

ALBERT CAMUS

LA FREMDULO

romano

S.A.T.
1993

Albert Camus

ALBERT CAMUS

LA FREMDULO

romano

Elfrancigis Michel DUC GONINAZ

Sennacieca Asocio Tutmonda
1993

Originala titolo : L'Etranger

La tradukon reviziis :
Kremona BACEVA kaj Roger BERNARD

© *Editions Gallimard*, 1942

ISBN 2-9502432-2-3

Foto de Camus farita de : Cartier Bresson

Kelkaj notoj pri la aŭtoro kaj la jena verko.

CAMUS (Alberto Kamju) naskita en 1913, mortinta en 1960, estas unu el la plej famaj franclingvaj verkistoj de la XX-a jarcento. Lia verkaro inkluzivas teatraĵojn, romanojn, novelojn, filozofiajn eseojn. Nobel-Premion pri literaturo li ricevis en 1957, “ĉar li elstarigis la problemojn, kiujn frontas nuntempe la homa konscienco”. Lia koncepto pri humanismo implicas liberiĝon disde la metafizikaj kaj politikaj iluzioj. Li ofte diris : “Estas vere, ke ni naskiĝas en la Historio; sed ni mortas ekster ĝi.”

Dum la dua mondmilito li partoprenis la Rezistadan movadon, “ĉar oni ne povas aprobi la koncentrejojn”. Li komprenis tiam, ke li “malamas la perforton malpli ol la perfortajn instituciojn.” En aŭgusto 1945 li nomis la uzon de atombomboj “plej lasta grado de barbareco”. En 1947, dum la masakroj en Madagaskaro, li diris pri la francoj : “ni faras tion

saman, kion ni riproĉis al la germanoj.” En 1956-58 liaj alvokoj por paca solvo de la Alĝeria milito restis senrezultaj.

En teatraĵo, kiu priskribas la rusajn “teroristojn” de 1905, batalantajn kontraŭ la carismo, li nomis ilin — tia estas la titolo de la teatraĵo — *La Justuloj*. Tiu teatraĵo, esperantigita de Georges Lagrange, apartenis al la repertuaro de la esperantlingva teatra trupo TESPA.

La Fremdulo estis finverkita en majo 1940 kaj publikigita en julio 1942.

La loko de la agado estas Alĝero dum la jaroj ‘30. En tiu epoko Alĝerio — kie la aŭtoro naskiĝis kaj vivis dum longa tempo — estis franca kolonio. Same kiel en Francujo, la mortopuno efektiviĝis per gilotino kaj la ekzekutoj estis publikaj.

Mi resumis, antaŭ longa tempo, *la Fremdulon* per frazo, kiun mi agnoskas ege paradoksa : “En nia socio, ĉiu homo, kiu ne ploras dum la entombigo de sia patrino, riskas mortokondamnon.” Mi volis simple diri, ke la heroo de tiu libro estas kondamnita, ĉar li ne respektas la regulojn de la socia ludo. Tiusence li estas fremda rilate al la socio, en kiu li vivas [...] : li rifuzas mensogi.[...]

Oni do ne multe erarus, se oni vidus en *la Fremdulo* la historion de homo, kiu sen ia ajn heroeca sinteno, akceptas morti por la vero.[...]

Albert Camus (1955; el antaŭparolo al la

universitata usona eldono)

Al la legontoj :

1° La reviziintoj, kiujn mi elkore dankas pro ilia helpo, respondecas nur pri la plibonigoj en mia laboro, neniel pri eventualaj misaĵoj, kiuj povas rezulti nur el mia kelkafoja obstino ne sekvi iliajn konsilojn.

2° Vi sciu, ke, se vi iam devos akuzite aperi antaŭ tribunalo dum sufoke varma tago, la juĝistoj, ĵurianoj, advokatoj, ĵurnalistoj k.c. disponos ventumilojn. Vi ne.

La tradukinto

UNUA PARTO

I

Hodiaŭ panjo mortis. Aŭ eble hieraŭ, mi ne scias. Mi ricevis telegramon el la azilo : "Patrino mortis. Entombigo morgaŭ. Sincerajn salutojn." Tio nenion pruvas. Eble estis hieraŭ.

La azilo de maljunuloj troviĝas en Marengo, okdek kilometrojn for de Alĝero. Mi forveturos je la dua horo per aŭtobuso kaj alvenos dum la posttagmezo. Tiel mi povos plenumi la funebran tranoktadon kaj mi revenos hejmen morgaŭ vespere. Mi petis mian mastron pri dutaga forpermeso kaj, kun tia motivo, li ne povis ĝin rifuzi. Sed li ŝajnis malkontenta. Mi eĉ diris al li : "Mi ja ne kulpas." Li ne respondis. Tiam mi ekpensis, ke mi ne devus diri tion al li. Finfine mi ne havis la devon senkulpiĝi. Male, li devus kondolenci al mi. Sed li tion faros verŝajne postmorgaŭ, kiam li vidos min en funebra

kostumo. Dume, estas kvazaŭ panjo ne mortis. Male, post la entombigo, tio ĉi estos forklasita afero kaj ĉio surprenos pli oficialan aspekton.

Mi ekveturis aŭtobuse je la dua. Estis tre varme. Mi tagmanĝis en la restoracio, ĉe Celesto, kiel kutime. Ĉiuj tre kompatis min kaj Celesto diris al mi : “Patrinon oni havas nur unu.” Kiam mi foriris, ili akompanis min ĝis la pordo. Mi sentis ian kapturmon, ĉar mi devis supreniri al la hejmo de Emanuelo por pruntepreni de li nigrajn kravaton kaj brakbendon. Lia onklo mortis antaŭ kelkaj monatoj.

Mi kuris por ne maltrafi la aŭtobuson. Tiu rapidemo, tiu kurado, al kio aldoniĝis la skuoj de la veturado, laodoro de la benzino, la rebrilo de la vojo kaj de la ĉielo, ĉio ĉi sendube estis kaŭzo, ke mi ekdormetis. Mi dormis dum preskaŭ la tuta vojaĝo. Kiam mi vekigis, mi troviĝis alpremita ĉe soldato, kiu ridetis al mi kaj demandis min, ĉu mi venas de malproksime. Mi diris “jes”, por ne daŭrigi la konversacion.

La azilo situas du kilometrojn for de la vilaĝo. Mi iris tien piede. Mi esprimis la deziron vidi panjon senprokraste. Sed la pordisto diris al mi, ke mi devas renkonti la direktoron. Ĉar li estis okupita, mi iom atendis. Dum tuta ĉi tempo la pordisto babiladis, kaj poste mi renkontis la direktoron : li akceptis min en sia oficejo. Li estis maljunuleto kaj surportis la insignon de la Honora Legio. Li rigardis min per siaj

helaj okuloj. Poste, li premis mian manon kaj tenis ĝin tiom longe, ke mi ne sciis, kiel repreni ĝi. Li konsultis aktaron kaj diris al mi : “Sinjorino Merso eniris ĉi tien antaŭ tri jaroj. Vi estis ŝia sola subteno.” Mi kredis, ke li riproĉas min pri io kaj komencis klarigi al li. Sed li min interrompis: “Vi ne devas pravigi vin, infano mia. Mi legis la dosieron de via patrino. Vi ne povis ŝin vivteni. Ŝi bezonis vartistinon. Via salajro ne estas alta. Kaj finfine, ŝi estis pli feliĉa ĉi tie.” Mi diris: “Jes, sinjoro direktoro.” Li plu diris: “Nu, ŝi havis geamikojn, samaĝulojn. Ŝi povis partopreni kun ili en intereso de tempo pasinta. Vi estas juna kaj ŝi verŝajne enuis kun vi.”

Tio estis vera. Kiam ŝi estis en nia hejmo, panjo pasigis la tempon sekvante min silente per la okuloj. En la unuaj tagoj, kiam ŝi estis en la azilo, ŝi ploris ofte. Sed tio estis pro kutimo. Kelkajn monatojn poste, ŝi plorus, se oni forprenus ŝin el la azilo. Same pro kutimo. Certagrade pro tio dum la lasta jaro mi preskaŭ neniam vizitis ŝin. Kaj ankaŭ tial, ĉar tio forkonsumis mian dimanĉon — krom la peno iri ĝis la aŭtobuso, aĉeti bileton kaj piediri du kilometrojn.

La direktoro parolis plu. Sed mi jam preskaŭ ne aŭskultis lin. Fine li diris al mi: “Mi supozas, ke vi volas vidi vian patrinon.” Mi stariĝis senvorte kaj li iris antaŭ mi ĝis la pordo. En la ŝtuparo, li klarigis al

mi: “Ni transportis ŝin en nian malgrandan kadavrejon, por ke la aliaj ne impresiĝu. Ĉiufoje, kiam mortas azilano, la aliaj nervoziĝas dum du-tri tagoj. Kaj tio malfaciligas la deĵoron.” Ni transiris korton, kie troviĝis multaj maljunuloj, babilantaj en etaj grupoj. Ili ekmutis laŭvice, kiam ni preterpasis, kaj post ni la konversacioj rekomenciĝis, kvazaŭ surdiga kriĉado de konuroj. Ĉe la pordo de malgranda konstruaĵo, la direktoro lasis min : “Mi lasas vin, sinjoro Merso. Mi restas je via dispono en mia oficejo. Principe, la entombigo devas okazi je la deka matene. Ni pensis, ke tiel vi povos plenumi la funebran tranoktadon. Laste : via patrino, laŭ onidiroj, esprimis ofte al siaj kunuloj la deziron havi religian entombigon. Mi opiniis, ke zorgi pri tio estas mia devo. Sed mi deziris sciigi tion al vi.” Mi dankis lin. Panjo, kvankam ne ateista, neniam pensis pri religio dum sia vivo.

Mi eniris. Ĝi estis tre hela ĉambro, kalkita, kun vitra tegmento, meblita per seĝoj kaj X-formaj stabloj. Du el ili, en la centro, subtenis kovritan ĉerkon. Oni vidis nur brilajn ŝraŭbojn, apenaŭ enbatitajn, kiuj reliefigis sur la tabuloj, frotitaj per nuksoŝela ekstrakto. Apud la ĉerko sidis araba flegistino, surportanta blankan kitelon kaj helan kaptukon.

Tiam la pordisto eniris malantaŭ mi. Li verŝajne estis kurinta. Li iom balbutis: “Oni ŝin

kovris, sed mi devas malŝtraŭbi la ĉerkon, por ke vi povu ŝin vidi." Li proksimiĝis al la ĉerko, sed mi haltigis lin. Li diris: "Vi ne volas?" Mi respondis: "Ne." Li haltis, kaj mi estis ĝenata, ĉar mi sentis, ke mi ne devus diri tion. Post momento li rigardis min kaj demandis: "Kial?" Mi diris: "Mi ne scias." Tiam, ĉiftordante sian blankan liphararon, li deklaris, ne rigardante al mi: "Mi komprenas." Li havis belajn helbluajn okulojn kaj iom ruĝan vizaĝkoloron. Li donis al mi seĝon kaj ankaŭ li sidiĝis je kelka distanco malantaŭ mi. La flegistino stariĝis kaj direktiĝis al la elirejo. Tiam la pordisto diris al mi "Ŝankron ŝi havas." Ne kompreninte, mi rigardis la flegistinon kaj rimarkis, ke ŝi portas sub la okuloj bendon, ĉirkaŭantan la kapon. Ĉe la nivelo de la nazo, la bendo estis plata. Sur ŝia vizaĝo oni vidis nur la blankon de la bendo.

Kiam ŝi foriris, la pordisto ekparolis. "Nun mi lasos vin sola." Mi ne scias, kiun geston li faris, sed li restis staranta post mi. Tiu ĉeesto post mia dorso ĝenis min. La ĉambron plenigis bela lumo de posttagmeza fino. Du krabroj zumis ĉe la vitra tegmento. Kaj mi sentis, ke la dormemo min invadas. Mi diris al la pordisto, sen turniĝi al li: "Ĉu delonge vi laboras ĉi tie?". Li respondis senprokraste: "Kvin jarojn", kvazaŭ li de eterne atendus mian demandon.

Poste, li multe babilis. "Kiam mi estis juna, li diris, kia mirigo estus por mi, se iu profetus al mi, ke

mi finos mian karieron en la azilo de Marengo.” Li aldonis, ke li estas sesdekkvarjara kaj Parizano denaska. En tiu momento mi interrompis lin: “Ha, vi ne estas de ĉi tie?” Poste, mi memoris, ke, antaŭ ol gvidi min al la direktoro, li parolis al mi pri panjo: li diris al mi, ke tre urĝas ŝin entombigi, ĉar sur la ebenaĵo estas tre varme, precipe en tiu ĉi lando. Ankaŭ tiam li sciigis min, ke li loĝadis en Parizo kaj ke li sentas nostalgion pri ĝi. En Parizo oni restas kun la mortinto tri, kelkafoje kvar tagojn. Ĉi tie oni ne havas tempon. Kiam oni ankoraŭ ne kutimiĝis al la ideo, jam necesas kuri post la ĉerkoveturilo. Tiam lia edzino diris al li: “Silentu, tiajn aferojn ne decas rakonti al la sinjoro.” La maljunulo ekruĝiĝis kaj petis pardonon. Mi intervenis, dirante: “Ne gravas, ne gravas.” Mi trovis liajn klarigojn ĝustaj kaj interesaj.

En la kadavrejo, li sciigis al mi, ke li eniris la azilon kiel senhavulo. Ĉar li sentis sin sana, li sin proponis por la pordista ofico. Mi rimarkigis, ke finfine li estas azilano. Li diris: “Ne.” Min jam impresis liaj dirmanieroj: “ili”, “la aliaj” kaj —malpli ofte — “la maljunuloj”, kiam li parolis pri la azilanoj, el kiuj kelkaj ne estis pli maljunaj ol li. Sed, kompreneble, ne estis same. Li estis pordisto kaj, el certa vidpunkto, li havis pli da rajtoj ol ili.

La flegistino eniris en tiu momento. Noktiĝis subite. Tre rapide la nokto jam densiĝis super la

vitra tegmento. La pordisto ŝaltis la komutilon kaj la subita ŝpruco de la lumo min blindigis. Li invitis min veni al la manĝejo por la vespermanĝo. Sed mi ne deziris manĝi. Li do proponis alporti tason da laktokafo. Ĉar mi tre ŝatas laktokafon, mi akceptis kaj li, post momento, revenis kun pleto. Mi eltrinkis. Tiam mi ekdeziris fumi. Sed mi hezitis, ĉar mi ne sciis, ĉu mi rajtas tion fari apud panjo. Mi pripensis, ke neniel gravas. Mi proponis cigaredon al la pordisto kaj ni fumis.

Je certa momento li diris al mi : “Nu, ankaŭ la amikoj de via estimata patrino venos por la tranoktado. Tia estas la kutimo. Mi devas iri por alporti seĝojn kaj nigran kafon.” Mi demandis lin, ĉu estas eble malŝalti unu el la lampoj : la rebrilo de la lumo sur la blankaj muroj min lacigas. Li diris, ke tio ne estas ebla. La instalaĵo estas tia: aŭ ĉio aŭ nenio. De tiu momento mi preskaŭ ne atentis lin. Li eliris, revenis, aranĝis seĝojn. Sur unu el ili li staplis tasojn ĉirkaŭ kafujo. Poste li sidiĝis kontraŭ mi, aliflanke de panjo. La flegistino sidis ankaŭ en la fundo, la dorson turnita. Mi ne vidis, kion ŝi faras. Sed laŭ la movado de la brakoj, mi povis supozi, ke ŝi trikas. Estis varmete, la kafo jam varmigis min, kaj tra la malfermita pordo enirisodoro de nokto kaj floroj. Mi kredas, ke mi dum momento dormetis.

Tuŝeto min vekis. Ĉar mi estis ferminta la okulojn, la ĉambro ŝajnis al mi ankoraŭ pli brile

blanka. Antaŭ mi ne estis eĉ unu ombro kaj ĉiu objekto, ĉiu angulo, ĉiuj kurboj konturiĝis kun pureco vundanta la okulojn. Tiam eniris la geamikoj de panjo. Ili estis ĉirkaŭ dek entute, kaj ili glitis silente en tiu blindiga lumo. Ili sidiĝis : neniun seĝo knaris. Mi vidis ilin, kiel mi iam ajn neniun vidis, kaj mi preterlasis neniun detalon el iliaj vizaĝoj aŭ vestoj. Tamen mi ne aŭdis ilin kaj mi apenaŭ kredis pri ilia realeco. Preskaŭ ĉiuj virinoj surportis kitelon kaj la ŝnuro, kiu premis ilian talion, ankoraŭ pli reliefigis ilian konveksan ventron. Mi ĝis tiam ne estis rimarkinta kiagrade la maljunaj virinoj havas dikan ventron. La viroj estis preskaŭ ĉiuj malgrasaj kaj tenis bastonojn. La plej impresa por mi en iliaj vizaĝoj estis la fakto, ke mi ne vidis iliajn okulojn, sed nur senbrilan lumeton meze de faltonesto. Kiam ili sidiĝis, la pli multaj rigardis min kaj skuis la kapon ĝene, la lipojn tute manĝitaj de iliaj buŝoj sendentaj, kaj mi ne povis decidi, ĉu tio estas saluto al mi aŭ tiko. Pli verŝajne ili salutis min. Tiam mi rimarkis, ke ĉiuj sidas kontraŭ mi, lulante la kapon, ĉirkaŭ la pordisto. Mi dum momento havis la ridindan impreson, ke ili estas ĉi tie por min juĝi.

Momenton poste unu el la virinoj ekploris. Ŝi estis en la dua vico, kaŝita de unu el siaj kunulinoj; mi do malbone vidis ŝin. Ŝi ploris per krietoj, regule : ŝajnis al mi, ke ŝi neniam ĉesos. La aliaj kvazaŭ ne aŭdis ŝin. Ili estis malviglaj, mornaj kaj silentaj. Ili

rigardis jen la ĉerkon, jen siajn bastonojn, jen ion ajn, sed nur tion ili rigardis. La virino plu ploris. Mi estis tre mirigita, ĉar mi ŝin ne konis. Mi deziris ne aŭdi ŝin plu. Tamen mi ne kuraĝis diri tion al ŝi. La pordisto sin klinis al ŝi, alparolis ŝin, sed ŝi skuis la kapon, balbutis ion, kaj plu ploris kun la sama reguleco. Tiam la pordisto venis al mi. Li sidiĝis apud mi. Post sufiĉe longa momento li min informis sen rigardi min: "Ŝi tre amikis kun via estimata patrino. Ŝi diras, ke ŝi estis ŝia sola amikino tie ĉi, kaj nun ŝi havas plu neniun."

Ni restis tiele longan momenton. La ĝemoj kaj plorsingultoj de la virino iĝis malpli oftaj. Ŝi multe snufis. Ŝi fine eksilentis. Mi ne plu dormemis, sed estis laca kaj la lumbo min doloris. Nun la silento de ĉiuj ĉi homoj min premis. Nur de tempo al tempo mi aŭdis strangan bruon kaj mi ne povis kompreni, kio ĝi estas. Post certa tempo mi fine divenis, ke kelkaj el la maljunuloj suĉas la internon de la vangoj kaj ellasas strangajn plaŭdojn. Ili tion ne rimarkis, pro la profunda enpensigo. Mi eĉ havis la impreson, ke tiu mortulino, kuŝanta inter ili, signifas por ili nenion. Sed mi kredas nun, ke tio ĉi estis falsa impresio.

La pordisto alportis kafon kaj ni ĉiuj trinkis. Poste, mi ne plu memoras. Pasis la nokto. Mi memoras, ke unu fojon mi malfermis la okulojn kaj vidis, ke la maljunuloj dormas, ŝrumpaj, krom unu, kiu, apoginte la mentonon sur la dorsoj de la manoj,

kroĉiĝintaj al la bastono, fikse rigardadis min, kvazaŭ li atendus nur mian vekiĝon. Poste, mi denove dormis. Mi vekiĝis tial, ĉar la lumbo pli kaj pli doloris; La taglumo alŝvebis sur la vitra tegmento. Post mallonga tempo, unu el la maljunuloj vekiĝis kaj tusadis. Li kraĉadis en grandan naztukon kun kvadratoj kaj ĉiu lia kraĉo estis kvazaŭ elŝiro. Li vekis la aliajn kaj la pordisto diris, ke ili devas foriri. Ili stariĝis. Tiu malkomforta sendormo faris iliajn vizaĝojn cindraspektaj. Elirante, ili ĉiuj, je mia granda miro, premis al mi la manon, kvazaŭ tiu nokto, dum kiu ni ne interŝanĝis eĉ unu vorton, plifortigis nian intimecon.

Mi estis laca. La pordisto kondukis min en sian loĝejon kaj mi povis iom tualeti. Mi denove trinkis laktokafon; ĝi estis tre bongusta. Kiam mi eliris, jam plene tagiĝis. Super la montetoj, apartigantaj Marengon disde la maro, la ĉielo estis plena de ruĝaĵoj kaj la vento, kiu flugis super ili, alportis ĉi tien odoron de salo. Prepariĝis bela tago. Delonge mi ne estis en la kamparo, kaj mi sentis, kian ĝuon mi trovus en promenado, se ne estus panjo.

Sed mi atendis en la korto, sub platano. Mi spiradis la odoron de freŝa tero kaj jam ne sentis dormemon. Mi pensis pri miaj kolegoj de la oficejo. Je tiu ĉi horo ili estis ellitiĝintaj por iri al la laboro : por mi, tio estis ĉiam la plej malfacila horo. Mi ankoraŭ iom pripensis tiujn aferojn, sed iu sonorilo,

kiu aŭdiĝis interne de la konstruaĵo, forturnis min de la pensoj. Okazis bruado post la fenestroj, poste ĉio kvietiĝis. La suno estis supreniĝanta pli alten en la ĉielo : ĝi komencis varmigi miajn piedojn. La pordisto transiris la korteton kaj diris al mi, ke la direktoro deziras min vidi. Mi iris al lia laborĉambro. Li petis min subskribi kelkajn dokumentojn. Mi vidis, ke li estis nigre vestita, kun striita pantalono. Li kaptis la telefonaparaton kaj alparolis min : “La oficistoj de la entombiga servo ĉeestas jam de kelka tempo. Mi tuj petos ilin fermi la ĉerkon. Ĉu vi volas antaŭe vidi vian patrinon por la lasta fojo?” Mi diris, ke ne. Li ordonis per la telefono, pli mallaŭte : “Fijak, diru, ke ili povas fari.”

Poste li diris al mi, ke li ĉeestos la entombigon, kaj mi dankis lin. Li sidiĝis ĉe sia skribotablo kaj krucigis siajn mallongajn krurojn. Li avertis min, ke mi kaj li estos solaj kun la deĵoranta flegistino. Ekzistas principo, ke la azilanoj ne rajtas ĉeesti la entombigojn. Li permesis al ili nur la funebran tranoktadon. “Humaneca afero”, li rimarkigis. Sed, en ĉi tiu okazo, li permesis partopreni la ceremonion al malnova amiko de panjo : “Tomaso Perez”. Tiam la direktoro ridetis. Li diris al mi : “Vi komprenas, tio estas iom infaneca sento. Sed li kaj via patrino preskaŭ ĉiam estis kune. En la azilo oni ŝercis pri ili, oni diradis al Perez: “Ŝi estas via fianĉino”. Li ridis. Tio plezurigis lin. Kaj fakte la morto de S-ino Merso

forte lin tuŝis. Mi opiniis, ke mi ne devas rifuzi al li la permeson. Sed, laŭ la konsilo de la kuracisto-inspektoro, mi malpermesis al li la tranoktadon.”

Ni restis silentaj dum sufiĉe longa tempo. La direktoro stariĝis kaj rigardis tra la fenestro de la ĉambro. Je certa momento, li rimarkigis: “Jam alvenas la paroĥestro de Marengo. Li fruas.” Li avertis min, ke necesos marŝi tri kvaronhorojn por iri al al preĝejo, kiu troviĝas en la vilaĝo mem. Ni malsupreniris. Antaŭ la konstruaĵo staris la paroĥestro kaj du mesknaboj. Unu el ili tenis incensilon kaj la pastro klinis sin al li por aranĝi la longecon de la arĝenta ĉeno. Kiam ni alvenis, la pastro rektiĝis. Lin nomis min “mia filo” kaj diris al mi kelkajn vortojn. Li eniris. Mi sekvis lin.

Mi vidis tuj, ke la ŝraŭboj de la ĉerko estas enigitaj, kaj ke en la ĉambro estas kvar viroj nigre vestitaj. Mi aŭdis samtempe la direktoron diri al mi, ke la veturilo atendas sur la vojo, kaj la pastron komenci siajn preĝojn. Ekde tiu momento ĉio iris tre rapide. La viroj proksimiĝis al la ĉerko kun tuko. La pastro, liaj kunuloj, la direktoro kaj mi mem eliris. Antaŭ la pordo staris iu sinjorino, kiun mi ne konis: “S-ro Merso”, diris la direktoro. Mi ne aŭdis la nomon de tiu sinjorino kaj mi komprenis nur, ke ŝi estas la delegita flegistino. Ŝi klinis sen iu rideto sian ostecan kaj longan vizaĝon. Poste, ni flankeniĝis por lasi la vojon al la ĉerko. Ni sekvis la portantojn kaj

eliris el la azilo. Antaŭ la pordo staris la veturilo. Vernisita, longforma kaj brilanta, ĝi aspektis kiel plumskatolo. Apud ĝi staris la ceremoniestro — malgranda viro kun ridindaj vestoj — kaj unu maljunulo, kiu aspektis embarasata. Mi komprenis, ke li estas s-ro Perez. Li surportis molan feltoĉapelon kun ronda centro kaj largaj randoj (li ĝin deprenis, kiam preterpasis la ĉerko), kostumon, kies pantalono falis spirale sur la ŝuojn, kaj banton el nigra ŝtofo, tro malgrandan por la granda blanka kolo de lia ĉemizo. Liaj lipoj tremis sub nazo trufita per nigraj punktoj. Liaj blankaj haroj, relative delikataj, lasis vidi strangajn orelojn, svingiĝantajn kaj misorlitajn, kies sangoruĝa koloro en tiu palega vizaĝo impresis min. La ceremoniestro ordigis nin. La paroĥestro marŝis unua, poste venis la veturilo. Ĉirkaŭ ĝi la kvar viroj. Poste la direktoro kaj mi, kaj, vicovoste, la delegita flegistino kaj s-ro Perez.

La suno jam plenigis la ĉielon. Ĝi jam premis la teron kaj la varmo rapide plisentiĝis. Mi ne scias, kial ni atendis sufiĉe longe, antaŭ ol ekiri. Mi sentis varmon sub la malhelaj vestaĵoj. La maljunuleto, kiu antaŭe remetis sian ĉapelon, nun demetis ĝin denove. Mi iom turniĝis al li kaj mi observis lin, kiam la direktoro ekparolis al mi pri li. Li diris, ke ofte mia patrino kaj s-ro Perez promenadis vespere ĝis la vilaĝo, akompanata de flegistino. Mi rigardis la kamparon ĉirkaŭe. Tra la vico de cipresoj, kiuj

kondukis al la montetoj, proksimaj al la ĉielo, tra tiu rufa kaj verda tero, tiuj malmultaj kaj bele skizitaj domoj, mi komprenis panjon. La vespero, en tiu ĉi lando, certe estis kvazaŭ melankolia paŭzo. Hodiaŭ la superfluanta suno, kiu tremigis la pejzaĝon, faris ĝin malhumana kaj deprimiga.

Ni ekiris. Tiam mi rimarkis, ke s-ro Perez lametas. La veturilo iom post iom plirapidiĝis kaj la maljunulo postrestis. Unu el la viroj, kiuj ĉirkaŭis la veturilon, estis ankaŭ tiel postlasita kaj nun marŝis apud mi. Min surprizis, kiel rapide la suno altiĝadis en la ĉielo. Mi ekrimarkis, ke jam delonge la kamparo zumis pro la kantado de la insektoj kaj kraketado de la herbo. Ŝvito fluadis sur miajn vangojn. Ĉar mi ne havis ĉapelon, mi ventumis min per poŝtuko. Tiam la oficisto de la entombiga servo diris al mi ion, kion mi ne aŭdis. Samtempe li viŝadis sian kapon per poŝtuko, kiun li tenis en la maldekstra mano, dum la dekstra levis la randon de lia kaskedo. Mi diris al li : "Kion?" Li ripetis, montrante la ĉielon: "Varmas." Mi diris "Jes." Post momento li demandis : "Estas via patrino, kiu estas ĉi tie?" Mi denove diris : "Jes." "Ŝi estis maljuna?" Mi respondis : "Iom", ĉar mi ne sciis precize kiom. Poste, li ne parolis plu. Mi min turnis kaj vidis la maljunan Perez je kvindeko da metroj malantaŭ ni. Li rapidis, svingante enmane sian feltoĉapelon. Mi rigardis ankaŭ la direktoron. Li marŝis kun granda

digneco sen iu ajn troa gesto. Kelkaj ŝvitgutoj perlis sur lia frunto, sed li ne viŝis ilin.

Ŝajnis al mi, ke la procesio marŝas iom pli rapide. Ĉirkaŭ mi estis ankoraŭ la sama lumplena kamparo, supersŭtita de suno. La brilo de la suno estis neeltenebla. Je certa momento ni pasis sur parto de la vojo, antaŭ nelonge rekonstruita. La gudro estis diskrevigita de la suno. La piedoj profundigis en ĝin kaj lasis malfermita ĝian brilantan pulpon. Super la veturilo, la ĉapelo de la koĉero, el brogita ledso, ŝajnis knedita el tiu nigra koto. Mi estis iom perdita inter la ĉielo blua kaj blanka, kaj la monotoneco de tiuj koloroj, glueca nigro de la faŭkanta gudro, senbrila nigro de la vestoj, lakita nigro de la veturilo. La suno, laodoro de ledso kaj ĉevalosterko de la veturilo, laodoro de la verniso kaj tiu de la incensilo, la laco de la sendorma nokto, ĉio ĉi konfuzis mian vidon kaj miajn ideojn. Mi min turnis ankoraŭfoje : Perez ŝajnis al mi tre malproskima, perdita en varmonubo, poste mi tute ne vidis lin. Mi per la okuloj serĉis lin kaj mi konstatis, ke li forlasis la vojon kaj marŝas tra la kampoj. Mi konstatis ankaŭ, ke antaŭ mi la vojo turniĝas. Mi komprenis, ke Perez, kiu konas la ĉirkaŭaĵon, iras laŭ la plej rekta vojo por nin reatingi. Denove ni perdis lin. Li ankoraŭ direktigis tra la kampoj, plurfoje. Dume mi sentis, kiel mia sango batas ĉe la tempioj.

Poste ĉio okazis tiel rapide, certe kaj nature, ke

mi nun nenion memoras. Nur unu aferon : kiam ni eniris la vilaĝon, la delegita flegistino alparolis min. Ŝi havis strangan voĉon, melodian kaj tremantan, kiu ne kongruis kun ŝia vizaĝo. Ŝi diris al mi : “Se oni marŝas malrapide, oni riskas sunbrulon. Sed se oni marŝas tro rapide, oni ŝvitegas, kaj en la preĝejo vin trafas malvarmiĝo.” Ŝi pravis. Senelira situacio. Mi konservis ankoraŭ kelkajn bildojn de tiu tago, ekzemple la vizaĝon de Perez, kiam li, lastan fojon, reatingis nin apud la vilaĝo. Dikaj larmoj de ekscitiĝo kaj doloro fluadis sur liajn vangojn. Sed, pro la faltoj, ili ne forfluis. Ili disetendiĝis, kuniĝis kaj formis akran vernison sur tiu kadukiĝinta vizaĝo. Poste, estis ankoraŭ la preĝejo kaj la vilaĝanoj sur la trotuaroj, la ruĝaj geranioj sur la tomboj, la sveno de Perez (li aspektis kiel dismembrigita arlekeno), la sangruĝa tero fluadanta sur la tombon de panjo, la blanka karno de la radikoj, kiu miksiĝis kun la tero, ankoraŭ homoj, voĉoj, la vilaĝo, atendado antaŭ iu kafejo, la senĉesa zumado de la motoro, kaj mia ĝojo, kiam la aŭtobuso eniris la neston de lumoj de Alĝero, kiam mi ekpensis, ke mi tuj enlitiĝos kaj dormos dum dekdu horoj.

II

Vekiĝante, mi komprenis, kial mia mastro ŝajnis malkontenta, kiam mi petis la dutagan forpermeson : hodiaŭ estas sabato. Mi ŝajne tion forgesis, sed tiu ideo venis al mi, kiam mi ellitiĝis . Mia mastro, tute nature, ekpensis, ke tiel mi havos, kun la dimanĉo, kvartagan libertempon, kaj tio ne povis plezurigi lin. Sed, unuflanke, mi ne kulpas pri tio, ke oni entombigis panjon ne hodiaŭ, sed hieraŭ, aliflanke, mi eĉ sen tio ĝuus sabatan kaj dimanĉan libertempon. Malgraŭ tio, mi komprenas la vidpunkton de mia mastro.

Mi ellitiĝis pene, ĉar mi estis laca de la hieraŭa tago. Dum mi min razis, mi demandis min, kion mi faros, kaj mi decidis baniĝi. Mi veturis per tramo al la banejo de la haveno. Tie mi plongis en la ŝanelon. Estis multaj gejunuloj. En la akvo mi renkontis

Marian Kardona, eksan tajpistinon de mia oficejo, kiun mi siatempe deziris. Ankaŭ ŝi, mi konjektas. Sed tiam ŝi maldungiĝis post nelonga tempo kaj ni ne trafis la okazon. Mi helpis ŝin supreniĝi sur buon, kaj en tiu movo mi tuŝetis ŝian bruston. Mi estis ankoraŭ en la akvo, kiam ŝi jam kuŝis sur la buo. Ŝi havis la harojn sur la okuloj kaj ridis. Mi supreniĝis apud ŝin, sur la buon. Estis agrable kaj, kvazaŭ ŝerce, mi lasis mian kapon kliniĝi malantaŭen kaj mi ĝin kuŝigis sur ŝian ventron. Ŝi diris nenion kaj mi restis tiel. Mi havis la tutan ĉielon en la okuloj : ĝi estis blua kaj ora. Sub mia nuko mi sentis la ventron de Maria : ĝi trankvile batis. Ni restis longe sur la buo, duondormantaj. Kiam la suno iĝis tro varma, ŝi plonĝis kaj mi sekvis ŝin. Mi ŝin reatingis, ĉirkaŭprenis ŝian talion, kaj ni eknaĝis kune. Ŝi ridis senĉese. Sur la kajo, dum ni sekiĝis, ŝi diris : "Mi estas pli brunigita ol vi." Mi demandis ŝin, ĉu ŝi volas iri al kinejo vespere. Ŝi denove ridis kaj diris, ke ŝi deziras vidi filmon, en kiu aktorino Fernandel. Kiam ni revestiĝis, ŝi ŝajne tre surpriziĝis, vidinte mian nigran kravaton, kaj ŝi min demandis, ĉu mi funebras. Mi diris al ŝi, ke pro la morto de panjo. Ĉar ŝi volis scii, de kiom da tempo, mi respondis : "De hieraŭ." Ŝi mienis surprizite, sed nenion diris. Mi ekvolis diri al ŝi, ke mi pri tio ne kulpas, sed mi detenis min, ĉar mi ekpensis, ke tion mi jam diris al mia mastro. Tio signifas nenion. Ĉiamaniere, oni

ĉiam iel kulpas.

Vespere Maria estis ĉion forgesinta. La filmo estis sporade amuza, sed finfine tro stulta. Ŝia kruro estis ĉe la mia. Mi karesadis ŝiajn mamojn. Ĉirkaŭ la fino de la spektaklo mi ŝin kisis, sed mallerte. Elirinte, ŝi venis en mian ĉambron.

Kiam mi vekigis, Maria estis for. Ŝi ja eksplikis, ke ŝi devos viziti sian onklinon. Mi ekpensis, ke estas dimanĉo, kaj tio min malkontentigis : mi ne ŝatas la dimanĉon. Tiam mi turnigis en mia lito, serĉante en la kuseno la odoron de salo, kiun lasis la haroj de Maria, kaj mi dormis ĝis la deka horo. Poste, ĉiam kuŝanta, mi fumis cigaredojn ĝis tagmezo. Mi ne volis tagmanĝi ĉe Celesto kiel kutime, ĉar sendube li farus al mi demandojn kaj tion mi ne ŝatas. Mi fritis ovojn kaj manĝis ilin el la plado, sen pano, ĉar mi ne plu havis da ĝi kaj mi ne volis eliri por ĝin aĉeti.

Post la tagmanĝo mi iom enuis kaj vagadis en la loĝejo. Ĝi estis oportuna, kiam panjo estis ĉi tie. Nun ĝi estas tro vasta por mi, kaj mi estis devigita transporti en mian ĉambron la tablon de la manĝoĉambro. Mi nun vivas nur en tiu ĉi ĉambro inter la pajloseĝoj, iom kaviĝintaj, la ŝranko, kies spegulo flaviĝis, la tualettablo kaj la kupra lito. La resto estas forlasita. Iom poste, por ion fari, mi prenis malnovan gazeton kaj ĝin legis. Mi eltondis reklamon por la odorsaloj Kruŝen kaj ĝin gluis en malnovan kajeron, kien mi metas erojn, kiuj ŝajnas al

mi amuzaj en la gazetoj. Mi ankaŭ lavis la manojn, kaj fine ekstaris sur la balkonon.

Mia ĉambro rigardas al la ĉefstrato de la suburbo. La posttagmezo estis bela. Tamen la pavimo estis grasaĵa, la homoj maloftaj kaj ankoraŭ hastemaj. Unue, estis familioj, irantaj al promenado, du knabetoj en marista kostumo, kun kuloto kovranta la genuojn, iom embarasitaj en la rigidaj vestaĵoj, kaj knabineto kun granda rozkolora banto kaj nigraj, vernisitaj ŝuoj. Post ili, dikega patrino, en kaŝtankolora silka robo, kaj la patro, vireto iel gracila, kiun mi konis laŭvizaĝe. Li surportis pajloĉapelon, bantokravaton kaj tenis marŝobastonon. Vidante lin kun la edzino, mi komprenis, kial oni diras en la kvartalo, ke li estas digna viro. Iom poste pasis la junuloj de la suburbo, kun lakitaj haroj kaj ruĝaj kravatoj, tre arkigitaj jakoj kun broditaj poŝtuketoj kaj kvadrato pintaj ŝuoj. Mi ekpensis, ke ili iras al la kinejoj de la centro. Tial ili foriris tiel frue kaj rapidis al la tramo kun laŭtaj ridoj.

Post ili, la strato iom post iom iĝis dezerta. la spektakloj jam ie komenciĝis, verŝajne. En la strato restis nur la butikistoj kaj la katoj. La ĉielo estis pura, sed ne brila, super la figarboj borderantaj la straton. Sur la kontraŭa trotuaro, la tabakvendisto eligis seĝon kaj ĝin ekrajdis, sin apogante per ambaŭ brakoj sur la seĝodorso. La tramoj, antaŭ nelonge

plenplenaj, estis preskaŭ senhomaj. En la malgranda trinkejo "Chez Pierrot", apud la tabakvendisto, la kelnero estis balaanta la segaĵon en la senhoma salono. Estis vera dimanĉo.

Mi turnis mian seĝon kaj lokis ĝin kiel la tabakvendisto, ĉar mi trovis, ke tio estas pli oportuna. Mi fumis du cigaredojn, reeniris por preni pecon da ĉokolado kaj revenis, por ĝin manĝi, al la fenestro. Iom poste, la ĉielo malheliĝis kaj mi kredis, ke okazos somera fulmotondro. Ĝi tamen iom post iom reheliĝis. Sed la paso de la nuboj lasis sur la strato kvazaŭ promeson de pluvo, kiu faris ĝin malhela. Longe mi restis rigardanta la ĉielon.

Je la kvina horo kelkaj tramoj brue alvenis. Ili rekondukis el la stadiono grapolojn da ĉeestintoj, lokiĝintaj sur la ŝtupoj kaj gardreloj. La sekvantaj tramoj rekondukis la ludintojn, kiujn mi rekonis pro iliaj valizetoj. Ili kriegis kaj kantegis, ke ilia klubo neniam pereos. Pluraj el ili gestis al mi. Unu eĉ kriis al mi : "Ni ilin frakasis." Mi diris : "Jes.", skuante la kapon. De tiu momento la aŭtomobiloj komencis alflui.

La tago ankoraŭ iom turniĝis. Super la tegmentoj, la ĉielo iĝis ruĝeta kaj, ĉe la vesperiĝo, la strato plivigliĝis. La promenantoj iom post iom revenis. Mi rekonis la dignan sinjoron meze de aliaj. La infanoj ploradis aŭ estis trenataj. Preskaŭ tuje, la kinejoj de la kvartalo elverŝis en la straton ondon da

spektantoj. Inter ili la junuloj faris gestojn pli viglajn ol kutime, kaj mi ekpensis, ke ili estas vidintaj aventurfilmon. Tiuj, kiuj revenis de la urbaj kinejoj, alvenis iom poste. Ili aspektis pli seriozaj. Ili ankoraŭ ridis, sed kelkafoje, ili ŝajnis lacaj kaj pensemaj. Ili restis sur la strato, paŝis kaj repaŝis sur la kontraŭa trotuaro. La junulinoj de la kvartalo, senĉapelaj, tenis unu la alian per la brako. La junuloj intence ilin renkontpasadis kaj alĵetis ŝercojn, pri kiuj la knabinoj ridis, deturnante la vizaĝon. Pluraj el la junulinoj, kiujn mi konis, gestis al mi.

Tiam la stratlanternoj subite lumiĝis : ili paligis la unuajn stelojn, suprenirantajn en la nokto. Mi sentis, ke miaj okuloj laciĝas, ĉar ili longe rigardadis la trotuarojn kun ilia ŝarĝo el homoj kaj lumoj. La lampoj briligis la malsekan pavimon kaj la tramoj, je regulaj intertempoj, metis siajn rebrilojn sur brilantajn harojn, sur rideton aŭ arĝentan braceleton. Iom poste, kiam la tramoj maloftiĝis kaj la nokto jam nigriĝis super la arboj kaj lanternoj, la kvartalo iompostiome malpleniĝis kaj venis la momento, kiam la unua kato transiris malrapide la denove senhoman straton. Mi ekpensis, ke necesas vespermanĝi. La kolo iom doloris pro mia longa restado, apogite ĉe la seĝodorso. Mi eliris por aĉeti panon kaj pastaĵojn, mi kuiris kaj manĝis stare. Mi ekvolis fumi cigaredon ĉe la fenestro, sed la aero jam fridetiĝis kaj mi sentis ian malvarmon. Mi fermis la

fenestrojn kaj, revenante, mi ekvidis en la spegulo parton de tablo, sur kiu mia alkohollampo najbaris kun panpecoj. Mi ekpensis, ke jen tamen finiĝis unu plia dimanĉo, ke panjo estas nun entombigita, ke mi ree laboros, kaj ke, finfine, ĉio restas neŝanĝita.

III

Hodiaŭ, en la oficejo, mi multe laboris. La mastro estis afabla. Li demandis min, ĉu mi ne estas tro laca kaj informiĝis pri la aĝo de panjo. Mi diris “proksimume sesdek jaroj”, por ne erari, kaj mi ne komprenas, kial li ŝajnis esti trankviligita kaj konsideri, ke tio estas finita afero. Sennombraj konosamentoj amasiĝis sur mia tablo, kaj mi devis ekzameni ĉiujn. Antaŭ ol forlasi la oficejon por iri tagmanĝi, mi lavis la manojn. Tagmeze mi ŝatas tiun momenton. Vespere mi malpli ĝuas ĝin, ĉar tiam la ruliĝanta tuko, kiun ni uzas, estas tute malseka : ĝi estas uzata la tutan tagon. Iun tagon mi rimarkigis tion al mia mastro. Li respondis, ke li opinias tion bedaŭrinda, sed ke ĝi estas tamen malgrava detalo. Mi eliris iom malfrue, je la dekdua kaj duono, kun Emanuelo, kiu laboras en la ekspeda servo. La

oficejo rigardas al la maro; ni foruzis momenton observante la kargoŝipojn en la sunbrulanta haveno. En tiu momento alvenis kamiono kun bruego de ĉenoj kaj eksplodoj. Emanuelo min demandis “ĉu antaŭen”, kaj mi ekkuris. La kamiono nin preterpasis kaj ni postkuris ĝin. Mi dronis en bruo kaj polvo. Mi nenion plu vidis kaj sentis nur tiun senordan strebon de la kurado, meze de la vindasoj kaj maŝinoj, de la mastoj, kiuj dancis sur la horizonto kaj de la huloj, kiujn ni laŭiris. Mi unua min ekapogis kaj flugsaltis. Mi poste helpis Emanuelon sidiĝi. Ni estis senspiraj. La kamiono saltadis sur la malebenaj pavimeroj de la kajoj, meze de la polvo kaj suno. Emanuelo senspire ridegis.

Ni alvenis ŝvitegantaj ĉe Celesto. Li ankoraŭ estis tie, kun sia dika ventro, sia antaŭtuko kaj siaj blankaj lipharoj. Li demandis min, ĉu mi “tamen bone fartas”. Mi respondis, ke mi jes bonfartas kaj malsatas. Mi manĝis tre rapide kaj trinkis kafon. Poste mi rehejmiĝis kaj dormis iomete, ĉar mi estis trinkinta tro da vino. Vekiĝinte, mi ekdeziris fumi. Estis malfrue, kaj mi kuris por atingi tramon. Mi laboris la tutan posttagmezon. Estis tre varme en la oficejo kaj vespere, kiam mi eliris, mi ĝue revenis hejmen per malrapida marŝado laŭlonge de la kajoj. La ĉielo estis verda, mi sentis min kontenta. Mi tamen revenis hejmen rekte, ĉar mi volis bolkuiiri terpomojn.

Suprenirante en la malluma ŝtuparo, mi koliziis kun la maljuna Salamano, mia sametaĝa najbaro. Li estis kun sia hundo. De ok jaroj oni vidas ilin kune. La spaniolo havas haŭtmalsanon, ekzemon laŭ mia opinio, kaj tiu malsano faligis preskaŭ ĉiujn ĝiajn harojn kaj kovris ĝin per brunaj plakoj kaj krustoj. Ili ambaŭ vivas de tiel longe kune, solaj en ĉambreto, ke la maljuna Salamano similiĝis al la hundo. Li havas ruĝetajn krustojn sur la vizaĝo, liaj haroj estas flavaj kaj maldensaj. Sed la hundo prenis de sia mastro kvazaŭ kurbadorsan irmanieron, kun la muzelo direktita antaŭen kaj la kolo streĉiĝanta. Ili ŝajnas samrasaj kaj tamen malamas unu la alian. Du fojojn ĉiutage, je la horoj dek-unua kaj sesa, la maljunulo kondukas la hundon al promenado. De ok jaroj ili ne ŝanĝis sian vojplanon. Oni povas vidi ilin laŭlonge de la rue de Lyon, la hundo tiras la viron, ĝis la maljuna Salamano stumblas. Tiam li batas la hundon kaj ĝin insultas. La hundo rampas pro timego kaj estas denove batata kaj insultata. Tiam ili ambaŭ restas sur la trotuaro kaj rigardas unu la alian, la hundo kun timego, la viro kun malamo. Estas tiel ĉiutage. Kiam la hundo volas urini, la maljunulo ne lasas al ĝi la necesan tempon kaj tiras la spanielon, kiu semas post si spuron el gutetoj. Se hazarde la hundo urinas en la ĉambro, ĝi estas denove batata. Tio daŭras jam ok jarojn. Celesto ĉiam diras, ke “estas malfeliĉe”, sed finfine

neniu povas scii. Kiam mi renkontis lin en la ŝtuparo, Salamano insultadis sian hundon. Li diris : “Aĉulo! Putraĵo!” kaj la hundo ĝemadis. Mi diris : “Bonan vesperon!”, sed la maljunulo plu insultadis. Tiam mi demandis lin, kion kulpis la hundo. Li ne respondis al mi. Li nur diradis : “Aĉulo! Putraĵo!”. Mi konjektis, ke li kliniĝis super la hundo kaj ion ordigas sur la kolringo. Mi parolis pli laŭte. Tiam, sen turniĝi, li respondis al mi, kun ia kaŝita kolero : “Ĝi ankoraŭ estas ĉi tie.” Poste li foriris, tirante la beston, kiu cedis al la trenado sur la kvar piedoj kaj ĝemadis.

En tiu sama momento eniris la domon mia dua sametaĝa najbaro. En la kvartalo oni diras, ke li vivtenas sin per virinoj. Tamen, kiam oni demandas lin pri lia profesio, li estas “magazenisto”. Ĝenerale, li ne estas tre ŝatata. Sed li ofte alparolas min kaj kelkafoje pasigas momenton ĉe mi, ĉar mi lin aŭskultas. Mi opinias, ke liaj diroj estas interesaj. Krome, mi ne havas motivon por ne paroli kun li. Lia nomo estas Rajmondo Sintes. Li estas relative malgranda, kun larĝaj ŝultroj kaj nazo kvazaŭ de boksisto. Li ĉiam estas dece vestita. Ankaŭ li diris al mi pri Salamano : “Ĉu ne malfeliĉe?” Li demandis al mi, ĉu tio ne naŭzas min; mi respondis, ke ne.

Ni supreniris kaj mi pretis lin lasi, sed li diris al mi : “Mi havas hejme sangokolbason kaj vinon. Ĉu vi volas manĝeti kun mi?”. Mi ekpensis, ke tio

liberigos min de la kuirado kaj akceptis. Ankaŭ li havas unu ĉambron, kun kuirejo sen fenestro. Super lia lito troviĝas anĝelo el blanka kaj roza stuko, fotoj de sportĉampionoj kaj du-tri bildoj de nudaj virinoj. La ĉambro estis malpura kaj la lito malorda. Li unue ekflamigis sian petrollampon, poste eligis el sia poŝo sufiĉe malpuran pansaĵon kaj vindis per ĝi sian dekstran manon. Mi demandis lin, kio okazis. Li klarigis, ke li devis batali kun iu kverelema ulo.

“Vi komprenas, sinjoro Merso, li diris, mi ja ne estas malica, sed jes incitiĝema. Tiu ulo diris al mi : “Eliĝu el la tramo, se ci estas viro.” Mi respondis : “Nu, restu kvieta.” Li diris al mi, ke mi ne estas viro. Tiam mi eliris kaj diris al li : “Pli bone ne pepu, aŭ mi cin draŝos.” Li respondis “Kion?” Do mi lin pugnobatis. Li falis. Mi volis lin starigi. Sed, detere, li donis al mi piedbatojn. Tiam mi donis al li baton per la genuo kaj du pugnobatojn. Mi demandis lin, ĉu li ricevis sian saldon. Li diris : “Jes.”

Dum li rakontadis tion, Sintes aranĝis sian pansaĵon. Mi sidis sur la lito. Li diris: “Vi konstatas, ke mi lin ne provokis. Male, li ofendis min.” Mi konfesis, ke tio estas vera. Tiam li deklaris, ke li ĝuste intencis peti de mi konsilon pri tiu afero, ke mi, estante vera viro, konas la vivon kaj povas helpi lin kaj poste li estos mia kam’rado. Mi nenion respondis kaj li denove demandis, ĉu mi volas esti lia kam’rado. Mi diris, ke al mi tio egalas; tio ŝajne

kontentigis lin. Li elprenis sangokolbason, ĝin fritis sur pato kaj metis glasojn, telerojn, forkojn kaj tranĉilojn, kaj aldonis du vinbotelojn. Ĉion ĉi li faris silente. Ni instaliĝis. Dum la manĝo li komencis rakonti al mi sian historion. Komence, li iel hezitis. "Mi konis sinjorinon... Ŝi estis, se tiel diri, mia amorantino." La viro, kun kiu li kverelis, estas la frato de tiu virino. Li rakontis, ke li ŝin vivtenis. Kvankam mi nenion respondis, li tuj aldiris, ke li scias, kion oni klaĉas en la kvartalo, sed ke lia konscienco estas pura kaj ke li estas magazenisto.

"Nu, mi ekklarigu mian historion, li diris, mi rimarkis, ke okazis trompo." Li donis al ŝi la minimumon por vivteni sin. Li mem pagis la luprezon por ŝia ĉambro kaj donis al ŝi dudek frankojn ĉiutage por la manĝo. "Tricent frankoj por la ĉambro, sescent por la manĝo, ŝtrumpoparo de tempo al tempo, ĉio sumis je mil frankoj. Kaj la sinjorina moŝto ne laboris. Sed ŝi diradis, ke tio apenaŭ sufiĉas, ke ŝi ne povas elturniĝi per tio. Tamen, mi diris al ŝi : "Kial vi ne laboras duontage? Tio estus por mi helpo en ĉiuj ĉi etaj aferoj. Ĉi tiun monaton mi aĉetis por vi ensemblon, mi donas dudek frankojn ĉiutage, mi pagas la luprezon, dum vi trinkas kafon posttagmeze kun viaj amikinoj. Vi donacas al ili la kafon kaj la sukeron. Mi ja donacas la monon. Mi bone agis kun vi, sed vi ne reciprokas." Sed ŝi daŭre ne laboris, ŝi diris, ke ŝi ne

povas elturniĝi, kaj tiel mi rimarkis, ke okazis trompo.

Li tiam rakontis al mi, ke li trovis loteribileton en ŝia mansako kaj ŝi ne povis klarigi, kiel ŝi ĝin aĉetis. Iom poste li malkovris ĉe ŝi “kvitancon” de la pruntoficejo, pruvantan, ke ŝi lombardis du braceletojn. Antaŭe li ne sciis pri la ekzisto de tiuj braceletoj. “Mi ja konstatis, ke okazis trompo. Do mi forlasis ŝin. Sed unue mi ŝin draŝis kaj riproĉis ŝin pri ĉiuj ŝiaj kulpoj. Mi diris al ŝi, ke ŝia sola zorgo estas amuziĝi sekse. Prave mi diris al ŝi, vi komprenas, sinjoro Merso : “Ĉu vi ne vidas, ke la homoj ja estas ĵaluzaj pro la feliĉo, kiun mi donas al vi. Iam estonte vi ekkomprenos, kian feliĉon vi ĝuis.”

Li ŝin batis ĝissange. Antaŭe li ne batadis ŝin. “Mi frapis kutime, por tiel diri, tenere. Ŝi kriis iomete. Mi fermis la ŝutrojn, kaj ĉiam tiel finiĝis la afero. Sed nun ĝi estas serioza afero. Mi eĉ opinias, ke mi ŝin punis ne sufiĉe severe.”

Tiam li klarigis al mi, ke ĝuste por tio li bezonas konsilon. Li ĉesis momenton por aranĝi la meĉon de la lampo, ĉar ĝi fumis. Mi senĉese lin aŭskultis. Mi estis trinkinta litron da vino, kaj miaj tempioj estis varmegaj. Mi fumadis la cigaredojn de Rajmondo, ĉar la miaj elĉerpiĝis. La lastaj tramoj estis pasantaj : ili forportadis kun si la jam malproksimajn bruojn de la ĉirkaŭurbo. Rajmondo plu rakontis. Lin ĉagrenis

io, nome ke “li ankoraŭ havas ian senton por ŝia koito”, sed li volis ŝin puni. Li unue ekhavis la ideon ŝin venigi en hotelon kaj alvoki la moralŝirman sekcion de la polico por kaŭzi skandalon kaj registrigi ŝin kiel putinon. Poste li turnis sin al amikoj el la bandita medio. Sed ili nenion taŭgan elpensis. Li rimarkigis : ĉu do valoras aparteni al la “medio”? Tion cetere li rimarkigis al ili, kaj ili proponis “stampi” ŝin. Sed ne tion li deziris. Li intencis pripensi. Antaŭe li volis peti min pri io. Cetere, antaŭ ol peti min pri tio, li volis scii, kion mi opinias pri tiu historio... Mi respondis, ke mi opinias nenion, sed ke tio estas interesa. Li demandis min, ĉu mi opinias, ke okazis trompo; al mi ja ŝajnis, ke okazis trompo. Poste : ĉu mi opinias, ke necesas ŝin puni kaj kion mi farus, se mi estus li? Mi respondis, ke estas malfacile juĝi, sed ke mi komprenas, ke li intencas ŝin puni. Mi trinkis denove iomon da vino. Li ekbruligis cigaredon kaj malkovris sian ideon. Li volis skribi al ŝi leteron “kun piedbatoj kaj samtempe kun diraĵoj, kiuj vekos en ŝi bedaŭron.” Poste, kiam ŝi revenos, li fikos ŝin kaj “ĉe la fina momento”, li kraĉos en ŝian vizaĝon kaj ŝin forpelos. Mi opiniis, ke efektive per tiu maniero ŝi estos punita. Sed Rajmondo diris al mi, ke li ne sentas sin kapabla verki la taŭgan leteron kaj ke li pensis pri mi por ĝin redakti. Mi nenion respondis, kaj li demandis min, ĉu ĝenus min redakti ĝin tuj. Mi respondis, ke ne.

Tiam li stariĝis, trinkinte glason da vino. Li forpuŝis la telerojn kaj la malmultan reston de sangokolbaso. Li zorge viŝis la laktolon de la tablo. Li prenis el la tirkesto de la noktotableto kvadratitan paperfolion, flavan koverton, etan plumingon el ruĝa ligno kaj kvadratan inkujon kun violkolora inko. Kiam li diris al mi la nomon de la virino, mi rimarkis, ke ŝi estas arabino. Mi redaktis la leteron. Mi verkis ĝin iel hazarde, sed mi klopodis kontentigi Rajmondon, ĉar mi ne havis kialon por ne kontentigi lin. Poste mi laŭtlegis la leteron. Li aŭskultis, fumante kaj balancante la kapon, kaj petis, ke mi ĝin relegu. Li estis plene kontenta. Li diris : "Mi ja sciis, ke ci konas la vivon." Mi ne rimarkis tuj, ke li diris al mi "ci". Mi rimarkis tion nur poste, kiam li deklaris : "Nun ci estas vera kam'rado." Li ripetis tiun frazon kaj mi diris : "Jes." Esti lia kamarado estis por mi egale, kaj ŝajne li tion tre deziris. Li fermis la koverton kaj ni fintrinkis la vinon. Poste ni dum momento fumis silente. Ekstere ĉio estis kvieta, ni aŭdis gliton de preterpasanta aŭtomobilo. Mi diris : "Estas malfrue." Ankaŭ Rajmondo tiel opiniis. Li rimarkigis, ke la tempo rapide pasas kaj, iasence, tio estis vera. Mi dormemis, sed mi stariĝis kun granda peno. Sendube mi ŝajnis laca, ĉar Rajmondo diris al mi, ke mi ne devas min allasi al senespero. Unue, mi ne komprenis. Li do klarigis al mi, ke li eksciis pri la morto de panjo, sed ĝi ja estas afero, kiu devis okazi

iu tagon. Tia ankaŭ estis mia opinio.

Mi stariĝis. Rajmondo premis mian manon tre forte kaj diris, ke inter viroj oni ĉiam komprenas unu la alian. Elirinte, mi refermis la pordon kaj restis dum momento sur la senluma ŝtupara placeto. La domo estis kvieta kaj el la profundaĵoj de la ŝtupara ŝakto supreniĝis obskura kaj humida haladzo. Mi aŭdis nur la batojn de mia sango, zumanta ĉe miaj oreloj. Mi restis senmova. Sed en la ĉambro de la maljuna Salamano la hundo obtuze ekĝemis.

IV

La tutan semajnon mi bone laboris. Rajmondo venis kaj diris, ke li forsendis la leteron. Dufoje mi iris al kinejo kun Emanuelo, kiu ne ĉiam komprenas, kio okazas sur la ekrano. Necesas doni al li klarigojn. Hieraŭ estis sabato kaj Maria venis, kiel interkonsentite. Mi tre ekdeziris ŝin, ĉar ŝi surportis belan robon kun strioj ruĝaj kaj blankaj kaj ledajn sandalojn. Duonvidiĝis ŝiaj firmaj mamoj kaj la bruno de l'suno faris ŝian vizaĝon floro. Ni eniris aŭtobuson kaj veturis kelkajn kilometrojn for de Alĝero, al iu plaĝo premita inter rokoj kaj borderita, rigarde al la tero, per kanoj. La kvarahora suno ne tro varmis, sed la akvo estis tepida, kun longaj kaj pigraj ondetoj. Maria instruis al mi ludon. Oni devis, dum la naĝo, trinki ĉe ondosupro, stoki en la buŝo la tutan ŝaŭmon kaj poste surdorsiĝi por ĝin ŝpruci al

la ĉielo. Tiam refariĝis ŝaŭmeca punto, kiu malaperis en la aero aŭ refalis kiel tepida pluvo sur mian vizaĝon. Sed post kelka tempo mia buŝo estis brulvundita pro la amareco de la salo. Maria tiam alnaĝis kaj gluiĝis al mi en la akvo. Ŝi metis sian buŝon ĉe mian. Ŝia lango freŝigis miajn lipojn kaj ni ruliĝadis en la ondoj dum ioma tempo.

Kiam ni revestiĝis sur la plaĝo, Maria rigardadis min kun brilantaj okuloj. Mi ŝin kisis. Ekde tiu momento ni ne parolis plu. Mi tenis ŝin ĉe mi kaj ni rapidis trovi aŭtobuson, reveni al mia hejmo, kaj ĵetiĝi sur mian liton. Mi lasis la fenestron malfermita, kaj estis ĝue senti kiel la somera nokto fluas sur niaj brunaj korpoj.

Ĉi-matene Maria restis ĉe mi kaj mi diris al ŝi, ke ni tagmanĝos kune. Mi malsupreniris por aĉeti viandon. Iom poste, la maljuna Salamano grumblis kontraŭ sia hundo, ni aŭdis bruon de plandumoj kaj ungoj sur la lignaj ŝtupoj kaj “Aĉulo, putraĵo”; ili eliris sur la straton. Mi rakontis al Maria la historion de la maljunulo kaj ŝi ekridis. Ŝi surportis unu mian piĝamon, kuspinte la manikojn. Kiam ŝi ekridis, mi denove ŝin ekdeziris. Momenton poste, ŝi demandis min, ĉu mi amas ŝin. Mi diris, ke tio signifas nenion, sed ke ŝajne ne. Ŝi aspektis malgaja. Sed, dum mi preparis la tagmanĝon, ŝi denove ridis tiamaniere, ke mi ŝin kisis. Ĝuste tiam aŭdiĝis bruo de disputo ĉe Rajmondo.

Unue aŭdiĝis virina voĉo kaj poste Rajmondo, kiu diris : “Vi ofendis min, ja ofendis min. Vi tuj ricevos lecionon por tio.” Aŭdiĝis kelkaj obtuzaj bruoj kaj la virino ekkriegis tiel terure, ke la etaĝa placeto tuj pleniĝis de homoj. Ankaŭ Maria kaj mi eliris. La virino plu kriis kaj Rajmondo plu frapis. Maria diris, ke estas terure, kaj mi ne respondis. Ŝi petis min serĉi policanon, sed mi respondis, ke mi ne ŝatas la policianojn. Tiam alvenis policano, akompane de la loĝanto de la dua etaĝo, iu tubisto. Li frapis ĉe la pordo kaj tiam ekestis silento. Li frapis pli forte kaj post momento la virino ekploris kaj Rajmondo malfermis la pordon. Li havis cigaredon enbuŝe kaj mienis mildaĉe. La ino ĵetiĝis al la pordo kaj deklaris al la policano, ke Rajmondo batis ŝin. “Nomon!”, diris la policano. Rajmondo diris sian nomon. “Forĵetu la cigaredon el la buŝo, kiam vi parolas al mi”, diris la policano. Rajmondo hezitis momenton, okulumis al mi kaj fumis fojon. Tiam la policano svinge vangofrapis lin, dense, peze. La cigaredo falis kelkajn metrojn for. La mieno de Rajmondo ŝanĝiĝis, sed li momente nenion diris; li poste demandis humile, ĉu li rajtas repreni la cigaredstumpon. La policano respondis, ke jes, kaj aldonis : “Sed venontan fojon vi scios, ke policisto ne estas arlekeno.” Dum tiu tempo la ino ploradis kaj ŝi ripetis: “Li batis min. Li estas putinisto. “Sinjoro policisto, demandis tiam Rajmondo, ĉu estas laŭleĝe

nomi viron ‘putinisto’?” Sed la policano ordonis al li “fermi la faŭkon”. Tiam Rajmondo turniĝis al la ino kaj diris : “Atendu nur, eta mia, ni renkontiĝos denove.” La policano ordonis “fermi ĝin” kaj decidis, ke la virino foriru kaj Rajmondo restu en sia ĉambro, ĝis oni vokos lin al la policejo. Li aldonis, ke Rajmondo devus honti : li estas tiel ebria, ke li tremegas. Tiam Rajmondo klarigis : “Mi ne estas ebria, sinjoro policisto. Sed jen mi staras antaŭ vi, do mi tremas, kompreneble. Li fermis sian pordon kaj ĉiuj foriris. Maria kaj mi finpreparis la manĝon. Sed ŝi ne emis manĝi, mi manĝis preskaŭ ĉion. Ŝi foriris je la unua horo kaj mi iom dormis.

Ĉirkaŭ la tria mi aŭdis frapon ĉe la pordo kaj eniris Rajmondo. Mi restis kuŝe. Li sidiĝis sur la randon de mia lito. Dum momento li nenion diris kaj mi demandis lin, kiel okazis lia afero. Li rakontis, ke li faris, kion li intencis, sed ŝi vangofrapis lin kaj tiam li ŝin ekbatis. La ceteron mi mem vidis. Mi diris al li, ke, laŭ mi, ŝi estas nun punita kaj li devas esti kontenta. Ankaŭ li tiel opiniis kaj li rimarkigis, ke, kion ajn faru la policano, tio ne ŝanĝos la batojn, kiujn ŝi ricevis. Li aldiris, ke li bone konas la policanojn kaj scias, kiel konduti kun ili. Li tiam demandis min, ĉu mi supozis, ke li respondos al la vangofrapo de la policano. Mi respondis, ke mi nenion supozis kaj ke cetero la policanojn mi ne ŝatas. Rajmondo ŝajnis tre kontenta. Li demandis

min, ĉu mi konsentas iri kun li surstraten. Mi stariĝis kaj komencis min kombi. Li diris, ke mi devos esti lia atestanto. Al mi estis egale, sed mi ne sciis, kion tio signifas. Laŭ Rajmondo, sufiĉos deklari, ke la virino lin ofendis. Mi akceptis esti atestanto.

Ni eldomiĝis kaj Rajmondo regalis min per likvoro. Poste li ekvolis ludi bilardopartion: mi perdis, sed kun malgranda diferenco. Li poste volis iri al bordelo, sed mi rifuzis, ĉar mi tion ne ŝatas. Tiam ni malrapide revenis hejmen kaj li diris al mi, kiel kontenta li estas, ke li sukcesis puni sian inon. Mi trovis lin tre afabla al mi kaj pensis, ke ni havis agrablan momenton.

De malproksime mi ekvidis sur la sojlo la maljunan Salamanon. Li ŝajnis malkvieta. Kiam ni alproksimiĝis, mi rimarkis, ke li estas sen sia hundo. Li rigardadis ĉiuflanken, turniĝadis surloke, provis trarigardi la nigron de la koridoro, grumblis per neligitaj vortoj kaj denove esploris la straton per siaj etaj ruĝaj okuloj. Kiam Rajmondo demandis lin, kio okazis, li ne respondis tuj. Mi aŭdis neklare, ke li murmuris : “Fiulo, putraĵo”, kaj li daŭre agitiĝis. Mi demandis lin, kie estas lia hundo. Li abrupte respondis, ke ĝi malaperis. Kaj subite li ekparolis fluege : “Mi kondukis ĝin al la Manovra Kampo, kiel kutime. Estis multe da homoj ĉirkaŭ la foiraj barakoj. Mi haltis por rigardi “la Reĝon de l’Eskapo”. Kaj kiam mi volis ekiri denove, ĝi estis for. Ja delonge mi

intencis aĉeti por ĝi malpli larĝan kolĉenon. Sed mi ja ne kredis, ke tiu putraĵo povus tiel forkuri.”

Rajmondo tiam klarigis al li, ke la hundo eble erarvagus kaj revenos. Li citis ekzemplojn de hundoj, kiuj trakuris dekojn da kilometroj por trovi siajn mastrojn. Malgraŭ tio la maljunulo ŝajnis eĉ pli malkvieta. “Sed ili prenos ĝin, vi komprenas. Se iu ĝin komplete akceptus hejmen, estus bone. Sed tio ne eblas, ĝi naŭzas ĉiujn pro siaj krustoj. La policianoj ĝin prenos, certe.” Mi tiam diris al li, ke li devas iri al la urba bestogardejo kaj tie oni redonos al li la hundon kontraŭ ia takso. Li demandis min, ĉu tiu takso estas alta. Mi ne sciis. Tiam li ekkoleris : “Doni monon por tiu putraĵo! Ha, ĝi prefere mortaĉu!” Kaj li komencis ĝin insulti. Rajmondo ekridis kaj eniris la domon. Mi sekvis lin kaj adiaŭis sur la etaĝa placeto. Post momento mi aŭdis la marŝon de la maljunulo kaj li frapis ĉe mia pordo. Kiam mi malfermis ĝin, li restis momenton sur la sojlo kaj diris : “Pardonu min, pardonu min.” Mi invitis lin eniri, sed li ne volis. Li rigardis la ekstremojn de siaj ŝuoj kaj liaj krustozaj manoj tremadis. Ne rigardante min rekte, li demandis : “Ili ne forprenos ĝin de mi, sinjoro Merso, ĉu? Ili redonos ĝin al mi. Se ne, kiel mi vivos plu?” Mi diris al li, ke la bestogardejo konservas la hundojn tri tagojn je la dispono de iliaj mastroj kaj poste agas laŭplaĉe. Li rigardis min silente kaj diris : “Bonan vesperon.” Li fermis sian pordon kaj mi

ekaŭdis, kiel li marŝas tien-reen. Lia lito ekkrakis. kaj laŭ la stranga brueto, kiu transpasis la maldikan muron, mi komprenis, ke li estas ploranta. Tiam — mi ne scias kial — mi ekpensis pri panjo. Sed mi devis ellitiĝi frue la sekvontan tagon. Mi ne emis manĝi kaj enlitiĝis ne manĝinte.

V

Rajmondo telefonis al mi, dum mi estis en la oficejo. Li diris, ke unu lia amiko (al kiu li parolis pri mi) invitis min pasigi la dimanĉon en lia feridometo apud Alĝero. Mi respondis, ke konsentite, sed mi ja promesis tiun tagon al amikino. Rajmondo tuj deklaris, ke ankaŭ ŝin li invitas. La edzino de lia amiko estos tre kontenta, ke ŝi ne estos sola meze de vira grupo.

Mi volis tuj rekroĉi la parolilon, ĉar mi scias, ke la mastro ne ŝatas, kiam iu telefonas al ni elekstere. Sed Rajmondo petis, ke mi atendu kaj diris, ke li povintus transdoni al mi tiun inviton vespere, sed li deziris averti min pri alia afero. Dum la tuta tago lin spionsekvis grupo de araboj, en kiu troviĝis la frato de lia eksamorantino. "Se vi vidos lin ĉi-vespere dum rehejmiĝo, avertu min." Mi diris, ke konsentite.

Iom poste la mastro alvokis min kaj en la unua momento tio min ĉagrenis : mi konjektis, ke li diros al mi, ke mi telefonu malpli ofte kaj laboru pli diligente. Sed temis tute ne pri tio. Li deklaris, ke li volas paroli al mi pri projekto ankoraŭ malpreciza. Li deziris nur ekscii mian opinion pri ĝi. Li intencis instali oficejon en Parizo por trakti la aferojn surloke kaj rekte kun la gravaj firmaoj, kaj li volis scii, ĉu mi konsentas iri tien. Tio ebligus al mi vivi en Parizo kaj ankaŭ vojaĝi dum parto de la jaro. “Vi estas juna, kaj ŝajnas al mi, ke tia vivo devas plaĉi al vi.” Mi diris, ke jes, sed ke finfine tio al mi egalas. Li tiam demandis min, ĉu ŝanĝo de vivo ne interesas min. Mi respondis, ke oni neniam povas ŝanĝi sian vivon, ke ĉiaokaze ĉiuj vivmanieroj egalas unu la alian, kaj ke la mia ĉi tie tute ne malplaĉas al mi. Li ekŝajnis malkontenta, diris, ke mi ĉiam respondas ekster la demandoj, ke al mi mankas ambicio — kio estas pereiga por la komercaj aferoj. Tiam mi reiris al la laboro. Mi ja preferus ne malkontentigi lin, sed mi ne vidis kialon por ŝanĝi mian vivon. Se pripensi bone, mi ne estas malfeliĉa. Kiam mi estis studento, mi havis multajn tiaspecajn ambiciojn. Sed kiam mi devis forlasi miajn studojn, mi rapide komprenis, ke ĉio ĉi estas sen vera graveco.

Vespere Maria venis al mi kaj demandis min, ĉu mi volas ŝin edzinigi. Mi diris, ke tio al mi egalas kaj ke ni povas tion fari, se ŝi volas. Ŝi ekvolis scii, ĉu mi

amas ŝin. Mi respondis, kiel mi jam faris unufoje, ke tio nenion signifas, sed ke verŝajne mi ne amas ŝin. “Do kial min edzinigi?” ŝi diris. Mi klarigis, ke tio tute ne havas gravecon : se ŝi deziras tion, ni povos geedziĝi. Cetero ŝi mem tion petis, mi nur konsentis. Ŝi tiam rimarkigis, ke geedziĝo estas serioza afero. Mi respondis : “Ne.” Ŝi silentis momenton kaj senparole rigardis min. Poste ŝi ekparolis. Ŝi volis nur scii, ĉu mi akceptus la saman proponon de alia virino, al kiu mi estus same ligita. Mi diris : “Kompreneble.” Ŝi tiam demandis sin mem, ĉu ŝi amas min, sed mi ne povis respondi al tiu demando. Post plua momento de silentado, ŝi murmuris, ke mi estas stranga, ke ŝi amas min eble ĝuste pro tio, sed ke eble mi iam ŝin naŭzos pro la sama kialo. Ĉar mi nenion diris — nenio aldirendis —, ŝi prenis mian brakon ridetante kaj deklaris, ke ŝi volas edziniĝi kun mi. Mi respondis, ke ni tion faros, kiam ŝi volos. Mi parolis al ŝi pri la propono de mia mastro kaj Maria diris, ke ŝi ŝatus ekkoni Parizon. Mi informis ŝin, ke mi iom vivis tie, kaj ŝi demandis min, kiel ĝi aspektas. Mi diris : “Malpure. Estas tie kolomboj kaj nigraj kortoj. La homoj havas blankan haŭton.” Poste ni marŝis kaj trairis la urbon laŭ la grandaj stratoj. La virinoj estis belaj, kaj mi demandis al Maria, ĉu ŝi tion rimarkas. Ŝi diris, ke jes kaj ke ŝi komprenas min. Dum momento ni ne parolis plu. Sed mi volis, ke ŝi restu kun mi kaj mi diris, ke ni povas

vespermanĝi kune ĉe Celesto. Ŝi tion ja deziris, sed ŝi havis okupaĵojn. Ni estis proksime de mia hejmo kaj mi adiaŭis ŝin. Ŝi rigardis min : “Vi ne volas scii, pro kio mi estas okupita.” Mi ja volis tion scii, sed mi ne pensis pri tio kaj ŝajne ŝi tion riproĉis al mi. Tiam, vidante mian embarasitan mienon, ŝi denove ridis kaj proksimigis al mi sian buŝon per movo de la tuta korpo.

Mi vespermanĝis ĉe Celesto. Mi jam komencis manĝi, kiam eniris stranga virineto, kiu demandis min, ĉu mi permesas, ke ŝi sidu ĉe mia tablo. Kompreneble, mi permesis. Ŝi faris abruptajn gestojn kaj havis brilantajn okulojn en pomsimila eta vizaĝo. Ŝi demetis sian ĵaketon, sidiĝis kaj febre ekkonsultis la menuon. Ŝi vokis Celeston kaj mendis tuj ĉiujn elektitajn manĝaĵojn per voĉo samtempe preciza kaj rapidega. Atendante la antaŭmanĝaĵojn, ŝi malfermis sian mansakon, elprenis kvadratan paperpecon kaj krajonon, faris la kalkulon, eltiris el monujeto la ekzaktan sumon — inkluzive la trinkmonon — kaj metis la monon antaŭ sin. En tiu momento oni alportis al ŝi la antaŭmanĝaĵojn kaj ŝi englutis ilin rapidege. Dum ŝi atendis la sekvontan pladon, ŝi elprenis denove el la mansako bluan krajonon kaj semajnan revuon pri radioprogramoj. Ŝi tre zorge markis unu post la alia preskaŭ ĉiujn elsendojn. Ĉar la revuo enhavis dekduon da paĝoj, ŝi daŭrigis tiun laboron pedante dum la tuta manĝo. Kiam mi jam

finis manĝi, ŝi ankoraŭ markis kun la sama zorgemo. Poste ŝi stariĝis, remetis sian ĵaketon per la samaj precizaj gestoj — kvazaŭ aŭtomate — kaj eliris. Ĉar mi nenion bezonis fari, mi eliris ankaŭ kaj sekvis ŝin dum momento. Ŝi lokiĝis sur la rando de la trotuaro kaj kun nekredeblaj rapideco kaj certeco sekvis sian vojon sen devio aŭ turniĝo. Finfine mi ĉesis ŝin vidi kaj iris returnen. Mi pensis, ke ŝi estas stranga, sed baldaŭ forgesis pri ŝi.

Sur la sojlo de mia ĉambro mi trovis la maljunan Salamanon. Mi invitis lin eniri kaj li sciigis al mi, ke lia hundo perdiĝis, ĉar ĝi ne estas en la bestogardejo. La oficistoj diris al li, ke eble ĝi pereis sub la radoj de aŭtomobilo. Li demandis, ĉu ne eblas tion ekscii en la kvartalaj policejoj. Oni respondis, ke oni ne registras tiajn aferojn, ĉar ili okazas ĉiutage. Mi diris al la maljuna Salamano, ke li povus akiri alian hundon, sed li prave rimarkigis, ke al tiu ĉi li kutimiĝis.

Mi kaŭris sur mia lito kaj Salamano sidis sur seĝo antaŭ la tablo. Li sidis kontraŭ mi kaj tenis siajn manojn sur la genuoj. Li konservis surkape sian malnovan feltoĉapelon. Li maĉadis frazerojn sub siaj flaviĝintaj lipharoj. Li iom tedis min, sed mi havis nenion por fari kaj ne dormemis. Por ion diri, mi demandis lin pri la hundo. Li diris al mi, ke li ekhavis ĝin post la morto de la edzino. Li edziĝis relative malfrue. Juna, li deziris karieri en teatro :

dum la militservo li ludis en soldataj vodeviloj. Sed fine li dungigis en la fervojoj kaj tion ne bedaŭras, ĉar nun li ĝuas etan pension. Li ne estis feliĉa kun sia edzino, sed ĝenerale li bone kutimiĝis al ŝi. Kiam ŝi mortis, li sentis sin tre soleca. Tiam li petis hundon de laborkamarado. Tiun hundon li ricevis tre juna. Necesis nutri ĝin el suĉbotelo. Sed ĉar hundo vivas malpli longe ol homo, ili finfine iĝis maljunaj samtempe. "Ĝi havis malagrablan karakteron, diris Salamano. De tempo al tempo ni kverelis. Sed ĝi tamen estis bona hundo." Mi diris, ke ĝi estis belrasa, kaj Salamano ŝajnis kontenta. "Kaj plie, li aldiris, vi ne konis ĝin, kiam li ankoraŭ ne estis malsana. Plej bela en ĝi estis la felkoloro." Ĉiuvespere kaj ĉiumatene, de kiam la hundon trafis tiu haŭtmalsano, Salamano ŝmiris ĝin per pomado. Sed, laŭ lia opinio, ĝia vera malsano estis maljuneco, kaj maljunecon oni ne povas elkuraci.

En tiu momento, mi oscedis kaj la maljunulo anoncis, ke li nun foriros. Mi diris al li, ke li povas resti kaj ke min tre ĉagrenas tio, kio okazis al lia hundo : li dankis min. Li diris, ke panjo tre amis lian hundon. Parolante pri ŝi, li nomis ŝin "via kompatinda patrino". Li eldiris la supozon, ke mi certe estas tre malfeliĉa post la morto de panjo kaj mi nenion respondis. Li tiam diris, tre rapide kaj kun embarasita mieno, ke laŭ lia scio, oni min juĝis malbone en la kvartalo, ĉar mi sendis panjon al la

azilo, sed — li diris — li konas min kaj scias, ke mi tre amis panjon. Mi respondis — mi ankoraŭ nun ne scias kial —, ke mi ĝis nun ne sciis pri tiu misjuĝo ĉirilate, sed ke la azilo ŝajnis al mi normala afero, ĉar mi ne havis sufiĉan monon por restigi panjon hejme." Cetere, mi diris, jam delonge ŝi havis nenion por diri al mi kaj ŝi enuis sola. — Jes, li diris, en la azilo oni almenaŭ akiras kamaradojn." Poste li pardonpetis : li volis dormi. Nun lia vivo ŝanĝiĝis kaj li ne sciis ĝuste, kion li faros. Unuafoje de kiam mi konis lin, li, per gesto ŝtelrapida, etendis al mi la manon kaj mi sentis la skvamojn de lia haŭto. Li iom ridetis kaj antaŭ ol eliri, diris : "Mi esperas, ke la hundoj ne bojos ĉi-nokte. Mi ĉiam kredas, ke bojas la mia."

VI

Dimanĉon mi pene vekigis : Maria devis por tio min voki kaj skui. Ni ne matenmanĝis, ĉar ni deziris nin bani frue. Mi sentis min absolute malplena kaj mia kapo iom doloris. Mia cigaredo gustis amare. Maria mokis min : ŝi diris, ke mi havas “entombigan mienon”. Ŝi surportis robon el blanka tolo kaj lasis siajn harojn liberaj. Mi diris al ŝi, ke ŝi estas bela, kaj ŝi ekridis de plezuro.

Malsuprenirante, ni frapis ĉe la pordo de Rajmondo. Li respondis, ke li tuj venos. Sur la strato, pro mia laco kaj ankaŭ pro tio, ke ni ne malfermis la ŝutrojn, la taglumo, jam plena je suno, frapis nin kiel survango. Maria saltadis pro ĝojo kaj ripetadis, ke la vetero estas bela. Mi eksentis min pli bone kaj rimarkis, ke mi malsatas. Mi tion diris al Maria : ŝi montris al mi sian sakon el laktolo, en kiu troviĝis

niaj bankostumoj kaj unu tuko. Mi devis do atendi. Ni aŭdis Rajmondon fermi sian pordon. Li surportis bluan pantalonon kaj blankan ĉemizon kun kurtaj manikoj. Sed lian kapon kovris pajloĉapelo, kio ridigis Marian; kaj liaj antaŭbrakoj estis tre blankaj sub la nigraj haroj. Tio iom naŭzis min. Malsuprenirante, li fajfadis kaj ŝajnis tre kontenta. Li diris al mi : "Saluton, oldulo", kaj nomis Marian "fraŭlino".

La antaŭan tagon ni estis en la policejo kaj tie mi atestis, ke la ino lin "ofendis". Li elturniĝis kun nura admono. Mian aserton oni ne kontrolis. Ĉe la pordo, ni aludis tiun okazaĵon kun Rajmondo kaj ni decidis uzi aŭtobuson. La strando ne estas tre malproksime, sed tiel estos pli rapide. Rajmondo opiniis, ke lia amiko estos kontenta vidi nin frue. Ni estis forirontaj, kiam, subite, Rajmondo signis, ke mi rigardu kontraŭen. Mi ekvidis grupon da araboj apogiĝintaj ĉe la fenestro de tabakvendejo. Ili rigardis nin silente, sed laŭ sia maniero, tutsimple kvazaŭ ni estus ŝtonoj aŭ mortaj arboj. Rajmondo diris al mi, ke la dua de dekstre estas "lia" ulo, kaj li ekŝajnis maltrankvila. Li aldonis, ke tio estas tamen finita historio. Maria ne bone komprenis kaj demandis min, pri kio temas. Mi diris, ke ili estas araboj, kiuj havas ion kontraŭ Rajmondo. Ŝi esprimis la deziron, ke ni tuj foriru. Rajmondo rektiĝis, ekridis kaj diris, ke ni devas rapidi.

Ni iris al la aŭtobushaltejo, situanta je kelka distanco, kaj Rajmondo informis, ke la araboj ne sekvas nin. Mi turniĝis. Ili estis plu sur la sama loko kaj rigardis kun la sama indiferenteco la lokon, kiun ni ĵus forlasis. Ni eniris la aŭtobuson. Rajmondo, kiu ŝajnis tute trankviliĝinta, senĉese diradis spritaĵojn por Maria. Mi sentis, ke ŝi plaĉas al li, sed ŝi preskaŭ ne respondis al li. De tempo al tempo ŝi rigardis lin ridante.

La strando estas sufiĉe proksima al la aŭtobushaltejo. Sed necesis trairi malaltan plataĵon, kiu staras super la maro kaj poste deklivas al la maro. Ĝi estis kovrita de flavecaj ŝtonoj kaj de asfodeloj tute blankaj sur la bluo, jam akra, de la ĉielo. Maria amuziĝis, disŝutante la petalojn per fortaj batoj de sia laktola sako. Ni marŝis inter la rangoj de etaj vilaoj kun verdaj aŭ blankaj bariloj, kelkaj forkaŝitaj, kun siaj verandoj, sub la tamarikoj, aliaj nudaj meze de la ŝtonoj. Antaŭ ol alveni al la bordo de la plataĵo, oni jam povis vidi la senmovan maron kaj, pli fore, kabon dormantan kaj masivan en la klara akvo. Mallaŭta bruo de motoro suprenvenis ĝis ni en la kvieta aero. Kaj ni ekvidis, tre fore, malgrandan trolŝipon, kiu antaŭeniris, nerimarkeble, sur la brileganta maro. Maria plukis kelkajn rokiridojn. De la deklivo, kiu kondukas al la maro, ni vidis, ke tie estas jam kelkaj baniĝantoj.

La amiko de Rajmondo loĝis en ligna

feridometo ĉe la fino de la strando. La domo apogiĝis al rokoj kaj la fostoj, kiuj ĝin subtenis, baniĝis en la maro. Rajmondo prezentis nin unu al la alia. Lia amiko nomiĝis Mason. Li estis alta tipo, kun masivaj talio kaj ŝultroj. Lia edzino etis afabla diketulino kun pariza parolmaniero. Li tuj konsilis, ke ni instaliĝu senĝene kaj deklaris, ke li havas fritajon el fiŝoj kaptitaj matene. Mi diris al li, kiel belaspekta mi trovas lian dometon. Li sciigis, ke li pasigas en ĝi ĉiujn sabatojn, dimanĉojn kaj feriojn. “Mi kaj la edzino, ni bone akordiĝas”, li aldonis. En tiu sama momento lia edzino estis ŝerce ridanta kun Maria. Eble la unuan fojon mi ekpensis vere, ke mi edziĝos.

Mason volis sin bani, sed lia edzino kaj Rajmondo ne volis veni. Ni tri malsupreniris kaj Maria tuj ĵetiĝis en la akvon. Mason kaj mi iom atendis. Li parolis malrapide kaj mi rimarkis, ke li kutimas kompletigi ĉiun sian aserton per “mi eĉ diros pli...”, eĉ kiam, finfine, li aldonas nenion al la senco de sia frazo. Pri Maria li diris al mi “Ŝi estas mirinda, mi eĉ diros pli : ĉarma.” Mi poste ne atentis plu tiun manion, ĉar mi estis absorbita de la sento, ke la suno efikas al mi agrable. La sablo iĝis varmega sub la piedoj. Mi ankoraŭ prokrastis mian deziron al akvo, sed fine diris al Mason : “Ni iru, ĉu?”. Mi plonĝis. Li male eniris la akvon malrapide kaj eknaĝis, kiam li perdis piedtenon. Li brustonaĝis,

sufiĉe malbone, tiel ke mi lin forlasis kaj alnaĝis ĝis Maria. La akvo etis malvarma kaj mi naĝis kontente. Kun Maria ni naĝis for kaj ni sentis nin plene akorditaj en niaj gestoj kaj nia kontento.

Malproksimiĝinte de la bordo, ni dorsoflosis kaj sur mia vizaĝo direktita al la ĉielo, la suno fortiris la lastajn akvajn vualojn, fluantajn en mian buŝon. Ni vidis, ke Mason estis renaĝanta al la strando por sterniĝi sub la suno. Defore, li ŝajnis dikega. Maria ekdeziris, ke ni naĝu kune. Mi lokiĝis post ŝi, kroĉiĝis al ŝia talio; ŝi antaŭeniĝis movante la brakojn, dum mi helpis ŝin per piedbatado. La eta bruo de la batata akvo sekvis nin en la mateno, ĝis mi laciĝis. Tiam mi lasis ŝin kaj revenis naĝante regule kaj forte spirante. Sur la strando mi sterniĝis surventren apud Mason kaj metis mian vizaĝon en la sablon. Mi diris al li, ke “estas agrable”, kaj li aprobis. Post nelonge alvenis Maria. Mi turniĝis por rigardi ŝin venantan. Ŝi estis tute viskoza pro la sala akvo kaj tenis siajn harojn malantaŭe. Ŝi sterniĝis ĉe mia flanko kaj ambaŭ varmoj, de la suno kaj de ŝia korpo, min iom ekdormigis.

Maria ekskuis min kaj diris, ke Mason jam reiris hejmen : ni devas tagmanĝi. Mi stariĝis tuj, ĉar mi malsatis, sed Maris diris, ke mi depost la tagiĝo ne kisis ŝin. Tio estis vera, kvankam mi tion deziris. “Venu en la akvon”, ŝi diris. Ni ekkuris kaj sterniĝis en la unuajn ondetojn. Ni faris kelkajn naĝopaŝojn

kaj ŝi premiĝis al mi. Mi eksentis ŝiajn krurojn ĉirkaŭ miaj kaj ekdeziris ŝin.

Kiam ni revenis, Mason estis vokanta nin. Mi diris, ke mi tre malsatas kaj li tuj deklaris al sia edzino, ke mi ekplaĉis al li. La pano estis bongusta, mi voris mian fiŝporcion. Poste la menuo konsistis el viando kaj frititaj terpomoj. Ni ĉiuj manĝis silente. Mason ofte trinkis vinon kaj senĉese verŝis ĝin al mi. Dum la kafotrinko mi sentis mian kapon iom peza kaj mi multe fumis. Mason, Rajmondo kaj mi ekplanis pasigi kune aŭguston sur la strando, dividante la elspezojn. Subite Maria deklaris : “Ĉu vi scias, kioma horo estas? La dekunua kaj duono.” Ni ĉiuj miris, sed Mason diris, ke ni manĝis tre frue, kio estas normala, ĉar la tempo por la tagmanĝo estas nenio alia ol la tempo de la malsato. Mi ne scias, kial tio ridigis Marian. Mi kredas, ke ŝi drinkis iom tro. Mason demandis min, ĉu mi volas promeni sur la strando kun li. “Mia edzino ĉiam siestas post la tagmanĝo, sed mi tion ne ŝatas : mi bezonas marŝi. Mi ĉiam diras al ŝi, ke tio estas pli bona por la sano. Sed finfine, ŝi rajtas agi laŭplaĉe.” Maria deklaris, ke ŝi restos por helpi sinjorinon Mason en lavado de la manĝilaro. La eta Parizanino diris, ke por tio necesas elĵeti la virojn. Ni tri malsupreniris.

La sunradioj falis preskaŭ vertikale sur la sablon kaj la brilo sur la maro estis neeltenebla. Sur la strando jam estis neniu. En la feridometoj, kiuj

ĉirkaŭrandas la plataĵon kaj elstaras super la maro, estis aŭdebla bruo de teleroj kaj mangiloj. En la ŝtona varmo, leviĝanta de la grundo, estis preskaŭ neeble spiri. Komence, Rajmondo kaj Mason parolis pri aferoj kaj homoj, kiujn mi ne konis. Mi ekkomprenis, ke ili jam longe konas unu la alian kaj ke iam ili eĉ vivis kune. Ni iris al la akvo kaj marŝis laŭlonge de la maro. Kelkafoje iu ondeto pli longa ol la aliaj atingis nin kaj malsekigis niajn tolŝuojn. Mi pensis pri nenio, ĉar tiu suno sur mia nuda kapo min duone endormigis.

Tiam Rajmondo diris al Mason ion, kion mi neklare aŭdis. Sed mi samtempe ekvidis, ĉe la fino de la strando kaj tre malproksime de ni, du arabojn, vestitajn per bluaj laborbluzoj, venantajn renkonte al ni. Mi rigardis Rajmondon kaj li diris : "Estas li". Ni daŭrigis nian marŝon. Mason demandis, kiel ili povis nin sekvi ĉi tien. Mi ekpensis, ke ili verŝajne vidis nin, kiam ni eniris la aŭtobuson kun niaj bansakoj, sed mi nenion diris.

La araboj iris malrapide kaj estis jam pli proksimaj al ni. Ni ne modifis nian paŝadon, sed Rajmondo diris : "Se ekestos batalo, vi, Mason, prenos la duan. Koncerne min, mi okupiĝos pri mia ulo. Vi, Merso, se alvenos alia, zorgu pri li." Mi diris : "Jes" kaj Mason metis la manojn en siajn poŝojn. La ardigita sablo ŝajnis nun al mi ruĝa. Per regulaj paŝoj ni proksimiĝis al la araboj. La distanco inter ni

regule malpliigis. Kiam ni proksimis al ili nur kelkajn paŝojn, la araboj haltis. Mason kaj mi bremsis nian iradon. Rajmondo direktigis rekte al sia ulo. Mi malbone aŭdis, kion li diris al li, sed la alia gestis, kvazaŭ li frapos lin per la kapo. Tiam Rajmondo frapis unuafoje kaj vokis al Mason. Mason iris al tiu, kiu estis al li destinita kaj frapis dufoje per sia tuta korpomaso. La arabo sternigis en la akvon, kun la vizaĝo ĉe la fundo, kaj restis tiel kelkajn sekundojn, dum akvovezikoj krevis ĉe la surfaco, ĉirkaŭ lia kapo. Dum tiu tempo Rajmondo ankaŭ frapis, kaj la vizaĝo de la alia estis sangoplena. Rajmondo sin turnis al mi kaj diris : “Vi tuj vidos, kion li ricevos.” Mi kriis al li : “Atentu, li havas tranĉilon!”. Sed Rajmondo jam estis ricevinta vundon ĉe la brako kaj tranĉostrekojn ĉe la buŝo.

Tiam Mason eksaltis antaŭen. Sed la alia arabo estis restariĝinta kaj lokiĝis post tiu, kiu tenis tranĉilon. Ni ne aŭdacis moviĝi. Ili malrapide retroiris, ne ĉesante nin rigardadi kaj sin minace protekti per la tranĉilo. Kiam ili konstatis, ke ili disponas sufiĉan distancon, ili rapidege forkuris, dum ni restis senmovaj, kvazaŭ alnajlitaj sub la suno, kaj Rajmondo premtenis sian brakon, el kiu gutadis sango.

Mason tuj diris, ke proksime estas iu kuracisto, kiu pasigas ĉiun dimanĉon sur la plataĵo. Rajmondo volis iri tuj al li. Sed ĉiufoje, kiam li parolis, la sango

de lia vundo bobelis en lia buŝo. Ni lin eksubtenis kaj revenis al la dometo kiel eble plej rapide. Tie Rajmondo diris, ke la vundoj estas supraĵaj kaj ke li povas iri al la kuracisto. Li foriris kun Mason kaj mi restis por klarigi al la virinoj la okazintaĵon. S-ino Mason estis ploranta kaj Maria palega. Min tedis la klarigado. Mi fine ekmutis kaj fumadis, rigardante al la maro.

Ĉirkaŭ la unua kaj duono Rajmondo revenis kun Mason. Lia brako estis bandaĝita kaj ĉe la buŝangulo estis sparadrapo. La kuracisto diris al li, ke ĝi tute ne gravas, sed Rajmondo ŝajnis tre malserena. Mason provis ridigi lin. Sed li ne ĉesigis sian mutadon. Kiam li deklaris, ke li tuj iros al la strando, mi demandis lin, kien li intencas. Mason kaj mi diris, ke ni deziras lin akompani. Tiam li koleriĝis kaj insultis nin. Mason diris, ke ni ne devas agi kontraŭ lia volo. Mi tamen sekvis lin.

Ni marŝis longe sur la strando. La suno tiam estis premega. Ĝi diseriĝadis sur la sablo kaj la maro. Al mi ekŝajnis, ke Rajmondo scias, kien li celas, sed ĝi estis sendube falsa impresio. Ĉe la fino de la strando ni atingis fonteton, fluadantan en la sablo, post rokego. Tie ni trovis niajn du arabojn. Ili tie kuŝis, en siaj grasmakulaj laborvestoj. Ili ŝajnis tute kvietaj kaj kvazaŭ kontentaj. Nia apero nenion ŝanĝis. Tiu, kiu estis vundinta Rajmondon, rigardis lin senvorte. La alia estis blovanta en etan kanon kaj

senĉese ripetadis, dum li oblikve rigardis nin, la tri notojn, kiujn li produktis per sia instrumento.

Dum tiu tempo estis jam nur la suno kaj tiu silento, kun la brueto de la fonto kaj la tri notoj. Poste Rajmondo metis sian manon al la pistolpoŝo, sed la alia ulo restis senmova kaj ili daŭre rigardis unu la alian. Mi rimarkis, ke la flutludanto havas tre interspacitajn piedfingrojn. Sed, ne deturnante sian rigardon de sia kontraŭulo, Rajmondo demandis min : “Ĉu mi lin forpafu?”. Mi pripensis, ke, se mi diros : “ne”, li sen fremda helpo ekscitiĝos kaj certe ekpafos. Mi nur diris al li : “Li ankoraŭ ne alparolis vin. Malbele aspektus pafi senkaŭze.” Aŭdiĝis denove la brueto de la akvo kaj de la fluto meze de la silento kaj varmo. Tiam Rajmondo diris: “Do, mi insultos lin, kaj kiam li respondos, mi lin forpafos.” Mi respondis : “Ĝuste. Sed se li ne eligas la tranĉilon, vi ne rajtas pafi.” Rajmondo komencis iom ekscitiĝi. La alia daŭre ludadis kaj ambaŭ observadis ĉiun geston de Rajmondo. “Ne, mi diris al Rajmondo. Provoku lin lojale kaj donu al mi la revolveron. Se la alia intervenos aŭ elpoŝigos la tranĉilon, mi lin forpafos.”

Kiam Rajmondo donis al mi sian revolveron, la sunlumo ekglitis sur ĝi. Tamen ni restis ankoraŭ senmovaj, kvazaŭ ĉio ĉirkaŭ ni refermiĝis. Ni rigardis unu la alian, sen mallevi la rigardon, kaj ĉio finiĝis tie ĉi inter la maro, la sablo kaj la suno, la

duobla silento de la fluto kaj de la akvo. Mi tiumomente ekpensis, ke eblas pafi aŭ ne pafi. Sed subite la araboj retromarŝe forglitis post la rokon. Rajmondo kaj mi ekmarŝis revene. Li ŝajnis en pli bona stato kaj eĉ parolis pri la aŭtobuso, kiu rekondukos nin hejmen.

Mi akompanis lin ĝis la dometo kaj, dum li supreniris la lignoŝtuparon, mi restis antaŭ la unua ŝtupo. Mia kapo estis bruoplena pro la suno kaj mi senkuraĝiĝis antaŭ la peno necesa por supreniri la etaĝon laŭ la lignoŝtuparo kaj denove renkonti la virinojn. Sed estis tia varmo, ke estis ankaŭ penige resti senmove sub la blindiga pluvo, falanta de la ĉielo. Resti surloke aŭ foriri, estis egale. Post momento mi reiris al la strando kaj ekpaŝis.

Tie estis la sama ruĝa brileksplodo. Sur la sablo la maro anhelis per la spirado rapida kaj obtuza de siaj ondetoj. Mi marŝis malrapide al la rokoj kaj sentis, kiel mia frunto ŝvelas sub la suno. La tuta varmo sin premis sur min kaj kontraŭstaris mian iradon. Ĉiufoje, kiam mi sentis ĝian vastan varman spirblovon sur mia vizaĝo, mi kunpremis la makzelojn, pugnigis la manojn en la poŝoj de mia pantalono, streĉis la tutan korpon por venki la sunon kaj la densan ebrion, kiun ĝi verŝis sur min. Ĉiufoje, kiam lumglavo ŝprucis el la sablo, el blankiĝanta konko aŭ vitrero, miaj makzeloj spasme kunpremiĝis. Mi longe marŝadis.

Defore mi vidis la etan, malhelan mason de la roko, kiun la lumo kaj mara polvo ĉirkaŭis per blindiga haloo. Mi pensis pri la malvarmeta fonto post la roko. Mi deziris retrovi la murmuron de la ĝia akvo, forfuĝi de la suno, la peno kaj la virinplorado, mi sopiris ombron kaj ripozon. Sed kiam mi staris pli proksime, mi rimarkis, ke la ulo de Rajmondo estis reveninta.

Li estis sola. Li kuŝis sur la dorso, la manojn sub la nuko, la frunton en la ombroj de la roko, la tutan korpon sub la suno. Lia laborvesto fumadis en la varmo. Mi iom surpriziĝis. Laŭ mi, la afero estis finita kaj mi estis tien veninta jam ne pensante pri ĝi.

Tuj kiam li min ekvidis, li iom leviĝis kaj metis sian manon en la poŝon. Mi, kompreneble, ekpemis la revolveron de Rajmondo en mia jako. Tiam li denove ekuŝis, tamen lasante sian manon en la poŝo. Mi staris sufiĉe malproksime de li, ĉirkaŭ dek metrojn. Mi divene imagis lian rigardon, fojfoje, inter liaj duonfermitaj palpebroj. Sed plej ofte lia figuro balanciĝis antaŭ miaj okuloj, en la flamiĝinta aero.

La bruo de la ondoj estis ankoraŭ pli malvigla, pli malforta, ol tagmeze. Ĝi estis la sama suno, la sama lumo sur la sama sablo, kiu daŭris plu tie ĉi. Jam de du horoj la tagotempo ĉesis flui, ĝi ĵetis ankron en oceano farita el bolanta metalo... Ĉe la horizonto vaporŝipeto pasis, kaj mi konjektis ties nigran makulon ĉe la bordo de mia rigardo, ĉar mi

ne ĉesis rigardi la arabon.

Mi tiam pensis, ke mi bezonas nur iri returne kaj ĉio estos finita. Sed tuta strando, sunplene vibranta, sin premis post mia dorso. Mi faris kelkajn paŝojn direkte al la fonto. La arabo ne moviĝis. Nu, li estis ankoraŭ sufiĉe malproksime. Eble por la ombroj sur sia vizaĝo, li ŝajnis ridanta. Mi atendis momenton. La brulo de la suno atingis miajn vangojn kaj mi sentis, kiel ŝvitgutoj amasiĝas en miaj brovoj. Ĝi estis la sama suno, kiel dum tiu tago, kiam mi entombigis panjon kaj, same kiel tiam, precipe la frunto doloris kaj ĉiuj ĝiaj vejnoj batis kune sub la haŭto. Pro tiu brulo, kiu iĝis jam netolerebla, mi ekmoviĝis antaŭen. Mi sciis, ke tio esta stulta, ke mi ne liberiĝos de la suno per unupaŝa translokiĝo. Sed mi faris unu paŝon, ununuran, antaŭen. Kaj ĉifoje, sen leviĝi, la arabo eligis sian tranĉilon, kiun li prezentis al mi en la sunlumo. La lumo ŝprucis sur la ŝtalon kaj ekŝajnis, ke longa lumplena klingo trafas mian frunton. Sammomente, la ŝvito, amasiĝinta en miaj brovoj, subite defluis sur miajn palpebrojn kaj ilin kovris per tepida kaj dika vualo. Miaj okuloj blindiĝis post tiu kurteno el larmoj kaj salo. Mi plu sentis nur la cimbalojn de l'suno sur mia frunto kaj, malklare, la lumplenan glavon, ŝprucintan el la tranĉilklingo, kiu ankoraŭ staris antaŭ mi. Tiu brulvarma glavo rongis miajn okulharojn kaj fosis miajn dolorplenajn okulojn. En tiu momento ĉio

ŝanceliĝis. La maro ekportis densan kaj varmegan venton. Ŝajnis al mi, ke la ĉielo malfermiĝas vaste por ellasi fajran pluvon. Mia tuta korpo streĉiĝis kaj mia mano spasme ekpremisis la revolveron. La ĉanrisorto cedis, mi ektuŝis la glatan ventron de la kolbo kaj ĝuste tiam, en la bruo samtempe abrupta kaj surdiga, ĉio komenciĝis. Mi forskuis la ŝviton kaj la sunon. Mi komprenis, ke mi estis detruinta la ekvilibron de tiu tago, la apartan silenton de strando, sur kiu mi estis ĝuinta feliĉon. Tiam mi pafis ankoraŭ kvar fojojn en senmovan korpon, en kiun la kugloj eniĝis nevideble. Kvazaŭ mi frapus kvarfoje — per kvar mallongaj frapoj — la pordon de l'malfeliĉo.

DUA PARTO

I

Tuj post mia aresto mi estis plurfoje pridemandita. Sed tiuj pridemandoj koncernis identecon kaj ne daŭris longe. La unuan fojon, en la policejo, mia afero ŝajne interesis neniun. Unu semajnon poste la enketjuĝisto, male, rigardis min kun scivolo. Sed komence li demandis min nur pri miaj nomo kaj adreso, profesio, dato kaj loko de naskiĝo. Poste li volis scii, ĉu mi elektis advokaton. Mi konfesis, ke ne, kaj mi demandis lin por ekscii, ĉu estas absolute necese havi advokaton. "Kial?", li diris. Mi respondis, ke mi opinias mian aferon tre simpla. Li ridetis dirante : "Tiel vi opinias. Tamen la leĝo esta tia. Se vi mem ne elektos, mi nomumos advokaton laŭ aŭtoritata proceduro." Mi opiniis tre oportuna afero, ke la justico zorgas pri tiuj detaloj. Mi diris tion al li. Li min aprobis kaj konkludis, ke la

leĝo estas bone farita.

Komence mi ne konsideris lin serioze. Li akceptis min en ĉambro tegita per kurtenoj. Sur lia labortablo estis nur unu lampo lumiganta la fotelon, sur kiun li sidigis min, dum li mem restis en la ombro. Mi estis jam leginta en libroj similan priskribon kaj ĉio ĉi aspektis al mi ludo. Post nia konversacio, male, mi lin rigardis kaj ekvidis viron kun delikataj trajtoj, kaviĝintaj bluaj okuloj, alta, kun longaj grizaj lipharoj kaj abundaj, preskaŭ blankaj, haroj. Li ŝajnis al mi tre prudenta kaj, finfine, simpatia, malgraŭ kelkaj nervaj tikoj, kiuj tiris lian buŝon. Elirante, mi eĉ ekintencis etendi al li la manon, sed mi ekmemoris ĝustatempe, ke mi estis murdinta homon.

La postan tagon advokato vizitis min en la malliberejo. Li estis malalta kaj graseta, relative juna, kun haroj zorge kungluitaj. Malgraŭ la suno (mi surportis nur ĉemizon), li surportis malhelan kostumon, kolumon kun flugiletoj kaj strangan kravaton kun dikaj strioj, nigraj kaj blankaj. Li metis sur mian liton la tekono, kiun li portis subbrake, prezentis sin kaj diris, ke li studis mian dosieron, ke mia afero estas delikata, sed li ne dubas pri la sukceso, se mi fidus al li. Mi dankis lin kaj li diris : "Ni aliru la kernon de la afero."

Li sidiĝis sur la liton kaj klarigis, ke oni informiĝis pri mia privata vivo. Oni eksciis, ke mia

patrino mortis antaŭ mallonge en azilo. Oni tiam enketis en Marengo. La enketantoj eksciis, ke “mi montris sensentecon” dum la tago de la entombigo de panjo. “Vi komprenu, diris mia advokato, demandi vin pri tio min iom ĝenas. Sed ĝi estas tre grava. Kaj tio certe estas granda argumento por la akuzo parto, se mi trovos nenion por kontraŭdiri.” Li volis, ke mi helpu lin. Li demandis min, ĉu mi sentis ĉagrenon dum tiu tago. Tiu ĉi demando tre mirigis min, kaj ŝajnis al mi, ke mi estus tre ĝenata, se mi devus ĝin fari. Mi tamen respondis, ke mi iom perdis la kutimon demandi min mem kaj do estas malfacile lin informi. Sendube mi amis panjon, sed tio nenion signifas. Okazis ja al ĉiuj normalaj homoj deziri la morton de amataj personoj. Tiam ĉi, la advokato min interrompis kaj ekŝajnis tre malkvieta. Li petis de mi la promeson, ke mi ne diros tion dum la procesa kunsido, ankaŭ ne ĉe la enketjuĝisto. Tamen mi klarigis al li, ke mi havas temperamenton tian, ke miaj korpaj bezonoj ofte perturbas miajn sentojn. Tiun tagon, kiam mi entombigis panjon, mi estis tre laca kaj dormema. Tiel do mi ne konsciis klare la okazaĵojn. Nur ion mi povis aserti kun certeco : mi preferintus, ke panjo ne mortu. Sed mia advokato ne ŝajnis kontenta. Li diris al mi : “Tio ne sufiĉas.”

Li pripensis. Li demandis min, ĉu li rajtas diri, ke tiun tagon mi superregis miajn naturajn sentojn.

Mi respondis : “Ne, ĉar tio ne estas vera.” Li rigardis min strange, kvazaŭ mi inspiris al li ioman naŭzon. Li diris al mi preskaŭ malice, ke ĉiaokaze la direktoro kaj la dungitaro de la azilo estos aŭskultitaj kiel atestantoj kaj ke “tio povas kaŭzi al mi aĉan rezulton”. Mi rimarkigis al li, ke tio tute ne rilatas al mia afero, sed li respondis nur, ke videble mi neniam rilatis kun la juĝistoj.

Li foriris kun malkontenta mieno. Mi volus lin reteni, klarigi, ke mi deziras lian simpation, ne por esti pli bone defendata, sed, se mi povas tiel diri, laŭnature. Precipe, mi vidis, ke li sentis ĝenon kun mi. Li ne komprenis min kaj li iom koleris kontraŭ mi pro tio. Mi deziris aserti al li, ke mi similas al ĉiuj homoj, absolute al ĉiuj. Sed ĉio ĉi finfine ne tre utilis kaj mi pri ĝi pro pigremo rezignis.

Mallongan tempon poste, oni denove kondukis min al la enketjuĝisto. Estis la dua horo posttagmeze kaj, ĉifoje, lian laborĉambron plenigis lumo apenaŭ mildigita de diafana kurteno. Estis tre varme. Li sidigis min kaj deklaris ege ĝentile, ke mia advokato “pro iu malhelpo” ne povis veni. Sed, li aldiris, mi rajtas ne respondi liajn demandojn kaj atendi, ke mia advokato povu min asisti. Mi diris, ke mi povas respondi sola. Li perfingre tuŝis ŝatilon sur la tablo. Juna aktisto alvenis kaj instaliĝis preskaŭ ĉe mia dorso.

Ni ambaŭ komfortiĝis en la foteloj. Komenciĝis

la demandado. Li unue diris al mi, ke min oni priskribis silentema kaj sekretema, kaj li deziris scii, kion mi opinias pri tio. Mi respondis : “Tial, ke mi neniam havas multon por diri. Do mi silentas.” Li ridetis, kiel ĉe la unua fojo, konfesis, ke tio estas la plej bona kialo kaj aldiris : “Cetere, tio neniel gravas.” Li eksilentis, rigardis min kaj, sufiĉe abrupte rektiĝinte, diris la mi tre rapide : “Kio min interesas, estas vi.” Mi ne bone komprenis, kion li per tio celis, kaj nenion respondis. “Estas detaloj, li aldiris, kiujn mi ne komprenas en via ago. Mi estas certa, ke vi helpos min kompreni.” Mi diris, ke ĉio estas tre simpla. Li insistis, ke mi rakontu tutan mian tagon. Mi rakontis tion, kion mi jam antaŭe priskribis : pri Rajmondo, la strando, la bano, la kverelo, denove la strando, la fonteto, la suno kaj la kvin revolverpafoj. Ĉe ĉiu frazo li diris “Bone, bone.” Kiam mi atingis la kuŝantan korpon, li aprobis dirante : “Nu, bone.” Min lacigis tiu ripetado de la sama historio, kaj mi havis la impreson, ke mi neniam antaŭe tiel multe parolis.

Post silento li stariĝis kaj diris al mi, ke li volas helpi min, ke mi interesas lin, ke, kun la helpo de Dio, li faros ion por mi. Sed antaŭe li volas fari al mi kelkajn demandojn. Sen rekta rilato kun la ĵus dirita, li demandis min, ĉu mi amis panjon. Mi diris : “Jes, kiel ĉiuj homoj” kaj la aktisto, kiu ĝis tiu momento tajpis regule, supozeble eraris pri la klavoj, ĉar li

embarasiĝis kaj devis retroiri. Ĉiam ankoraŭ sen videbla logiko, la enketisto tiam demandis min, ĉu mi pafis kvin fojojn sinsekve. Mi pripensis kaj precizigis, ke mi pafis unue nur unu fojon kaj, post kelkaj sekundoj, ellasis la kvar aliajn pafojn. “Kial vi atendis inter la unua kaj la dua pafo?” li tiam diris. Plian fojon mi revidis la ruĝan strandon kaj sentis sur mia frunto la brulon de la suno. Sed ĉifoje mi nenion respondis. Dum la silento, kiu sekvis, la juĝisto kvazaŭ malkvietiĝis. Li sidiĝis, taŭzis siajn harojn, metis la kubutojn sur la tablon kaj iom kliniĝis al mi kun stranga mieno. “Kial, kial do vi pafis al kuŝanta korpo?” Denove mi ne kapablis respondi. La juĝisto frotis sian frunton per la manoj kaj rediris sian demandon per iom difektita voĉo : “Kial? Vi devas tion diri al mi. Kial?” Mi plu silentadis.

Subite li stariĝis, marŝis per longaj paŝoj al unu ekstremo de la oficejo kaj malfermis tirkeston de klasifikmeblo. Li eltiris arĝentan krucifikson, kiun li svingis revenante al mi : “Ĉu vi konas lin, ĉi tiun?” Mi diris : “Jes, kompreneble.” Tiam li diris tre rapide kaj pasie, ke li kredas je Dio kaj lia konvinko estas, ke neniu homo estas tiel kulpa, ke Dio ne pardonus lin aŭ ŝin; sed por tio necesas, ke la homo, per sia pentito, iĝu kiel infano, kies animo estas malplena kaj preta ĉion akcepti. Lia korpo estis klinita sur la tablo. Li svingis la krucifikson preskaŭ super mi. Verdire, mi tre malbone komprenis lian rezonadon, unue ĉar

estis al mi varme kaj dikaj muŝoj troviĝantaj en lia oficejo lokiĝis sur mian vizaĝon, kaj ankaŭ ĉar li iom timigis min. Mi samtempe agnoskis, ke tio estas ridinda, ĉar, finfine, la krimulo ja estas mi. Li tamen daŭrigis. Mi komprenis proksimume, ke, laŭ lia opinio, estas nur unu malklara punkto en mia konfeso : la fakto, ke mi atendis antaŭ la dua revolverpafo. Pri la cetero ĉio estas en ordo, sed tion ĉi li ne komprenis.

Mi intencis diri al li, ke malprave li obstinas : tiu ĉi lasta punkto ja estas sen graveco. Sed li min interrompis kaj admonis lastafoje, ekstarinte altakreske, kaj demandis min, ĉu mi kredas je Dio. Mi respondis, ke ne. Li eksidis indignante. Li diris, ke tio neblas, ke ĉiuj homoj kredas je Dio, eĉ tiuj, kiuj forturnas sin de lia vizaĝo. Tia estas lia konvinko kaj, se li devus iam ekdubi pri ĝi, lia vivo perdus ĉian sencon. “Ĉu vi deziras, li ekkriis, ke mia vivo ne havu plu sencon?” Miaopinie, tio ne koncernis min, kaj tion mi diris. Sed trans la tablo li alŝovis la krucifikson sub miajn okulojn kaj ekkriis senprudente : “Mi ja estas kristano. Mi petos pardonon al ĉi tiu pro ciaj kulpoj. Kiel ci ne povas kredi, ke li pro ci suferis?” Mi ja rimarkis, ke li diras “ci”, sed mi tediĝis. Iĝis pli kaj pli varme. Kiel ĉiam, kiam mi deziras liberigi min de iu, kiun mi preskaŭ ne aŭskultas, mi ekŝajnis aprobi. Surprizante min, li triumfe diris : “Nu, nu. Ĉu ne vere, ke ci kredas, kaj

triumfe diris : “Nu, ănu. Că ne vere, ke ci kredas, kaj ci konfidos al li?” Kompreneble, mi denove neis. Li refalis sur la fotelon.

Li ŝajnis tre laca. Li restis momenton silentadum la maŝino, kiu senhalte sekvis la dialogon, daŭrigis plu ties lastajn frazojn. Poste, li rigardis min atente kaj iom triste. Li murmuris : “Mi neniam vidis animon tiel harditan, kiel via. La krimuloj, kiuj ĝis nun venis antaŭ min, ĉiam ploris, vidante tiun figuron de l’doloro.” Mi intencis respondi, ke tiel estas ĝuste tial, ĉar ili estis krimuloj. Sed mi pensis, ke ankaŭ mi estas kiel ili. Al tia ideo mi ne povis kutimiĝi. La enketisto tiam ekstaris, kvazaŭ li informus min, ke la pridemandado finiĝis. Li nur demandis min, kun la sama iom laca mieno, ĉu mi bedaŭras pri mia ago. Mi pripensis kaj deklaris, ke mi sentas ne tiom veran bedaŭron, kiom ian tedon. Ŝajnis al mi, ke li ne komprenas min. Sed tiun tagon la afero ĉesis tiel.

Pli poste, mi ofte revidis la enketjuĝiston. Sed tiam min akompanis ĉiufoje mia advokato. Oni postulis de mi nur, ke mi precizigu kelkajn punktojn pri la akuzajoj. Sed fakte ili neniam okupiĝis pri mi dum tiuj momentoj. Iom post iom la tono de la pridemandadoj aliiĝis. Ŝajnis, kvazaŭ la enketisto ne plu interesiĝas pri mi kaj iel forlasis la aferon. Li ne plu parolis al mi pri Dio kaj mi neniam revidis lin ekscitita kiel dum tiu unua tago. Rezulte, niaj

konversacioj iĝis pli korecaj. Kelkaj demandoj, iom da konversaciado kun mia advokato — kaj finita la pridemandado. Mia afero pluiris normale, laŭ la opinio de la enketisto mem. Kelkafoje ankaŭ, kiam la konversacio temis pri ĝeneralaĵoj, oni min implikis en ĝin. Mi komencis spiri pli libere. Dum tiuj horoj neniu estis malica kontraŭ mi. Ĉio estis tiel natura, tiel bone reguligita kaj sobre ludata, ke mi havis la ridindan impreson, kvazaŭ mi “apartenas al la familia rondo”. Kaj dum la dekunumonata enketo, mi povas diri, ke mi preskaŭ miris pri tio, ke mi iam foje ĝojis pro io alia ol tiuj maloftaj momentoj, dum kiuj la enketisto min rekondukis al la pordo de sia oficejo, frapetante min sur la ŝultro kaj dirante kun bonkora mieno : “Finite por hodiaŭ, Antikrista moŝto.” Post tio oni transdonis min al la ĝendarmoj.

II

Ekzistas tiaj aferoj, pri kiuj mi neniam volonte parolis. Kiam mi eniris la malliberejon, mi komprenis post kelkaj tagoj, ke mi ne volonte parolos pri tiu parto de mia vivo.

Pli poste mi ĉesis konsideri grava tiun malemon. Fakte, mi ne estis reale en malliberejo la unuajn tagojn : mi svage atendis iun novan okazaĵon. Ĉio komenciĝis nur post la unua kaj ununura vizito de Maria. Ekde la tago, kiam mi ricevis ŝian leteron (ŝi klarigis, ke oni ne plu permesas al ŝi veni, ĉar ŝi ne estas mia edzino), ekde tiu tempo mi sentis, ke en mia ĉelo mi estas hejme kaj ke mia vivo trovas tie sian limon. La tagon de mia aresto oni unue enŝlosis min en ĉambro, kie sidis jam pluraj arestitoj, plejparte araboj. Vidante min, ili ekridis. Poste ili demandis, kion mi kulpis. Mi diris, ke mi mortigis

arabon, kaj ili restis silentaj. Sed post momento vesperiĝis. Ili klarigis al mi, kiel aranĝi la maton, sur kiu mi kuŝos. Volvante unu ekstremaĵon, oni povas el ĝi fari cilindran kapkusenon. La tutan nokton cimoj kuradis sur mia vizaĝo. Kelkajn tagojn poste oni izolis min en ĉelo, kie mi kuŝis sur ligna tabulo. Mi havis tinon — anstataŭ necesejo — kaj feran pelvon. La malliberejo staris en la supra parto de la urbo : tra fenestreto mi povis vidi la maron. Ĝuste iun tagon, kiam mi kroĉiĝis al la stangetoj, kun la vizaĝo streĉita al la lumo, eniris unu provoso kaj diris, ke mi havos viziton. Mi ekpensis, ke temas pri Maria. Estis ŝi, efektive.

Por atingi la vizitejon, mi iris laŭ longa koridoro, poste ŝtuparo, poste alia koridoro. Mi eniris tre grandan ĉambron lumigitan per vasta aperturo. Tiun ĉambron dividis en tri partoj du kradejoj, kiuj ĝin tratanĉis laŭlonge. Inter ambaŭ kradoj estis spaco ok- ĝis dekmetra, kiu apartigis la vizitantojn disde la malliberuloj. Mi ekvidis Marian kontraŭ mi, kun ŝia striita robo kaj sunbrunigita vizaĝo. Ĉe mia flanko estis deko da arestitoj, plejparte araboj. Maria estis ĉirkaŭita de arabinoj kaj staris inter du vizitantinoj : unu maljunulineto, nigre vestita, kun kunpremitaj lipoj, kaj iu dika virino nudkapa, kiu parolis tre laŭte kaj multe gestis. Pro la distanco inter la kradoj la vizitantoj kaj malliberuloj estis devigataj paroli tre laŭte. Kiam mi eniris, la

bruo de la voĉoj, reehantaj ĉe la grandaj nudaj muroj de la ĉambro, la kruda lumo, fluanta el la ĉielo sur la vitrojn kaj reŝprucanta en la ĉambron, kaŭzis al mi kapturnon. Mi bezonis kelkajn sekundojn por adaptiĝi. Tamen mi fine sukcesis vidi ĉiun vizaĝon nete, konturiĝintan en plena lumo. Mi rimarkis, ke provoso sidas ĉe la fino de la koridoro inter ambaŭ kradoj. La plej multaj arabaj malliberuloj kaj iliaj familianoj kaŭris vidalvide. Tiuj ne kriis. Malgraŭ la bruego ili sukcesis interaŭdiĝi, parolante tre mallaŭte. Ilia obtuza murmurado, origininta el malsupre, formis kvazaŭ kontinuan bason por la konversacioj interkruciĝantaj super iliaj kapoj. Ĉion ĉi mi tre rapide rimarkis, dum mi proksimiĝis al Maria. Jam algluiĝinta al la krado, ŝi ridetis al mi plenforte. Mi trovis ŝin bela, sed mi ne kapablis tion diri al ŝi.

“Nu? ŝi diris al mi tre laŭte — Nu, jen. — Vi fartas bone, vi havas ĉion deziratan? — Jes, ĉion.”

Ni eksilentis kaj Maria plu ridetis. La dikulino kriegis al mia najbaro, verŝajne ŝia edzo, ulo alta kun sincera rigardo. Ĝi estis la daŭrigo de jam komencita konversacio.

“Johanino ne volis ĝin preni, ŝi kriis plengorĝe — Jes, jes, diris la viro. — Mi diris al ŝi, ke vi reprenos ĝin post liberiĝo, sed ŝi ne volis ĝin preni.”

Maria, siaflanke, kriis, ke Rajmondo petis ŝin transdoni al mi lian saluton kaj mi diris “Dankon.”

Sed mian voĉon superlaŭtis mia najbaro, kiu demandis “ĉu li fartas bone”. Lia edzino ridis dirante, ke “li neniam ajn tiel bone fartis”. Mia maldekstra najbaro, junuleto kun delikataj manoj, silentis. Mi rimarkis, ke li estas kontraŭ la maljunulineto kaj ambaŭ rigardas unu la alian intense. Sed al mi ne prosperis ilin observi pli longe, ĉar Maria kriis al mi, ke necesas esperi. Mi diris : “Jes.” Samtempe mi rigardis ŝin kaj mi deziris premi ŝian ŝultron tra la robo. Mi deziris tiun fajnan teksaĵon kaj ne sciis klare, kion esperi krom ĝi. Sed supozeble ĝuste tion intencis diri Maria, ĉar ŝi pluridetis. Mi vidis nur la brilon de ŝiaj dentoj kaj la faldetojn de ŝiaj okuloj. Ŝi kriis denove : “Vi liberiĝos kaj ni geedziĝos!” Mi respondis “Ĉu?”, sed ĉefe por diri ion. Ŝi tiam diris tre rapide, ke jes ŝi tion kredas, mi ja estos absolvita kaj ni denove nin banados en la maro. Sed la alia virino blekis siaflanke kaj diris, ke ŝi lasis korbon ĉe la prizona registrejo. Ŝi listigis ĉion, kion ŝi en ĝin enmetis. Necesas kontroli, ĉar ĉio ĉi multekostas. Mia alia najbaro kaj lia patrino plu rigardadis unu la alian. La murmurado de la araboj pluis sub ni. Ekstere la lumo ekŝajnis ŝveliĝi ĉe la aperturo.

Mi sentis min iom malsana kaj mi volonte irus for. La bruo suferigis min. Sed aliflanke, mi volis ankoraŭ ĝui la ĉeeston de Maria. Mi ne scias, kiom da tempo pasis ankoraŭ. Maria parolis al mi pri sia

laboro kaj senĉese ridetis. La murmurado, la krioj, la konversacioj interkruciĝis. La sola oazo de silento estis apud mi en tiu junuleto kaj tiu maljunulino, rigardantaj unu la alian. Iom post iom oni forkondukis la arabojn. Preskaŭ ĉiuj ĉeestantoj eksilentis, kiam la unua eliris. La maljunulineto reproksimiĝis al la stangetoj kaj sammomente iu provoso signis al ŝia filo. Tiu diris : “Ĝis revido, panjo.” kaj ŝi ŝovis la manon inter du stangetojn por fari al li malrapidan kaj longan signeton.

Ŝi foriris dum viro eniris, kun ĉapelo enmane, kaj okupis ŝian lokon. Oni enkondukis malliberulon kaj ili interparolis vigle, sed duonvoĉe, ĉar la ĉambro iĝis denove silenta. Oni venis por forkonduki mian dekstran najbaron kaj lia edzino diris sen mallaŭtigo, kvazaŭ ŝi ne rimarkis, ke jam ne necesas krii : “Flegu vian sanon kaj atentu.” Venis mia vico. Maria signis, ke ŝi min kisas. Antaŭ ol malaperi, mi returnis min. Ŝi staris senmova, kun la vizaĝo premegita ĉe la krado, kun la sama rideto kuntirita kaj disstreĉita.

Iom poste ŝi skribis al mi. Ĝuste ekde tiu momento komenciĝis tio, pri kio mi neniam volonte parolis. Sume, ne indas troigi : tio estis pli facila por mi, ol por multaj aliaj. En la komenco de mia mallibereco, tamen, plej dolore estis, ke mi havis pensojn de liberulo. Ekzemple, mi kelkafoje deziris esti sur strando kaj iri malsupren al la maro. Imagante la bruon de la unuaj ondoj sub miaj

plandoj, la eniĝon de la korpo en la akvon kaj la senton de liberiĝo, kiu rezultis el tio, mi subite sentis, kiom la muroj de mia malliberejo estas proksimaj. Sed tio daŭris kelkajn monatojn. Poste mi havis nur pensojn de malliberulo. Mi atendis la ĉiutagan promenadon, kiun mi faris en la korto, aŭ la viziton de mia advokato. Mi bonege organizis la ceteran tempon. Mi tiam ofte pensis, ke, se oni devigus min vivi en trunko de morta arbo, sen alia okupo ol kontempli la ĉielan floron super mia kapo, mi iom post iom kutimiĝus. Mi atendus la preterflugojn de birdoj aŭ la renkontojn de nuboj, same kiel mi ĉi tie atendis la kuriozajn kravatojn de mia advokato kaj kiel mi, en iu alia mondo, paciencis ĝis sabato por brakumi la korpon de Maria. Sed, se bone pripensi, mi ne estis en morta arbo. Ekzistas homoj pli malfeliĉaj ol mi. Tiel, cetere, opiniis panjo, kaj ŝi ofte ripetadis, ke oni finfine kutimiĝas al ĉio.

Cetere, mi kutime ne pensis tiel malproksimen. La unuaj monatoj estis doloraj. Sed ĝuste la penado, kiun mi devis fari, helpis por ilin pasigi. Ekzemple, min turmentis la deziro al virino. Normale, mi ja estis juna. Mi neniam pensis speciale pri Maria. Sed mi tiom pensis pri iu virino, pri la virinoj, pri ĉiuj virinoj, kiujn mi iam konis, pri ĉiuj cirkonstancoj de miaj amrilatoj kun ili, ke mia ĉelo pleniĝis per ĉiuj vizaĝoj kaj iĝis loĝata per miaj deziroj. Iel, tio min perturbis. Sed aliflanke, tio forbagateligis la tempon.

Mi fine sukcesis akiri la simpatie de la ĉefprovoso, kiu kutime akompanis la kelneron dum la manĝotempo. Li unua parolis al mi pri la virinoj. Li diris, ke ĝi estas la afero, pri kiu unue plendas la aliaj. Mi diris, ke mi samas kiel ili kaj opinias tiun pritrakton maljusta. "Sed, li diris, ĝuste pro tio oni vin enprizonigas — Kiel pro tio? — Kompreneble, la libereco, ĝi ja estas tio. oni forprenas de vi la liberecon." Mi estis neniam pensinta pri tio. Mi aprobis lin : "Estas vere, mi diris, se estus alie, kie estus la puno? — Jes, la aferojn vi bone komprenas. La aliaj ne. Sed ili fine ekkutimas kontentigi sin mem." Poste la provoso foriris.

Estis ankaŭ la cigaredoj. Kiam mi eniris la malliberejon, oni forprenis de mi la zonon, la ŝulaĉojn, la kravaton kaj la tutan enhavon de miaj poŝoj, interalie miajn cigaredojn. Enkarcerigite, mi petis, ke oni redonu ilin. Sed oni respondis, ke tio estas malpermesita. La unuaj tagoj estis malfacilaj. Eble tio min plej deprimis. Mi suĉis lignerojn, kiun mi elŝiris el la tabulo de mia lito. Min la tutan tagon tenis senĉesa naŭzo. Mi ne komprenis, kial oni senigis min je tio, kio al neniu malutilas. Poste mi komprenis, ke ankaŭ tio estas parto de la puno. Sed mi tiam estis jam kutimiĝinta al nefumado kaj tiu puno ne plu efikis por mi.

Krom tiuj malagrablaĵoj, mi ne estis tro malfeliĉa. La sola problemo, mi rediru, estis, kiel

forpasigi la tempon. Mi fine sukcesis tute ne plu enui ekde la unua momento, kiam mi eklernis memoradi. Mi foje komencis pensi pri mia ĉambro kaj mi image foriris de unu angulo kaj revenis al ĝi, mense nombrante ĉion, kio troviĝis survoje. Komence, tion mi faris rapide. Sed ĉiufoje, kiam mi refaris, tio daŭris iom pli longe. Ĉar mi rememoris pri ĉiu mebloj kaj, por ĉiu el ili, pri ĉiu objekto troviĝanta en ĝi kaj, por ĉiu objekto, pri ĉiuj detaloj kaj, por ĉiu detalo — inskrustaĵo, rompfendeto au breĉetita rando — pri ĝia koloro aŭ supraĵa konsisto. Samtempe mi klopodis ne perdi la ĉenon de mia inventaro kaj fari plenan elnomadon. Tiel, ju pli mi pripensis, des pli multe da aferoj nekonataj kaj forgesitaj ĉerpiĝis al mia memoro. Mi tiam ekkomprenis, ke homo, kiu estus vivinta nur unu tagon, povus senpene vivi cent jarojn en karcero. Li havus sufiĉan kvanton da rememoroj por ne enui. El ia vidpunkto, tio estis avantaĝo.

Estis ankaŭ la dormo. Komence, mi dormis mallonge dum la nokto kaj tute ne dum la tago. Iom post iom miaj noktoj pliboniĝis kaj mi povis dormi ankaŭ tage. Mi povas diri, ke dum la lastaj monatoj mi dormis dek-ses ĝis dek-ok horojn ĉiutage. Restis do ses horoj malŝparendaj per la manĝoj, la naturaj bezonoj, miaj rememoroj kaj la historio de la Ĉeĥoslovakiano. Efektive mi estis trovinta inter mia pajlomatracoj kaj la tabulo de la lito malnovan pecon

de gazeto flaviĝintan, diafanan kaj preskaŭ gluitan ĉe la ŝtofo. Ĝi raportis en la rubriko “Diversaĵoj” pri krima afero, kies komenco mankis, sed kiu supozeble okazis en Ĉeĥoslovakio. Iu viro estis forlasinta sian ĉeĥan vilaĝon por riĉiĝi fremdlande. Post dudek-kvin jaroj li, riĉiĝinte, revenis kun edzino kaj infano. Lia patrino mastris, kun lia fratino, hotelon en la hejma vilaĝo. Por ilin surprizi, li lasis la edzinon kaj la infanon en alia gastejo kaj iris al sia patrino. Kiam li eniris la hotelon, ŝi lin ne rekonis. Ĝerceme, li ekhavis la ideon tranokti tie. Li elmontris sian monon. Dum la nokto la patrino kaj fratino lin murdis, por ŝteli lian monon, kaj ĵetis la kadavron en la riveron. La postan tagon venis lia edzino kaj ŝi senscie malkaŝis la nomon de la gasto. La patrino pendumis sin. La fratino sin ĵetis en puton. Tiun historion mi legis milojn da fojoj. El iu vidpunkto ĝi estis neverŝajna. El alia ĝi estis normala. Sume, mi opiniis, ke la aventurema vojaĝanto iel meritis sian sorton kaj ke ludi estas ja malkonsilinde.

Tiel, kun la dormohoroj, la rememoroj, la legado de mia krimraporto kaj la alternado de lumo kaj ombro pasis la tempo. Mi ja iam legis, ke en malliberejo oni fine perdus la nocion pri la tempo. Sed tio por mi malmulton signifis. mi ne komprenis tiam, ĝis kiu grado la tagoj povas esti samtempe longaj kaj mallongaj. Travivi ilin estas longe, sendube, sed ili tiel distreĉiĝas, ke ili kvazaŭ

superfluas unu sur la alian. Ili per tio perdis siajn nomojn. Nur la vortoj *hieraŭ* kaj *morgaŭ* konservis ian sencon por mi.

Kiam, iun tagon, la provoso diris al mi, ke mi estas tie jam kvin monatojn, mi kredis lin, sed ne komprenante. Por mi la sama tago senĉese abruptis en mian ĉelon, la saman taskon mi daŭrigis. Tiun tagon, post la foriro de la provoso, mi rigardis min en mia fergamelo. Al mi ŝajnis, ke mia spegulbildo restas serioza, eĉ kiam mi klopodas ĝin alrideti. Mi ĝin ekskuis. Mi ridetis kaj ĝi konservis la saman malgajan kaj severan aspekton. Finiĝadis la tago, estis tiu horo, pri kiu mi ne volas paroli, horo sennoma, kiam la vesperaj bruoj alsupras el ĉiuj etaĝoj de la prizono en silenta procesio. Mi proksimiĝis al la lukso kaj, en la lasta lumo, mi ankoraŭfoje rigardadis mian bildon. Ĝi estis ankoraŭ nun serioza, sed ĉu mirige? — mi ja estis, en tiu momento, serioza. Sed samtempe, kaj por la unua fojo dum pluraj monatoj, mi klare aŭdis la sonon de mia voĉo. Mi rekonis ĝin la voĉo kiu dum longaj tagoj resonadis ĉe miaj oreloj, kaj mi ekkomprenis, ke dum tiu tuta tempo mi estis parolanta sola. Mi tiam ekmemoris pri tio, kion diris la flegistino ĉe la entombigo de panjo. Vere, senelira situacio. Neniu povas imagi, kiaj estas la vesperoj en la prizonoj.

III

Mi povas diri, ke verdire la somero tre rapide anstataŭis la someron. Mi sciis, ke kun la alveno de la unua varmo okazos io grava por mi. Mia afero estis enskribita por la lasta sesio de la asiza tribunalo kaj tiu sesio devis finiĝi ĝis la fino de junio. La debatoj malfermiĝis kun plena suno ekstere. Mia advokato asertis al mi, ke ili ne daŭros pli ol du-tri tagojn. "Cetere, li aldonis, la tribunalo devos rapidi, ĉar via afero ne estas la plej grava dum tiu sesio. Tuj poste venos la vico de iu patromurdinto."

Je la sepa kaj duono matene oni min forkondukis per ĉelveturilo al la Juĝopalaco. La du ĝendarmoj enirigis min en ĉambron kiu odoris ombron. Ni atendadis, sidante apud pordo, post kiu aŭdiĝis voĉoj, voko, bruoj de seĝoj kaj plena tumulto, kiu pensigis min pri tiuj kvartalfestoj, en

kiuj post la koncerto oni forigas la seĝojn por lasi lokon al dancado.

La ĝendarmoj diris al mi, ke ni devas atendi la juĝistojn, kaj unu el ili proponis al mi cigaredon, sed mi ĝin rifuzis. Li iom poste demandis min, “ĉu min kaptis ektimo”. Mi respondis : “Ne”. Eĉ, iele, min interesis spekti proceson. Neniam ĝis nun mi havis tiun okazon. “Ja, diris la dua ĝendarmo, sed finfine tio estas laciga.”

Post mallonga tempo aŭdiĝis sonoreto en la ĉambro. Tiam ili formetis de mi la mankatenojn. Ili malfermis la pordon kaj enirigis min en la budeton de la juĝatoj. La salono estis plenplena. Malgraŭ la ŝutroj la suno plurloke traradiis kaj la aero iĝis jam sufoka. La fenestrojn oni lasis fermitaj. Mi sidiĝis kaj la ĝendarmoj eksidis ambaŭflanke de mi. Ĝuste tiam mi ekvidis vicon da vizaĝoj kontraŭ mi. Ĉiuj min rigardis. Mi ekkonsciis, ke tio estas la ĵurianoj. Sed mi ne povas diri, per kio ili distingiĝis unu de la alia. Mi ricevis nur la jenan impreson : mi estis kontraŭ trama benko kaj ĉiuj ĉi anonimaj vojaĝantoj spionis la novalveninton por ekvidi liajn ridindajn trajtojn. Mi sciis ja, ke tio estas naivega ideo, ĉar tie ili ĉasis ne la ridindon, sed la krimon. Tamen la diferenco ne estas granda kaj, kiel ajn estas, ĝuste tiu ideo venis al mi en la kapon.

Pro tiu homamaso en tiu fermita ejo mi sentis ioman kapturnon. Mi rigardis denove la juĝosalonon

kaj ekvidis neniun vizaĝon. Mi havas la impreson, ke unue mi ne rimarkis, ke ĉiuj kunpremiĝis por min vidi. Kutime la homoj ne okupiĝis pri mia persono. Mi pene komprenis, ke mi estas la kialo de tiu tumulto. Mi diris al la ĝendarmo : "Kiom da homoj!" Li respondis, ke pro la gazetoj, kaj li montris al mi areton da homoj starantaj apud tablo, pli malalte ol la benko de la ĵurianoj. Li diris : "Jen ili." Mi demandis : "Kiuj?" kaj li respondis : "La gazetoj." Li konis unu ĵurnaliston el la grupo; tiu lin tiam ekvidis kaj venis al ni. Li estis viro jam ne plu juna, simpatia, kun iom grimaca vizaĝo. Li premis la manon de la ĝendarmo kun granda fervoro. Mi tiam rimarkis, ke ĉiuj renkontiĝas, alparolas unu la alian kaj konversacias kiel en klubejo, en kiu oni plezure kunvenas inter sammedianoj. Mi klarigis al mi ankaŭ la strangan impreson, kiun mi spertis : impreson, ke mi estas troa, preskaŭ kiel entrudiĝinto. Tamen, la ĵurnalisto sin turnis al mi kun rideto kaj esprimis la esperon, ke ĉio iros glate por mi. Mi dankis lin kaj li aldiris : "Vi komprenu, mi iom ŝveligis vian aferon. Somero estas vakua sezono por la ĵurnalistoj. Kaj nur via afero kaj tiu de la patromurdinto havas ian valoron." Poste li montris al mi en la grupo, kiun li ĵus lasis, vireton similan al grasigita mustelo, surportantan vastegajn okulvitrojn kun nigraj ringoj. Li diris, ke tiu estas la speciala sendito de Pariza gazeto : "Cetere, li venis

ne pro vi. Sed ĉar li estas komisiita raporti pri la proceso de la patromurdinto, oni petis lin, ke li samtempe kablodepeŝu pri via afero.” Tiam mi denove preskaŭ dankis lin. Sed mi ekpensis, ke tio estus ridinda. Li faris al mi amikan mangeston kaj lasis min. Ni atendis kelkajn minutojn plu.

Alvenis mia advokato, en talaro, ĉirkaŭita de multaj aliaj kolegoj. Li iris al la ĵurnalistoj, premis ies manojn. Ili ŝercis, ridis kaj aspektis plene senĝenaj ĝis la momento, kiam aŭdiĝis sonoro en la juĝosalono. Ĉiuj reiris al siaj sidlokoj. Mia advokato venis al mi, premis al mi la manon kaj konsilis, ke mi respondu koncize al la demandoj, kiujn oni al mi direktos, nenion iniciatu kaj fidu al li por la cetero.

Maldekstre mi aŭdis la bruon de fortirita seĝo kaj ekvidis altan maldikan viron, ruĝe vestitan, kun nazumo, kiu sidiĝis faldante kun zorgo sian talaron. Estis la prokuroro. Pedelo anoncis la eniron de la juĝistoj. Samtempe du grandaj ventoliloj ekzumegis. Tri juĝistoj, du nigre, la tria ruĝe vestitaj, eniris kun dosieroj kaj rapide iris al la tribuno superstaranta la salonon. La ruĝtalara viro sidiĝis sur la fotelon meze starantan, starigis surtablen sian bireton, viŝis per nazituko sian etan senharan kranion kaj deklaris la kunsidon malfermita.

La ĵurnalistoj jam tenis enmane siajn fontoplumojn. Ili ĉiuj havis la saman indiferentecon kaj iom mokeman mienon. Tamen unu el ili, multe

pli juna, vestita per griza flanelo kaj surportanta bluan kravaton, estis lasinta sian fontoplumon antaŭ si kaj rigardis al mi. En lia iel malsimetriavizaĝo mi vidis nur liajn okulojn, tre helajn, kiuj atente ekzamenis min sen esprimi ion ajn difineblan. Kaj mi ekhavis la strangan impreson, ke min rigardas mi mem. Eble por tio — kaj ankaŭ tial, ĉar mi ne konis la tieajn kutimojn — mi ne tre bone komprenis, kio okazis poste : lotado de la ĵurianoj, demandoj de la prezidanto al la advokato, al la prokuroro, al la ĵurianoj (ĉiufoje ĉiuj kapoj de la ĵurianoj turniĝis samtempe al la juĝistoj), rapida lego de la akuza akto, en kiu mi rekonis nomojn de lokoj kaj personoj, kaj novaj demandoj al mia advokato.

Sed la prezidanto diris, ke oni plenumu la nomvokadon de la atestantoj. La pedelo legis nomojn, kiuj altiris mian atenton. El la mezo de tiu publiko, antaŭmomente ĥaosa, mi ekvidis, ke stariĝas sinsekve kaj poste malaperas tra flanka pordo la direktoro kaj la pordisto de la azilo, la maljuna Tomaso Perez, Rajmondo, Mason, Salamano, Maria. Ŝi faris al mi etan angoran signon. Mi ankoraŭ miris, ke mi ne ekvidis ilin pli frue, sed jam, vokite, stariĝis la lasta, Celesto. Mi rekonis apud li la etan virinon de la restoracio kun sia ĵaketo kaj sia decidema kaj precizema mieno. Ŝi rigardis min intense. Sed mi ne havis tempon por pripensado, ĉar la prezidanto ekparolis. Li diris, ke la vera debato tuj

komenciĝos, ke li opinias neutile rekomendi al la publiko kvietecon. Laŭ li, lia rolo konsistas en la senpartia gvidado de la debato pri afero, kiun li volas konsideri objektive. La verdikto de la ĵurio decidiĝos en spirito de justeco kaj, kiel ajn estos, li ordonos forpelon de la publiko, se okazos eĉ la plej malgrava incidento.

La varmo pliiĝis kaj mi vidis, ke en la salono la ĉeestantoj sin ventumas per gazetoj. Tio produktis kontinuan bruon de ĉifata papero. La prezidanto faris signon kaj la pedelo alportis tri ventumilojn, kiujn la tri juĝistoj ekuzis.

Mia pridemandado tuj komenciĝis. La prezidanto pridemandis min kviete kaj eĉ, ŝajnis al mi, kun ioma koreco. Oni denove postulis de mi la identecajn informojn kaj, malgraŭ mia incitiĝemo, mi pensis, ke fakte tio estas sufiĉe normala, ĉar estus ja tro grava afero, se oni juĝus iun homon anstataŭ alia. Poste la prezidanto rekomencis rakonti tion, kion mi estis farinta kaj post ĉiu frazo li sin turnis al mi demande : "Ĉu ĝuste tiel?" Ĉiufoje mi respondis, laŭ la instrukcioj de mia advokato : "Jes, sinjoro prezidanto" Tio daŭris longe, ĉar la prezidanto tre pedante rakontadis. Dume la ĵurnalistoj skribadis. Mi sentis la rigardojn de la plej juna kaj de la aŭtomatulino. La tuta trambenko estis direktita al la prezidanto. Ĉi lasta tuis, foliumis sian dosieron kaj, ventumante sin, turnis sin al mi.

Li diris, ke li devas nun ekparoli pri aferoj ŝajne senrilataj al mia afero, sed tuŝantaj ĝin tre proksime. Mi komprenis, ke li denove parolos pri panjo kaj samtempe sentis, kiom tio min tedas. Li min demandis, kial mi lokis panjon en la azilon. Mi respondis, ke ĉar varti kaj flegi ŝin postulis monon, kiun mi ne disponis. Li demandis min, ĉu mi suferis pro tiu situacio kaj mi respondis, ke nek ŝi nek mi atendis ion ajn unu de la alia, cetero ankaŭ de kiu ajn alia, kaj ke ni ambaŭ kutimiĝis al niaj novaj vivmanieroj. La prezidanto diris tiam, ke li ne volas insisti pri tiu ĉi punkto kaj demandis al la prokuroro, ĉu tiu ne intencas fari al mi alian demandon.

La prokuroro teniĝis duone dorse al mi. Sen rigardi min, li deklaris, ke, se la prezidanto tion permesas, li volonte ekscius, ĉu mi intencis mortigi la arabon, kiam mi reiris sola al la fonto. Mi respondis "Ne". "Do, kial li estis armita kaj kial li revenis precize al tiu loko?" Mi diris, ke pro hazardo. Kaj la prokuroro diris kun malicoplena emfazo : "Sufiĉas, provizore." Poste ĉio estis iom konfuza, almenaŭ por mi, sed post kelkaj interparoloj la prezidanto deklaris, ke la kunsido estas finita kaj rekomenciĝos posttagmeze por la aŭskultado de la atestantoj.

Mi ne havis tempon por pripensado. Oni min forkondukis, enirigis en la ĉelveturilon kaj kondukis al la malliberejo, kie mi manĝis. Post mallonga

tempo — ĝuste sufiĉa por sentigi al mi, ke mi estas laca — oni min rekondukis. Ĉio rekomenciĝis kaj mi troviĝis en la sama salono, vidalvide al la samaj vizaĝoj. Sed la varmo estis multe pli forta kaj, kvazaŭ mirakle, ĉiuj ĵurianoj, la prokuroro, mia advokato kaj kelkaj ĵurnalistoj estis ankaŭ provizitaj per pajlaj ventumiloj. La juna ĵurnalisto kaj la virineto ankaŭ ĉeestis. Sed ili ne ventumis sin kaj plu rigardis min senvorte.

Mi forviŝis la ŝviton, kiu kovris mian vizaĝon kaj iom rekonsciĝis pri la loko kaj pri mi mem, nur kiam mi aŭdis, ke oni vokas la direktoron de la azilo. Oni demandis lin, ĉu panjo plendis pri mi, kaj li respondis “jes”, sed aldonis, ke liaj pensionuloj kutime kaj kvazaŭ manie iel plendas pri siaj familianoj. La prezidanto petis lin precizigi, ĉu ŝi riproĉis, ke mi lokis ŝin en la azilon, kaj la direktoro denove jesis, sed ĉifoje nenion aldiris. Al alia demando li respondis, ke lin surprizis mia trankvileco dum la entombiga tago. Oni demandis lin, kion li nomas “trankvileco”. La direktoro tiam rigardis la pintojn de siaj ŝuoj kaj diris, ke mi ne volis vidi panjon, ne ploris eĉ unu fojon kaj foriris tuj post la entombigo sen silenta starado ĉe la tombo. Lin surprizis krome tio : unu oficisto de la entombiga entrepreno diris al li, ke mi ne sciis la aĝon de panjo. Ekestis momenta silento kaj la prezidanto demandis lin, ĉu ĝuste pri mi li parolis. La direktoro ne

komprenis tiun demandon kaj la prezidanto diris : "Tion postulas la leĝo." Poste la prezidanto demandis al la akuzanto, ĉu li ne deziras demandi la atestanton, kaj la prokuroro ekkriis : "Ho ne, tio sufiĉas!", tiel laŭte kaj kun tiel triumfa rigardo al mi, ke la unuan fojon post multaj jaroj mi spertis stultan emon al ploro, ĉar mi eksentis, kiom ĉiuj ĉi homoj min malamas.

Demandinte al la ĵurio kaj mia advokato, ĉu ili deziras fari demandojn, la prezidanto aŭskultis la raporton de la pordisto. Por li, kiel por ĉiuj aliaj, ripetigis la sama ceremonio. Alvenante, la pordisto rigardis min kaj forturnis la okulojn. Li respondis al la demandoj : li diris, ke mi ne volis vidi panjon, ke mi fumis, dormis kaj trinkis laktokafon. Mi tiam eksentis ion, kio indignigis la tutan publikon kaj mi komprenis unuafoje, ke mi estas kulpa. Oni postulis de la pordisto, ke li rediru la aferon pri la laktokafo kaj la cigaredo. La akuzanto rigardis min kun ironia flameto en la okuloj. Tiumomente, mia advokato demandis al la pordisto, ĉu li ne fumis kun mi. Sed la prokuroro fortege indignis kontraŭ tiu demando : "Kiu estas la krimulo ĉi tie kaj kion signifas tiaj metodoj, per kiuj oni misfamigas la atestantojn de la akuza parto por bagateligi atestojn, kiuj malgraŭe restas frakase konvinkaj!" La prezidanto tamen petis la pordiston respondi la demandon. La maljunulo diris embarasite : "Mi scias, ke mi malpravis. Sed mi

ne kuraĝis rifuzi la cigaredon, kiun la sinjoro proponis al mi." Fine oni min demandis, ĉu mi volas ion aldiri. "Nenion, mi respondis, nur tion : la atestanto pravas; estas vere, ke mi proponis la cigaredon." La pordisto tiam min rigardis kun ioma miro kaj iaspeca dankemo. Li hezitis kaj diris, ke la laktokafon proponis li. Mia advokato brue manifestis triumfon kaj deklaris, ke "la ĵurianoj prijuĝos". Sed la prokuroro tondris super niaj kapoj, dirante: "Jes, sinjoroj ĵurianoj prijuĝos. Kaj ili konkludos, ke flankulo rajtis proponi kafon, sed filo devis ĝin rifuzi apud la korpo de la virino, kiu lin naskis." La pordisto reiris al sia benko.

Kiam venis la vico de Tomaso Perez, pedelo devis lin subteni ĝis la barilo de atestantoj. Perez diris, ke li konis precipe mian patrinon kaj vidis min nur unu fojon, dum la tago de la entombigo. Oni demandis lin, kion mi faris tiun tagon kaj li respondis : "Vi komprenu, mi mem estis tro ĉagrenita. Tial mi vidis nenion. Ja la ĉagreno malhelpis, ke mi vidu. Ĉar estis por mi tre granda ĉagreno. Mi eĉ svenis. Do mi ne povis vidi la sinjoron." La akuzanto demandis lin, ĉu li almenaŭ vidis min plori. Perez respondis nee. Tiam la prokuroro diris siavice : "Sinjoroj ĵurianoj prijuĝos". Sed mia advokato koleriĝis. Li demandis al Perez kun tono, kiu ŝajnis al mi troiga, "ĉu li vidis min ne plori". Perez diris "Ne." La publiko ekridis kaj mia

advokato, kuspante unu manikon, diris kun tono senreplika : "Jen la simbolo de ĉi tiu proceso. Ĉio veras kaj nenio veras!" La prokuroro havis la vizaĝon fermita kaj alpikis krajonon en la titolojn de siaj dosierujoj.

Post kvinminuta paŭzo, dum kiu mia advokato diris al mi, ke ĉio plej glatas, okazis la depozicio de Celesto, asignita de la defenda parto (tio estas : de mi). Celesto ĵetis de tempo al tempo rigardojn al mi kaj turnadis en siaj manoj panaman ĉapelon. Li surportis la bonstatan kostumon, kiun li kelkafoje surmetis dimanĉe por ĉeesti kun mi ĉevalkuradojn. Sed ŝajnis al mi, ke li ne povis surmeti la kolumon : li havis nur kupran butonon por teni la ĉemizon fermita. Oni demandis lin, ĉu mi estis lia kliento — kaj li diris : "Jes, sed ankaŭ amiko"; kion li intencas komprenigi per tiuj vortoj — kaj li deklaris, ke ĉiu scias, kion tio signifas; ĉu li rimarkis, ke mi estas malkonfidencema — kaj li agnoskis nur, ke mi ne kutimas paroli por nenion diri. La akuzanto demandis al li, ĉu mi akurate pagadis la gastoprezon. Celesto ekridis kaj deklaris : "Tio estis detalaĵoj inter ni." Oni krome demandis al li, kion li opinias pri mia krimo. Li tiam metis siajn manojn sur la barilon kaj estis videble, ke li estis ion preparinta. Li diris : "Laŭ mi, tio estas malfeliĉo. Malfeliĉo, ĉiuj scias, kio ĝi estas. Ĝi lasas vin senhelpa. Nu! Laŭ mi, tio estas malfeliĉo." Li pretis daŭrigi, sed la

prezidanto diris, ke “nu, estas bone” kaj “ni dankas vin” Tiam Celesto restis iel mirkonfuzita. Sed li deklaris, ke li volas ankoraŭ paroli. Oni petis, ke li faru tion koncize. Li rediris, ke “ĝi estas malfeliĉo”. Kaj la prezidanto diris : “Jes, konsentite. Sed precize por prijuĝi tiajn malfeliĉojn ni oficas ĉi tie. Ni dankas vin.” Tiam Celesto, kvazaŭ li estus atinginta la finan punkton de siaj klereco kaj bonvolemo, turnis sin al mi. Ŝajnis al mi, ke brilis liaj okuloj kaj tremis liaj lipoj. Li ŝajnis demandi al mi, kion li povas fari plu. Mi nenion diris, neniel gestis, sed la unuan fojon en mia vivo, mi eksentis la deziron brakumi viron. La prezidanto denove ordonis al li forlasi la barilon. Celesto iris sidiĝi en la salono. Dum la cetero de la kunsido li restis tie, iom kliniĝinta antaŭen, kun la kubutoj sur la genuoj kaj la ĉapelo en la manoj, aŭskultante ĉion diratan. Eniris Maria. Ŝi surportis ĉapelon kaj estis ankoraŭ bela. Sed mi preferis ŝin kun la haroj liberaj. De la loko, kie mi sidis, mi divenis ŝian malpezan bruston kaj mi rekonis ŝian malsupran lipon, ĉiam iom ŝvelan. Ŝi aspektis tre nervoza. Tuje, oni demandis al ŝi, de kiom da tempo ŝi konas min. Ŝi menciis la epokon, en kiu ŝi laboris en nia entrepreno. La prezidanto volis ekscii, kiajn rilatojn ŝi havas kun mi. Ŝi diris, ke ŝi estas mia amikino. Al alia demando ŝi respondis, ke efektive ŝi antaŭvidis edziniĝon kun mi. La prokuroro, kiu foliumadis dosierujon, demandis abrupte, kiam

komenciĝis nia amrilato. Ŝi indikis la daton. La prokuroro rimarkigis kun indiferenta mieno, ke ŝajne tio estis la tago post la morto de panjo. Li diris plu, kun ia ironio, ke li ne volas insisti pri delikata situacio kaj bone komprenas la skrupulojn de Maria, sed ke (tiam lia tono iĝis pli severa) la devo postulas, ke li staru super la reguloj pri deco. Li do petis Marian, ke ŝi resumu tiun tagon, en kiu ni ligiĝis. Maria ne volis paroli, sed pro la insistado de la prokuroro ŝi rakontis nian marbanon, nian viziton al la kinejo kaj nian revenon al mia ĉambro. La akuzanto diris, ke post la deklaroj de Maria dum la enketo li konsultis la tiutagajn programojn. Li krome diris, ke Maria diros mem, kiu filmo estis tiam prezentata. Efektive, ŝi indikis, preskaŭ senvoĉa, ke temis pri filmo de Fernandel. Kiam ŝi finis, regis en la salono absoluta silento. Tiam la prokuroro stariĝis, seriozega kaj, per voĉo, kiun mi trovis vere emociplena, li malrapide eldiris, etendante fingron direkte al mi : "Sinjoroj ĵurianoj, tiu ĉi viro, la tagon post la morto de sia patrino, sin banadis en la maro, komencis malmoralan amrilaton kaj ridadis spektante komikan filmon. Mi ne intencas ion ajn aldiri." Li sidiĝis, dum plu daŭris la silento. Sed subite Maria ekploregis, diris, ke ne estas tiel, ke estas io alia, ke oni devigas ŝin diri la malon de tio, kion ŝi pensas, ke ŝi bone konas min kaj ke mi ne faris ion ajn riproĉindan. Sed la pedelo, laŭ signo de

la prezidanto, forkondukis ŝin kaj la kunsido daŭris plu.

Poste oni apenaŭ aŭskultis al Mason, kiu deklaris, ke mi estas honestulo, kaj “mi eĉ diros pli : bonulo”. Oni same apenaŭ aŭskultis Salamanon, kiam li memorigis, ke mi montris bonkorecon al lia hundo kaj kiam li respondis al demando pri mia patrino kaj mi, dirante, ke ni ne havis plu konversacitemojn kaj ke pro tio mi lokis ŝin en la azilon. “Oni komprenu, diris Salamano, oni komprenu.” Sed ŝajne neniue komprenis. Oni lin forkondukis.

Poste venis la vico de Rajmondo, kiu estis la lasta atestanto. Rajmondo faris al mi signeton kaj diris tuj, ke mi estas senkulpa. Sed la prezidanto deklaris, ke de la atestanto oni petas ne prijuĝojn, sed faktojn. Oni admonis lin atendi demandojn por respondi. Oni postulis, ke li precizigu siajn rilatojn kun la viktimo. Rajmondo profitis la okazon por diri, ke ĝuste la viktimo lin malamamis de post tiam, kiam li vangofrapis lian fratinon. La prezidanto demandis al li, ĉu la murdito ne havis ian kialon por malami min. Rajmondo diris, ke mia ĉeesto sur la strando rezultis de hazardo. La prokuroro demandis tiam, pro kio la letero, el kiu originis la dramo, estis skribita de mi. Rajmondo respondis, ke pro hazardo. La prokuroro rebatis, ke la hazardo respondecas jam pri multaj malbonaĵoj en tiu historio. Li volis ekscii, ĉu pro

hazardo mi ne intervenis, kiam Rajmondo vangofrapis sian amorantinon, ĉu pro hazardo mi rolis kiel atestanto ĉe la policejo, ĉu pro hazardo denove miaj tiamaj deklaroj montriĝis inspiritaj de nura komplezemo. Fine li demandis al Rajmondo, per kio li vivtenas sin kaj, kiam ĉi lasta respondis “magazenisto”, la akuzanto deklaris al la ĵurianoj, ke laŭ la ĝenerala famo la atestanto estas profesia prostituisto, ke mi estas lia amiko kaj komplico kaj ke temas pri malnobla dramo de la plej malalta nivelo, kion pligravigas la fakto, ke mi estas morala monstro. Rajmondo volis defendi sin kaj mia advokato protestis, sed oni diris al ili, ke ili lasu la prokuroron paroli. Ĉi lasta diris : “Mi aldiros malmulton. Ĉu li estis via amiko?” li demandis al Rajmondo. “Jes, diris ĉi lasta, li estis mia kam’rado.” La akuzanto faris tiam al mi la saman demandon kaj mi rigardis Rajmondon, kiu ne deturnis la okulojn. Mi respondis : “Jes.” La prokuroro tiam turniĝis al la ĵurio kaj deklaris : “Tiu sama viro, kiu, unu tagon post la morto de sia patrino, plej hontinde diboĉadis, murdis pro bagatelaj kialoj kaj por likvidi malnoblan seksaferon.”

Tiam li sidiĝis. Sed mia advokato, perdinte la paciencon, ekkriis, levante la brakojn — tiel ke, falante, liaj manikoj malkovris la faldojn de amelita ĉemizo : “Finfine, ĉu li estas akuzita pro la entombigo de sia patrino aŭ pro mortigo de homo?”

La publiko ekridis. Sed la prokuroro denove rektiĝis, drapiriĝis per sia talaro kaj deklaris, ke necesas esti tiel simplanima kiel la honorinda defendanto por ne senti, ke ekzistas inter tiuj du specoj de faktoj iu rilato profunda, emocia, esenca. “Jes, li ekkriis forte, mi akuzas tiun viron, ke li entombigis sian patrinon kun koro de krimulo.” Ĉi tiu deklaro ŝajne kaŭzis en la publiko konsiderindan impreson. Mia advokato ŝultrotiris kaj viŝis la ŝviton, kiu kovris lian frunton. Sed ankaŭ li aspektis ŝancelita kaj mi komprenis, ke la afero ne evoluas favore por mi.

La kunsidon oni deklaris fermita. Elirinte el la Juĝejo por eniri la veturilon, mi dum mallonga momento rekonis la odoron kaj koloron de somera vespero. En la mallumo de mia ruliĝanta karcero mi retrovis unu post la alia, kvazaŭ el la fundo de mia laco, ĉiujn kutimajn bruojn de urbo de mi amata kaj de difinita horo, je kiu mi fojfoje sentis min kontenta. La krioj de la gazetvendistoj en la jam malstreĉa aero, la lastaj birdoj en la publika parko, la voko de la sandviĉvendistoj, la ĝemo de la tramoj en la altaj vojkurbiĝoj de la urbo kaj tiu murmurego de la ĉielo ĵus antaŭ la falo de la nokto sur la havenon — ĉio ĉi rekonstruis por mi blindulan vojplanon, kiun mi bone konis ĝis mia enkarceriĝo. Jes, tio estis la horo, je kiu antaŭ longa-longa tempo mi sentis min kontenta. Atendis min tiam senpeza kaj sensonĝa dormo. Tamen io ŝanĝiĝis, ĉar kune kun la atendo de

l'morgaŭo mi retrovis mian ĉelon. Estas kvazaŭ la
konataj vojoj strekitaj en la someraj ĉielo povus
konduki same al karceroj kiel al senkulpaj dormadoj.

IV

Eĉ sur la benko de la akuzitoj, estas ĉiam interese aŭdi pri si. Mi povas diri, ke dum la pledoj de la prokuroro kaj de mia advokato oni abunde parolis pri mi kaj eble pli multe pri mi ol pri mia krimo. Ĉu tre diferencis finfine tiuj pledoj? La advokato levis la brakojn kaj agnoskis la kulpecon, sed kun pravigoj. La prokuroro etendis la manojn kaj indigne reliefigis la kulpecon, sed sen pravigoj. Tamen io obtuze ĝenis min. Malgraŭ miaj absorbaj pensoj mi foje emis interveni kaj mia advokato tiam diris al mi : "Silentu, estas pli bone por via afero." Iel ŝajnis, ke oni pritraktas tiun aferon preter mi. Ĉio disvolviĝis sen mia interveno. Mia sorto estis decidata sen peto pri mia opinio. De tempo al tempo min tiklis la deziro interrompi ĉiujn kaj diri : "Nu tamen, kiu estas la akuzito? Esti la akuzito, tio estas

grava afero. Mi havas ion por diri.” Sed, pripensinte, mi havis nenion por diri. Cetere, mi devas agnoski, ke la intereso, kiun oni spertas, kiam oni okupas la atenton de la homoj, ne daŭras longe. Ekzemple la pledo de la prokuroro rapide lacigis min. Nur iuj fragmentoj, gestoj aŭ tutaj deklamaj eroj, sed fortranĉitaj de la tuto, min frapis aŭ vekis mian intereson.

La kerno de lia penso, se mi bone komprenis, konsistis en tio, ke mi antaŭplanis mian krimon. Li klopodis almenaŭ demonstri tion. Li tion ilustris jene: “Mi alportos pri tio pruvon, sinjoroj, kaj eĉ duoblan pruvon. Unue sub la helega lumo de la faktoj, due en la malhela prilumado, kiun disponigas al mi la psikologiaj trajtoj de la jena krimula animo.” Li resumis la faktojn ekde la morto de panjo. Li memorigis mian sensentecon, mian nescion pri la aĝo de panjo, la sekvatagan marbanadon kun iu virino, la kinejon, Fernandelon, fine la reiron hejmen kun Maria. Mi ne komprenis tuj, pri kio li tiam parolis, ĉar li diris “lia amorantino”, dum por mi ŝi nomiĝas Maria. Fine li tuŝis la historion de Rajmondo. Mi trovis, ke lia maniero konsideri la okazaĵojn ne estis sen klareco. Laŭ li, mi skribis la leteron interkonsente kun Rajmondo por alvenigi lian amorantinon kaj ŝin fordoni al la malnobla traktado de viro “kun dubinda moraleco”; mi sur la strando provokis la malamikojn de Rajmondo; ĉi

lastan oni vundis; mi petis de li lian revolveron; mi revenis sola por ĝin uzi; mi forpafis la arabon kiel antaŭplanite; mi atendis; kaj "por certiĝi, ke la laboro estas bone plenumita", mi pafis plu kvar kuglojn, kviete, sen risko maltrafi, pripenseme, se tiel diri.

"Jen do, sinjoroj, diris la akuzanto. Mi reskizis por vi la gvidfadenon de la okazaĵoj, kiuj pelis tiun viron al murdo plene konscia. Mi insistas pri tio, li diris, ĉar ne temas pri ordinara murdo, pri senpripensa ago, kiun vi povus opinii mildigita de la cirkonstancoj. Tiu ĉi viro, sinjoroj, estas inteligenta. Vi aŭdis lin, ĉu ne? Li konas la valoron de la vortoj. Kaj oni ne povas diri, ke li agis sen konscio pri sia faro."

Mi aŭskultis kaj aŭdis, ke oni min juĝas inteligenta. Sed mi ne bone komprenis, kiel la bonaj ecoj de ordinarulo povas transformiĝi al frakase konvinkaj riproĉindaĵoj kontraŭ kulpulo. Almenaŭ frapis min tio kaj mi ĉesis aŭskulti la prokuroron ĝis la momento, kiam mi aŭdis lin diranta : "Ĉu li almenaŭ esprimis bedaŭrojn? Neniam, sinjoroj. Eĉ ne unu fojon dum la enketo ĉi tiu viro aspektis emociita pro sia abomena krimaĵo." Je tiu momento li sin turnis al mi, montrante min per la fingro kaj superŝarĝante min per kulpigoj, dum mi verdire ne bone komprenis kial. Certe, mi vole-nevole devis agnoski, ke li pravas. Mi ne forte bedaŭris mian

faron. Sed tia persista furiozo mirigis min. Mi tiam dezirus klarigi al li elkore, preskaŭ ameme, ke mi neniam kapablis bedaŭri vere pri kio ajn. Min ĉiam okupis la okazontaĵo, la hodiaŭo kaj la morgaŭo. Sed evidente, en la situacio, kiun oni trudis al mi, mi ne povis paroli al iu ajn tiutone. Mi ne rajtis montriĝi amema, bonvolema. Kaj mi provis aŭskulti denove, ĉar la prokuroro ekparolis pri mia animo.

Li diris, ke li ĝin esploris kaj trovis nenion, “sinjoroj ĵurianoj”. Li diris, ke verdire animon mi tute ne havas, kaj nenio bona, nenio el la moralaj principoj, kiuj gardas la korojn de la homoj, estas de mi atingebla. “Certe, li aldonis, ni ne rajtas tion riproĉi al li. Ni ne povas protesti, ke mankas al li tio, kion li ne kapablas akiri. Sed kiam temas pri ĉi tiu kortumo, la toleremo, tiu virto plene negativa, devas transformiĝi al virto malpli facila, sed pli alta : la justeco, precipe kiam la vakuo de l’koro, tia, kia ni ĝin malkovras en tiu ĉi viro, iĝas abismo, en kiu povas pereii la socio.” Tiam li ekparolis pri mia sinteno al panjo. Li rediris tion, kion li diris dum la debato. Sed li parolis pri tio pli longe ol pri mia krimo, tiel longe eĉ, ke mi fine sentis nur la varmecon de tiu mateno. Estis tiel almenaŭ ĝis la momento, kiam la akuzanto ĉesis paroli kaj post momenta silento rekomencis per voĉo tre malalta kaj konvinkoplena. “Tiu sama tribunalo, sinjoroj, juĝos morgaŭ la plej abomenindan krimegon, la murdon

de patro.” Laŭ li, tia kruelega atenco estis simple neimagebla. Li kuraĝis esperi — tiaj estis liaj vortoj —, ke la homa juĝo punos sencede, sed (“mi ne timas tion aserti”) la abomeno, kiun sentigis al li tiu krimo, preskaŭ malpliigis kompare al la abomeno, kiun li spertis pro mia sensentemo. Plu laŭ liaj vortoj, homo, kiu spirite mortigas sian patrinon, fortranĉas sin disde la homa socio, same kiel tiu, kiu trafis per murdisto mano sian naskiginton. Kiel ajn estas, la unua preparas la farojn de la dua, ilin iasence antaŭanonas kaj pravigas. “Mi pri tio certas, sinjoroj, li aldiris laŭtigante la voĉon, vi ne trovos mian opinion tro aŭdaca, se mi diras, ke la viro, sidanta sur la jena benko, kulpas ankaŭ pri la murdo, kiun ĉi tiu kortumo juĝos morgaŭ. Li estu punita laŭkonsekvence.” Tiam la prokuroro viŝis sian vizaĝon brilantan pro ŝvito. Li fine diris, ke lia devo estas suferoplena, sed ke li ĝin plenumos senhezite. Li deklaris, ke mi havas nenion komunan kun socio, kies plej esencajn regulojn mi ignoras, kaj ke mi ne rajtas apelacii al la homa koro, kies plej elementaj reagoj estas por mi fremdaj. “Mi postulas de vi la kapon de ĉi tiu viro, li diris, kaj tion mi petas kun trankvila koro. Vere estas, ke dum mia jam longa kariero mi jam pledis por decidoj de mortopuno, tamen neniam tiel forte kiel hodiaŭ mi sentis tiun malfacilegan devon kompensita, saldita, prilumita per la konscio de sankta kaj nerezistebla

ordono kaj per la abomeno, kiun mi sentas antaŭ la vizaĝo de tiu homo, sur kiu mi deĉifras nenion krom monstrecon.”

Kiam la prokuroro residiĝis, ekestis sufiĉe longa silenta momento. Koncerne min, mi sentis kapturon pro varmo kaj miro. La prezidanto tusetis kaj tre mallaŭte demandis min, ĉu mi volas ion aldiri. Mi stariĝis kaj, ĉar mi ekdeziris paroli, mi diris, verdire iel laŭhazarde, ke mi ne intencis mortigi la arabon. La prezidanto respondis, ke tio estas nura aserto, ke ĝis nun li ne bone komprenis mian defendosistemon kaj ke li estus tre kontenta, antaŭ ol aŭskulti mian advokaton, se mi precizigus la motivojn, kiuj kaŭzis mian faron. Mi diris rapide, iom miksante la vortojn kaj konsciante, ke mi estas ridinda, ke ĉio ĉi okazis pro la suno. Aŭdiĝis ridoj en la salono. Mia advokato ŝultrotiris kaj oni tuj poste donis al li la parolvicon. Sed li deklaris, ke estas jam malfrue, ke li bezonos plurajn horojn kaj ke li petas prokraston ĝis posttagmezo. La tribunalo tion akceptis.

Posttagmeze la grandaj ventoliloj plu knedadis la densan aeron de la salono kaj la etaj buntaj ventumiloj de la ĵurianoj agitiĝis ĉiuj samritme. Ŝajnis, kvazaŭ la pledado de mia advokato neniam finiĝos. Tamen, je difinita momento, mi aŭskultis lin, ĉar li diris “Vere estas, ke mi mortigis”. Kaj li daŭrigis samstile, dirante “mi” ĉiufoje kiam li parolis

pri mi. Tio min tre mirigis. Mi kliniĝis por demandi pri tio unu ĝendarmon. Li diris, ke mi silentu kaj post momento aldonis : "Ĉiuj advokatoj faras tion." Mi ekpensis, ke ankaŭ tio signifas deflankigi min de la afero, nuligi min kaj iasence min anstataŭi. Sed mi kredas, ke mi estis jam malproksime de tiu salono. Cetere, mia advokato ŝajnis al mi ridinda. Li tre rapide argumentis pri provoko kaj li — ankaŭ li — parolis pri mia animo. "Ankaŭ mi, li diris, esploris ĉi tiun animon, sed, male al la respektinda reprezentanto de la akuza parto, mi trovis ion kaj mi povas diri, ke mi legis en ĝi kvazaŭ en malfermita libro." En mia animo li estis leginta, ke mi estas honestulo, laborulo akurata, nelacigebla, fidela al la dunginta lin firmao, amata de ĉiuj kaj kompatema por aliulaj malfeliĉoj. Li pentris min modela filo, kiu subtenis sian patrinon tiel longe kiel eblis. Fine, mi esperis, ke la azilo donos al la maljunulino la komforton, kiun mi ne povis pro miaj modestaj monrimedoj disponigi al ŝi. "Mi miras, sinjoroj, li aldonis, ke oni tiel bruis ĉirkaŭ tiu azilo. Ĉar finfine, se oni devus doni pruvon pri la utileco kaj nobleco de tiuj institucioj, necesus ja memorigi, ke ilin subvencias la ŝtato mem." Sed li ne parolis pri la entombigo kaj mi sentis, ke tio mankas en lia pledado. Sed pro ĉiuj ĉi longaj frazoj, ĉiuj ĉi tagoj kaj senfinaj horoj, dum kiuj oni parolis pri mia animo, mi ekhavis la impreson, ke ĉio iĝis kvazaŭ senkolora

akvo, en kiu min trafis vertiĝo.

Fine mi memoras nur, ke el la strato kaj tra la tuta spaco de la salonoj kaj juĝejoj, dum mia advokato plu paroladis, postsonis ĝis mi la korno de glaciaĵa vendisto. Min invadis memoraĵoj de vivo, kiun mi ne plu posedis, sed en kiu mi estis trovinta miajn plej modestajn kaj plej persistajn plezurojn : someraj odoroj, la kvartalo, kiun mi amis, iu difinita aspekto de la vespera ĉielo, la rido kaj la roboj de Maria. Ĉio senutila, kion mi estis faranta en tiu ĉi loko, tiam suprenfluis en mian gorĝon, kaj min urĝis nur tio : retrovi mian ĉelon kaj do la dormon. Apenaŭ mi aŭdis, ke mia advokato finante laŭtas, ke la ĵurianoj ne volos sendi al la morto honestan laborulon, kiun misvoĵigis momenta deliro, kaj petas “la mildigajn cirkonstancojn” por krimo, kiu jam devigis min kuntreni, kvazaŭ mian plej senmankan punon, eternan rimorson. La tribunalo interrompis la kunsidon kaj la advokato sidiĝis, ŝajne elĉerpita. Sed liaj kolegoj venis por premi al li la manon. Mi aŭdis: “Belege, kara kolego.” Unu eĉ petis ateston de mi : “Ĉu ne?”, li diris. Mi jesis, sed mia komplimento ne estis sincera, ĉar mi estis tre laca.

Sed ekstere vesperiĝis kaj malpliiĝis la varmo. Laŭ kelkaj aŭdataj bruoj mi divenis la vesperan mildon. Ni ĉiuj ĉeestis tie ĉi, atendantaj. Kaj tio, kion ni atendis kune, koncernis nur min. Mi denove rigardis al la salono de la publiko. Ĉio statis kiel en

la unua tago. Mi renkontis la rigardojn de la grizjaka ĵurnalisto kaj de la aŭtomatulino. Tio igis min pensi, ke mi dum la tuta proceso ne serĉis Marian per la rigardo. Mi ne forgesis ŝin, sed mi estis tro okupita. Mi tiam ekvidis ŝin inter Celesto kaj Rajmondo. Ŝi signetis al mi, kvazaŭ dirante : "Nu, fine" kaj mi vidis ŝian iom maltrankvilan vizaĝon ridetanta. Sed mi sentis mian koron ŝlosita kaj mi eĉ ne kapablis respondi al ŝia rideto.

La juĝantaro revenis. Tre rapide oni legis al la ĵurianoj serion da demandoj. Mi aŭdis "kulpa pri murdo...", "antaŭplanita...", "mildigaj cirkonstancoj..." La ĵurianoj eliris kaj oni forkondukis min en la ĉambreton, en kiu mi jam antaŭe atendis. Mia advokato venis tien min renkonti; li estis tre babilema kaj parolis al mi pli konfideme kaj korece ol iam ajn antaŭe. Li pensis, laŭ lia diro, ke ĉio iros glate kaj mi elturniĝos kun kelkjara restado en malliberejo aŭ punlaborejo. Mi demandis lin, ĉu oni povas esperi kasacion, se la verdikto estos malfavora. Li diris, ke ne. Laŭtaktike li ne "anoncis rezervojn", por ne misimpresi la ĵurion. Li klarigis al mi, ke oni ne kasacias verdikton tiel facile, senkaŭze. Tio ŝajnis al mi evidenta kaj mi akceptis liajn klarigojn. Se konsideri sobre la aferon, tio estas plene normala. Se male, estiĝus tro da senutilaj burokrataĵoj. "Ĉiel ajn, diris mia advokato, ekzistas la apelacio. Sed mi estas konvinkita, ke la

decido estos favora.”

Ni atendis tre longe, preskaŭ tri horkvaronojn kredeble. Poste aŭdiĝis sonoro. Mia advokato min lasis, dirante : “La prezidanto de la ĵurio tuj legos la respondojn. oni igos vin eniri nur por la eldiro de la verdikto.” Klakis pordoj. En ŝtuparoj — proksimaj aŭ malproksimaj, mi ne sciis — kuradis homoj. Poste mi aŭdis obtuzan voĉon, legantan ion en la salono. Kiam aŭdiĝis denove la sonoro kaj malfermiĝis la pordo de la ĉeleteo, al mi supreniĝis la silento de la publiko kaj, kun la silento, stranga impresio, kiun mi spertis, konstatinte, ke la juna ĵurnalisto forturnis sian rigardon. Mi ne rigardis direkte al Maria. Mi por tio ne havis la tempon, ĉar la prezidanto diris al mi per stranga stilo, ke oni fortranĉos al mi la kapon sur publika placo nome de la franca popolo. Tiam ŝajnis al mi, ke mi rekonas la senton, kiun mi legis sur ĉies vizaĝoj. Se mi ne eraras, tio estis respekto. La ĝendarmoj estis tre mildaj al mi. La advokato metis sian manon sur mian poŝnon. Mi pensis pri nenio plu. Sed la prezidanto demandis min, ĉu mi ne deziras ion aldiri. Post pripenso mi diris : “Ne.” Tiam oni min forkondukis.

V

Trian fojon mi rifuzis akcepti la pastron. Mi havas nenion por diri al li, mi ne deziras paroli, mi ja vidos lin sufiĉe frue. Kio nuntempe interesas min, tio estas eskapi el la mekanismo, ekscii, ĉu la neeviteblo povas havi eliron. Oni transigis min en alian ĉelon. De tiu mia nuna ĉelo, kiam mi kuŝas, mi vidas la ĉielon, mi vidas nur ĝin. Ĉiujn miajn tagojn mi pasigas rigardante sur ĝia vizaĝo la malheliĝadon de la koloroj, kiu pelas la tagon al la nokto. Kuŝante, mi ŝovas la manojn sub la kapon kaj atendas. Mi ne scias, kiom da fojoj mi min demandis, ĉu ekzistas ekzemploj pri mortkondamnitoj, kiuj eskapis el la senkompata mekanismo, foriĝis antaŭ la ekzekuto, rompis la kordonojn de policistoj. Mi min riproĉis tiam, ke mi ne sufiĉe atentis la rakontojn pri ekzekutoj. Oni devus ĉiam interesiĝi pri tiaj aferoj.

Oni neniam scias, kio povas okazi. Kiel ĉiuj aliaj, mi estis leginta raportojn en la gazetoj. Sed certe ekzistas specialaj verkoj, kiujn mi neniam scivolis konsulti. En ili mi eble estus trovinta rakontojn pri forkuroj. Mi estus eksciinta, ke almenaŭ unu fojon la rado haltis, ke, en tiu nerezistebla maĥinacio, la hazardo kaj la ŝanco, eĉ nur unu fojon, ion ŝanĝis. Unu fojon! Iele, mi kredas, ke tio sufiĉus al mi. Mia koro estus farinta la ceteron. La gazetoj ofte skribadis pri ŝuldo al la socio. Laŭ ili oni devas nepre ĝin pagi. Sed tio ne parolas al la imagopovo. Tio, kio gravis, estis iu ebleco de forkuro, salto el la senkompata rito, kuro al la frenezo, kiu prezentas ĉiujn ŝancojn de l'espero. Kompreneble, la espero konsistis en tio : esti mortigita dumkure, ĉe stratangulo, per flugokapta kuglo. Sed post zorga pripensado nenio permesis al mi tiun luksaĵon, ĉio ĝin malpermesis, la mekanismo kaptis min denove.

Malgraŭ mia bonvolemo mi ne povis akcepti tiun arogan certecon. Ĉar, verdire, ekzistas ridinda misproporcio inter la verdikto, kiu ĝin naskis, kaj ĝia nemodifebla disvolviĝo ekde la momento, kiam la verdikto estas eldirita. La fakto, ke la verdikto estis eldirita je la dudeka horo, ne je la deksepa, ke ĝi povus esti tute alia, ke ĝin decidis homoj, kiuj ŝangas siajn subvestojn, ke ĝin oni ŝuldigis al nocio tiel malpreciza, kiel la franca popolo (aŭ la germana aŭ la ĉina), tiuj faktoj, ŝajnis al mi, senigis tian decidon

je granda parto de ĝia seriozeco. Tamen, mi estis devigita agnoski, ke, ekde la sekundo, kiam ĝi estis farita, ĝiaj konsekvencoj iĝis tiel certaj, tiel seriozaj kiel la ekzisto de ĉi tiu muro, laŭlonge de kiu premiĝis mia korpo.

Mi ekmemoris en tiuj momentoj anekdoton, kiun panjo rakontis pri mia patro. Mi ne konis lin. La nura preciza afero, kiun mi scias pri tiu viro, estas verŝajne tio, kion pri li diradis panjo : li iris por ĉeesti ekzekuton de murdinto. Pro la nura ideo iri tien li sentis sin malsana. Li iris tamen kaj reveninte vomadis dum parto de la mateno. Tiam mia patro min iom naŭzis. Sed nun mi komprenis : tio estas tiel normala afero. Kiel do mi ne konjektis, ke nenio estas pli grava ol ekzekuto kaj ke, finfine, tio estas por homo la sola vere interesa afero! Se mi iam eliros el ĉi tiu ĉelo, mi pensis, mi nepre ĉeestos ĉiujn ekzekutojn. Kredeble, mi malpravus pensante pri tiu eblo, ĉar, imagante min libera ĉe frua tagiĝo post policista kordono, transe, se tiel diri, — imagante min spektanto, kiu venas ĝui la vidaĵon kaj povos vomi poste, ondo de venena ĝojo invadis mian koron. Sed tio ne estis saĝa. Mi malprave allasis min al tiuj supozoj, ĉar, momenton poste, mi sentis tian teruran malvarmon, ke mi krispiĝis sub la litkovrilo. Miaj dentoj senhelpe interfrapiĝis.

Sed, kompreneble, oni ne povas esti ĉiam saĝa. Aliajn fojojn, ekzemple, mi ellaboris leĝoprojektojn.

Mi reformis la punojn. Mi estis rimarkinta, ke la ĉefa afero estas : doni unu ŝancon al la kondamnito. Nur unu el mil, tio sufiĉas por glatigi multajn aferojn. Ekzemple, ŝajnis al mi, ke oni povus eltrovi kemian kombinaĵon, kiu kaŭzus la morton de la paciento (mi pensis ja : la paciento) naŭ fojojn el dek. Li tion sciis, tia estus la kondiĉo. Ĉar mi konstatis, ke, se pripensi bone, se konsideri la aferojn trankvile, la manko en la gilotino konsistas en tio, ke ekzistas neniue ŝanco, absolute neniue. Do, konklude, la morto de la paciento estas decidita unu fojon por ĉiam. Ĝi estas forklasita afero, findecidita kombino, konfirmita interkonsento, kiun rekonsideri estas ekskludite. Se pro eksterordinara kialo okazus miso en la ekzekuto, oni rekomencus. La malĝojiga konsekvenco estas, ke la kondamnito devas deziri la akuratan funkciadon de la aparato. Mi diras, ke tio estas ia manko. Tio veras, iasence. Sed, aliflanke, mi devis agnoski, ke ĝuste en tio kuŝas la sekreto de bona organizo. Resume, la kondamnito estas devigita kunlabori mense. Pro lia propra intereso ĉio funkciu senmise.

Mi devis konstati ankaŭ, ke ĝis tiam mi havis pri tiuj aferoj ideojn ne ĝustajn. Mi kredis longe — kaj mi ne scias kial — ke, por iri al la gilotino, necesas suprengrimpigi sur eŝafodon, treti ŝtupojn. Mi opinias, ke tio ŝuldiĝas al la Revolucio de 1789, nome al ĉio, kion oni instruis aŭ montris al mi pri tiuj aferoj. Sed iun matenon mi ekmemoris pri

fotografajo publikigita de la gazetoj okaze de sensacia ekzekuto. Reale, la aparato staris sur la grundo mem, plej simple. Ĝi estis multe pli mallarĝa ol mi opiniis. Estis iom strange, ke mi ne konjektis tion pli frue. Tiu aparato sur la fotografajo frapis min per sia aspekto de maŝino precize ellaborita, brilega, finpolurita. Oni ĉiam elcerbumas troigajn ideojn pri tio, kion oni ne konas. Mi devis konstati, ke, male, ĉio estas simpla : la aparato staras samnivele kun la homo, kiu marŝas al ĝi. Li atingas ĝin kiel oni marŝas renkonte al persono. Ankaŭ tio ŝajnis al mi malĝojiga. Se temus pri grimpo sur eŝafodon, supreniro en la vastan ĉielon, la imago povus elturniĝi. Male, ankaŭ ĉi-kaze, la mekaniko ĉion dispremas : oni vin mortigas diskrete, kun iomo da honto kaj multo da precizeco.

Pri du aferoj mi senĉese pripensadis : la tagiĝo kaj mia apelacio. Mi tamen rezonadis kaj penis ne pensi plu. Mi kuŝiĝis, rigardis la ĉielon, klopodis interesiĝi pri ĝi. Ĝi iĝadis verda. Vesperiĝis. Mi denove penis por alivojigi la fluon de miaj pensoj. Mi aŭskultis mian koron. Mi ne povis imagi, ke tiu bruo, kiu akompanadis min jam tiel longe, povus iam ĉesi. Mi neniam havis taŭgan imagon. Mi tamen provis imagi iun certan sekundon, kiam la batado de tiu koro ĉesos reeĥi en mia kapo. Sed vane. Reaperis la tagiĝo aŭ mia apelacio. Mi fine ekpensis, ke plej saĝe estas, ke mi ne klopodu kontraŭvole.

Ili venas je la tagiĝo, tion mi sciis. Resume, mi okupadis miajn noktojn atendante tiun tagiĝon. Mi neniam ŝatis esti surprizita. Kiam al mi okazas io, mi preferas ĉeesti. Tial mi fine dormadis nur iomete dum la tagoj, kaj dum la noktoj mi paciencie atendis ĝis la lumo aperis sur la ĉiela spegulo. Plej malfacile estis dum la neklara momento, en kiu ili — tion mi sciis — kutimas procedi. Post noktomezo mi atendadis kaj gvatadis. Neniam antaŭe mia orelo kaptis tiom da bruoj, distingis tiel delikatajn sonojn. Mi povas diri, cetere, ke iasence mi bonŝancis dum tiu tuta periodo, ĉar mi neniam aŭdis paŝojn. Panjo diris ofte, ke oni neniam estas plene malfeliĉa. Mi ŝin aprobis en mia karcero, kiam la ĉielo koloriĝis kaj nova tago enŝteliĝis en mian ĉelon. Ĉar oni povus ja same aŭdi paŝojn kaj tiam mia koro povus krevi. Eĉ la plej mallaŭta glitbrueto igis min ĵetiĝi al la pordo, eĉ se mi, kun la orelo gluita al la ligno, freneze atendadis ĝis aŭdi mian propran spiron, kaj teruriĝis aŭdante ĝin tiel raŭka kaj simila al hunda stertoro. Finfine mia koro ne krevis kaj mi gajnis denove unu diurnon.

Dum la tutaj tagoj fantomis mia apelacio. Mi opinias, ke mi tiris el tiu ideo la maksimumon. Mi kalkulis kiel eble plej precize kaj ricevis de miaj pripensoj la plej altan profiton. Mi ĉiam elektis la plej malfavoran supozon : la rifuzon de mia apelacio. "Nu, mi do mortos." Pli frue ol aliaj, evidente. Sed

ĉiuj scias, ke la vivo ne indas la travivon. Finfine, mi ja sciis, ke morti tridek- aŭ sepdekjara ne tre gravas, ĉar, kompreneble, en ambaŭ kazoj aliaj viroj kaj aliaj virinoj vivos plu — dum jarmiloj. Resume, nenio estis pli klara. La mortonto estis mi, tuj aŭ post dudek jaroj. Tiumomente tio, kio iom ĝenis min en mia rezonado, estis tiu terura salto, kiun mi sentis interne, pensante pri dudek jaroj de estonta vivo. Sed necesis nur ĝin sufoki, imagante kiaj estos miaj pensoj post dudek jaroj, kiam tamen necesos atingi tiun momenton. Se oni estas mortonta, ne gravas kiel kaj kiam, tio evidentis. Konsekvence — kaj la plej malfacila afero estis ne forgesi kiomon da rezonado reprezentis tiu “konsekvence” — mi devis akcepti la rifuzon de mia apelacio.

En tiu momento, nur en tiu momento, mi iel rajtis, mi kvazaŭ permesis al mi tuŝi la duan hipotezon : ŝtata pardono. La malagrabla afero estis, ke necesis bridi tiun impeton de la sango kaj korpo, kiu pikis miajn okulojn per freneza ĝojo. Necesis, ke mi penu sufoki, sobrigi tiun krion. Necesis, ke mi estu natura eĉ en tiu hipotezo, por igi pli kredebla mian rezignacion en la unua. Sukcesinte, mi gajnis kaj ĝuis unuhoran trankvilon. Tio ja estis afero inda je konsidero.

En tiu momento mi unu plian fojon rifuzis akcepti la prizonan pastron. Mi kuŝis kaj divenis, laŭ la blondeco de la ĉielo, la proksimiĝon de la vespero.

Mi estis ĵus rifuzinta mian apelacion kaj povis senti la ondojn de mia sango cirkulanta regule en mi. Mi ne bezonis vidi la pastron. Unuafoje de longa tempo mi ekpensis pri Maria. Jam multajn tagojn ŝi ne skribadis plu al mi. Tiun vesperon mi pripensis kaj konkludis, ke, eble, esti la amatino de mortkondamnito eltedis ŝin. Ankaŭ venis al mi la ideo, ke ŝi eble estas malsana aŭ mortinta. Tiaj afero estas naturaj. Kiel mi povus tion scii? Ja krom niaj du korpoj nun disigitaj nenio nin ligis aŭ rememorigis al unu pri la alia. Ekde tiu momento, cetere, memori pri Maria estis por mi indiferente. Se morta, ŝi plu ne interesis min. Mi opiniis tion normala, same kiel mi tre bone komprenis, ke la homoj probable forgesos min post mia morto. Ili ja ne plu havas kialon por rilati kun mi. Mi eĉ ne povus diri, ke tion pensi estis malfacile.

Precize en tiu momento eniris la pastro. Kiam mi lin ekvidis, mi eksentis tremeton. Li tion rimarkis kaj diris, ke mi ne timu. Mi diris, ke kutime li venas je alia momento. Li respondis, ke ĝi estas vizito tute amikeca, neniel rilatanta al mia apelacio, pri kiu li nenion scias. Li sidiĝis sur mian kuŝtabulon kaj invitis min sidiĝi apud li. Mi rifuzis. Mi tamen trovis lin tre mildaspekta.

Li restis momenton sidanta, kun la antaŭbrakoj sur la genuoj kaj la kapo klinita, rigardante siajn manojn. Ili estis delikataj kaj muskolozaj kaj pensigis

min pri du lertmovaj bestoj. Li malrapide ilin interfrotis. Poste li restis tiel, kun la kapo plu klinita, tiel longe, ke mi, dum momenteto, havis la impreson, ke mi lin forgesis.

Sed li abrupte relevis la kapon kaj ekrigardis min vidalvide : “Kial, li diris, vi rifuzadas miajn vizitojn?” Mi respondis, ke mi ne kredas je Dio. Li deziris ekscii, ĉu mi estas tute certa pri tio, kaj mi diris, ke mi ne bezonas starigi al mi tiun demandon; ĝi ja ŝajnas al mi bagatela. Li tiam per renversomovo malantaŭen apogiĝis ĉe la muro kaj kuŝigis la manojn sur la femurojn. Li aspektis kvazaŭ ne parolanta al mi kaj rimarkigis, ke oni kelkafoje kredas sin certa, dum efektive ne estas tiel. Mi silentis. Li min rigardis kaj demandis : “Kion vi opinias pri tio?” Mi respondis, ke tio eblas. Kiel ajn estas, mi eble ne estis certa pri tio, kio min interesas reale, sed mi estis tute certa pri tio, kio ne interesas min. Kaj ĝuste tio, pri kio li parolis, ne interesis min.

Li deturnis la rigardon kaj, konservante sian sintenon, demandis min, ĉu mi ne parolas tiel pro malespero. Mi klarigis al li, ke mi ne sentas malesperon, sed nur timon, kio estas ja normala. “Do Dio vin helpus, li rimarkigis. Ĉiuj, kiujn mi konis troviĝantaj en via situacio, sin turnis al li.” Mi konfesis, ke tion ili plene rajtis. Tio pruvis ankaŭ, ke ili havis por tio tempon. Koncerne min, mi ne volas, ke oni min helpu kaj ĝuste la tempo mankas al mi

por interesiĝi pri tio, kio min ne interesas.

Tiumomente liaj manoj gestis kvazaŭ agacite, sed li rektiĝis kaj aranĝis la faldojn de sia sutano. Tion farinte, li ekparolis al mi, nomante min “mia amiko”; li diris, ke li parolas tiel ne pro tio, ke mi estas mortkondamnito; ja, laŭ lia opinio, ni ĉiuj estas mortkondamnitoj. Sed mi interrompis lin, dirante, ke ekzistas diferenco kaj ke, cetere, tio neniel povas estis konsolo. “Certe, li aprobis. Sed se vi ne mortos hodiaŭ, vi mortos pli malfrue. La sama demando tiam stariĝos. Kiel vi frontos tiun teruran sperton?” Mi respondis, ke mi frontos ĝin precize tiel, kiel mi ĝin frontas nune.

Tion aŭdinte, li stariĝis kaj rigardis min rekte en la okuloj. Ĝi estas ludo, kiun mi bone konas : mi ofte amuziĝis per tio kun Emanuelo aŭ Celesto kaj ĝenerale ili deturnis la okulojn. Ankaŭ la pastro bone konis tiun ludon, mi tion tuj komprenis : lia rigardo ne tremis. Kaj ankaŭ lia voĉo ne tremis, kiam li diris : “Ĉu do vi havas neniun esperon kaj vivas kun la penso, ke vi mortos entute? — Jes”, mi respondis.

Tiam li klinis la kapon kaj residiĝis. Li diris, ke li kompatas min, ke li opinias tion neeltenebla por homo. Sed mi sentis nur, ke li komencas min tedi. Mi deturnis min — kiel li faris antaŭe — kaj iris sub la lukon. Mi apogis la ŝultron ĉe la muro. Kvankam mi ne atente aŭskultis lin, mi aŭdis, ke li denove

demandas min. Li parolis per voĉo maltrankvila kaj urĝiga. Mi komprenis, ke li estas emociita, kaj lin ekaŭskultis pli atente.

Li esprimis sian certecon, ke mia apelacio estos akceptita, sed ke mi portos la ŝarĝon de peko, de kiu mi devas min liberigi. Laŭ li la juĝo de la homoj nenion valoras, la juĝo de Dio — ĉion. Mi rimarkigis, ke min kondamnis la homa juĝo. Li respondis, ke ĝi tamen ne forlavis mian pekon. Mi diris al li, ke mi ne scias, kio estas peko. Oni instruis al mi nur, ke mi estas kulpulo. Mi estas kulpa, mi devas pagi, oni ne povas postuli de mi ion ajn plian. Tiumomente li stariĝis denove kaj mi pensis, ke, se li volas moviĝi en tiel malvasta ĉelo, li ne povas elekti : li devas sidiĝi aŭ stariĝi. Liaj okuloj estis fiksitaj al la planko. Li faris unu paŝon al mi kaj haltis, kvazaŭ ne kuraĝante plu iri. Li rigardis la ĉielon trans la stangetoj de la fenestra krado. "Vi eraras, filo mia, li diris, oni povus peti de vi ion plian. Eble oni tion petos. — Kion do? — Oni povus peti, ke vi vidu. — Kion?"

La pastro rigardis ronde ĉirkaŭ si kaj respondis per voĉo, kiun mi trovis subite tre laca : "Ĉiuj ĉi ŝtonoj elŝvitas suferon, mi tion scias. Neniam mi rigardis ilin sen angoro. Sed el la fundo de l'koro mi scias, ke eĉ la plej malŝatindaj el vi ekvidis, elirantan el ilia mallumo, vizaĝon dian. Tiun vizaĝon vi estas petata vidi."

Mi iom vigliĝis. Mi diris, ke jam monatojn mi rigardadis tiujn murojn : nenion kaj neniun en la mondo mi konas pli bone. Eble, antaŭ longe, mi serĉis en ili ies vizaĝon. Sed tiu vizaĝo havis la koloron de l'suno kaj la flamon de l'deziro : ĝi estis la vizaĝo de Maria. Mi serĉadis ĝin vane. Nun estas finite. Kaj, kiel ajn estas, mi nenion vidis aperi el tiu ŝtona ŝvito.

La pastro rigardis min kun ia malĝojo. Mi nun estis tute dorsapogita ĉe la muro kaj la sunlumo fluis sur mia frunto. Li diris kelkajn vortojn, kiujn mi ne aŭdis kaj demandis haste, ĉu mi permesas, ke li min kisu. "Ne", mi respondis. Li sin turnis kaj iris al la muro, kiun li senhaste karesis per la mano. "Ĉu do vi amas ĉi tiun teron ĝis tia grado?" li murmuris. Mi nenion respondis.

Li restis sufiĉe longe forturnita. Lia ĉeesto min premis kaj incitis. Mi estis dironta al li , ke li foriru kaj min lasu, kiam li subite ekkriis, kvazaŭ eksplode, turnante sin al mi : "Ne, mi ne povas vin kredi. Mi estas certa, ke vi foje deziris alian vivon." Mi respondis al li, ke kompreneble, sed tio ne gravas pli ol la deziro esti riĉa, naĝi tre rapide aŭ havi pli belforman buŝon. Ĝi estas samspeca deziro. Sed li interrompis min kaj deziris scii, kiel mi imagas tiun alian vivon. Tiam mi kriis al li: "Ĝi estus vivo, en kiu mi povus memori pri la nuna", kaj tuj poste mi diris al li, ke min tendas tiu konversacio. Li volis paroladi

plu pri Dio, sed mi paŝis al li kaj provis klarigi al li lastan fojon, ke restas al mi malmulta tempo. Mi ne volas ĝin perdi, okupiĝante pri Dio. Li provis ŝanĝi la temon : li demandis min, kial mi nomas lin "sinjoro" anstataŭ "patro". Tio min incitis kaj mi respondis, ke li ne estas mia patro : li ja aliancas kun la aliaj. "Ne, filo mia, li diris, metante la manojn sur mian ŝultron. Mi aliancas kun vi. Sed vi ne povas tion scii, ĉar via koro blindas. Mi preĝos por vi."

En tiu momento, pro kialo de mi nekonata, io subite ekkrevis en mi. Mi komencis krei plengorĝe, insulti lin, mi diris, ke li ne preĝu. Kaptinte lin ĉe la kolumo de la sutano, mi elverŝis sur lin la tutan fundon de mia koro kun eksaltoj samtempe ĝojaj kaj koleraj. Li ŝajnis tiel certa, ĉu ne? Tamen neniu el liaj certaĵoj atingis la valoron de unu virina haro. Li eĉ ne certas, ke li vivas : li ja vivas kiel mortinto. Koncerne min, mi ŝajne havis la manojn malplenaj. Sed mi certas pri mi mem, pri ĉio, pli ol li, pri mia vivo kaj baldaŭa morto. Jes, nur tion mi posedas. Sed mi almenaŭ tenas tiun veron same kiel ĝi tenas min. Mi antaŭe pravis, mi denove pravas, mi ĉiam pravas. Mi vivis tiamaniere kaj povintus vivi alimaniere. Mi faris tion ĉi, kaj tion ne. Mi faris tiun aferon kaj alian aferon ne faris. Nu, kio do? Ĉio estas kvazaŭ mi estus atendinta senĉese tiun minuton kaj tiun palan ektagiĝon, momenton de mia pravigo. Nenio, absolute nenio posedas gravecon, kaj mi bone scias

kial. Ankaŭ li tion scias. El la fundo de mia estonteco, dum tiu tute absurda vivo, kiun mi travivis, malluma blovo alsupris al mi tra ankoraŭ ne venintaj jaroj, kaj tiu blovo pasante egaligis ĉion, kion oni tiam proponis al mi en la ne pli realaj jaroj, kiujn mi estis travivanta. Ja ne gravas por mi la morto de la aliaj homoj, la amo de patrino, ja ne gravas lia Dio, la vivoj, la destinoj, kiujn oni elektas, ĉar unu destino estas min elektonta — min kaj miliardojn da privilegiuloj, kiuj, same kiel li, pretendas sin miaj fratoj. Ĉu do li komprenas, ĉu li komprenas do? Ĉiuj estas privilegiitaj. Ekzistas nur privilegiuloj. Ankaŭ la aliajn oni kondamnos. Ankaŭ lin. Ja ne gravas, ĉu, akuzita pro murdo, li estos ekzekutita pro neploro ĉe la entombigo de la patrino. La hundo de Salamano valoras tiom, kiom ties edzino. La aŭtomata virineto kulpas tiom, kiom la Parizanino, kiun Mason edzinigis, aŭ Maria, kiu deziris, ke mi ŝin edzinigu. Ja ne gravas, ke Rajmondo estas mia kamarado tiom, kiom Celesto, kiu indas pli. Ja ne gravas, ke Maria eble donas en ĉi tiu tago sian buŝon al iu nova Merso. Ĉu do li tion komprenos, tiu kondamnito, ĉu li komprenos, ke el la fundo de mia estonteco... Kriante ĉion ĉi, mi sufokiĝis. Sed oni jam elŝiradis la pastron el miaj manoj kaj la provosoj min minacis. Li, dume, kvietigis ilin kaj rigardis min silente dum momento. Liajn okulojn plenigis larmoj. Li forturniĝis kaj

malaperis.

Kiam li estis for, mi iĝis ree kvieta. Mi estis elĉerpita kaj ĵetiĝis sur mian kuŝejon. Mi konjektas, ke mi dormis, ĉar mi vekiĝis kun steloj sur la vizaĝo. Kamparaj bruoj alsupris ĝis mi. Odroj de nokto, de tero kaj salo refreŝigis miajn tempiojn. La mirinda paco de tiu dormanta somero penetris min kiel tajdo. En tiu momento, ĉe la limo de la nokto, ekhurlis ŝipsirenoj. Ili anoncis forirojn al mondo, iĝinta por mi definitive indiferenta. La unuan fojon post longa tempo mi ekpensis pri panjo. Ekŝajnis al mi, ke mi komprenas, kial en la vivofino ŝi prenis "fianĉon", ludis, kvazaŭ ĉio rekomenciĝas. Ankaŭ tie for, ĉirkaŭ tiu azilo, en kiu estingiĝadis vivoj, la vespero estis kvazaŭ melankolia paŭzo. Tiel proksima al la morto, panjo verŝajne sentis sin liberigita kaj preta ĉion travivi ree. Neniu, ja neniu rajtas ŝin priplori. Ankaŭ mi sentis min preta ĉion travivi ree. Kvazaŭ tiu granda kolero min purigis de la malbono, forpelis ĉian esperon, mi, ĉe tiu nokto plena je signoj kaj steloj, malfermiĝis unuafoje al la tenera indiferenteco de la mondo. Spertante ĝin tiel simila al mi, tiel frata finfine, mi eksentis, ke mi estis feliĉa, ke mi estas feliĉa ankoraŭ. Por ke ĉio plenumiĝu, por ke mi sentu min malpli soleca, mi povis deziri nur, ke mian ekzekuton ĉeestu multaj spektantoj, kiuj salutu min pri krioj de malamo.

÷Klarigoj

La formoj de la nomoj propraj kaj kvazaŭ-propraj, uzataj de la aŭtoro en la originala teksto de la romano, estas la jenaj:

Alĝero	Alger
Celesto	Céleste
Emanuelo	Emmanuel
Fijak	Figeac
Maria Kardona	Marie Cardona
odorsaloj Kruŝen	sels Kruschen (tiama populara kuracilo)
Marengo	Marengo
Merso	Meursault
Mason	Masson
panama ĉapelo	panama (larĝa kaj fleksebla somera ĉapelo)

Parizo	Paris
Tomaso Perez	Thomas Pérez
Salamano	Salamano
Rajmondo Sintes	Raymond Sintès

Klarigoj de franclingvaj vortoj aŭ realaĵoj (kun proksimuma prononco parenteze)

“Chez Pierrot” (Ŝe Pjero’) : “Ĉe Peĉjo” (nomo de trinkejo)

rue de Lyon (ri de Ljon) : “Strato de Liono”

Fernandel (1903-1971) : franca aktoro, famiĝinta precipe en la filma komedia repertuaro

Presita de
Spindulys, Kaunas, Litovujo
en novembro 1993. 99
laŭ mendo de
Edistudio, Pisa, Italujo

